

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΠΟΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ»

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΚΟΤΑΣΙΔΗ ΓΕΩΡΓΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ : ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΛΛΙΩΡΑΣ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΜΧΠΠΑ

ΒΟΛΟΣ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2022

Δήλωση

Βεβαιώνω ότι η παρούσα εργασία είναι δική μου, δεν έχει συγγραφεί από άλλο πρόσωπο με ή χωρίς αμοιβή, δεν έχει αντιγραφεί από δημοσιευμένη ή αδημοσίευτη εργασία άλλου και δεν έχει προηγουμένως υποβληθεί για βαθμολόγηση στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας ή αλλού. Βεβαιώνω ότι είμαι εν γνώσει των κανόνων περί λογοκλοπής του ΤΜΧΠΠΑ και ότι στο πλαίσιο αυτού έχουν τηρηθεί όλοι οι κανόνες κατά την ακαδημαϊκή δεοντολογία, σχετικά με αναφορές, βιβλιογραφία, κ.λ.π., τόσο από έντυπες όσο και από ηλεκτρονικές πηγές. Σε περίπτωση λογοκλοπής αποδέχομαι όλες ανεξαιρέτως τις ποινές που προβλέπουν οι εκάστοτε Κανονισμοί του ΠΘ ή και του ΤΜΧΠΠΑ.

Ημερομηνία: 21/02/2022

Όνοματεπώνυμο: ΚΟΤΑΣΙΔΗ ΓΕΩΡΓΙΑ

Υπογραφή:

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Λαμβάνοντας υπόψη τα σημερινά δεδομένα του κόσμου με τις περιβαλλοντικές, υλικές και άυλες καταστροφές να πλαισιώνουν την ανθρώπινη πραγματικότητα, δεν μπορεί παρά να γεννηθεί η απορία του ποιος προκάλεσε αυτή την κατάσταση. Βέβαια δεν χρειάζεται να ψάξουμε ιδιαίτερα βαθιά ώστε να ανακαλύψουμε ότι ο κύριος υπαίτιος είναι ο άνθρωπος, εκείνος που έχει επίγνωση και ορίζει τις πράξεις του, ώστε να προβεί στο προσωπικό του επιθυμητό αποτέλεσμα. Κάθε επιλογή μας είναι συνετή, μέσα στο πλαίσιο των νέων ηθικών ορίων μας ή καλύτερα μέσα στο πλαίσιο απουσίας τους, όπου ενδιαφερόμαστε και επικεντρωνόμαστε αποκλειστικά στην υλική υπόσταση και αξία των πραγμάτων, αφήνοντας τον αντίκτυπο που αφήνουμε τόσο στο περιβάλλον όσο και στο οικονομικό σύστημα που πλέον αδυνατεί να μας υποστηρίξει. Επιδιώκουμε την ανάπτυξη βάσει λανθασμένων όρων και μέσω αποφάσεων και σχεδίων που είναι αδύνατο να υλοποιηθούν, πόσο μάλλον να επιφέρουν το επιθυμητό αποτέλεσμα. Στην προσπάθεια συζήτησης για την επιβολή της βέλτιστης λύσης, επέρχεται η ιδέα της απομεγέθυνσης. Ένα θεώρημα που αντιτίθεται σε ό,τι πρεσβεύει κατά κύρια βάση μεγάλο τμήμα του πλανήτη τη δεδομένη στιγμή και κάνει λόγο για την απλούστευση των αναγκών της ζωής, μέσα σε μικρότερη κλίμακα παραγωγής και κατανάλωσης, καθώς επικεντρώνει το ενδιαφέρον σε πραγματικές αξίες. Το παράδειγμα εφαρμογής που ακολουθεί εξάλλου, επαληθεύει την ικανότητα επιτυχίας της απομεγέθυνσης, αλλά με ποιο κόστος; Σε κάθε περίπτωση γίνεται φανερό ότι η οικονομία αποτελεί μια έννοια ρευστή που μπορεί να επαναπροσδιορίζεται ανά τους καιρούς, για να προσαρμόζεται στις ανάγκες των εκάστοτε κοινωνιών, ενώ παράλληλα θα πρέπει να στοχεύει στη διαφύλαξη των μελλοντικών.

Λέξεις κλειδιά: οικονομική ανάπτυξη, οικονομική μεγέθυνση, απομεγέθυνση, περιβαλλοντική κρίση, κλίμακα

ABSTRACT

Taking into consideration the current world state with environmental, physical and immaterial disasters surrounding human reality, it is impossible not to question who brought upon this situation. We certainly don't have to search far and wide to understand that the main culpable is the human factor, he who can define his own actions, in order to reach his end goal. Every choice we make is taken consciously, inside a frame of our new ethical boundaries or to put it better, in the lack thereof, where we care and focus solely on material substance and worth of objects, defying the impact we cause both to the environment and the economic system that can no longer support us. We aim for growth based on wrong conditions and through decisions and planning that are incapable of being carried on, let alone bring the desirable outcome. In this discussion process for the selection of the optimal solution, the idea of Degrowth arouses. A theory that opposes to everything that a big percentage of the world advocates for in the current time and speaks of the simplification of our needs in life, according to a smaller scale of production and consumption, while it focuses on real values. The following applying example besides, can verify the capability of success of Degrowth, but at what cost? In any case, it's rather obvious that the economy is a concept rather fluid that can be redefined at times, in order to accord to the needs of current societies, while setting out for the protection of future ones.

Keywords: economic growth, economic development, Degrowth, environmental crisis, scale

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την παρουσίαση της διπλωματικής εργασίας που πραγματοποιήθηκε στο Πολυτεχνείο Θεσσαλίας, στο τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης κατά το έτος 2021, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους συντελεστές της που συνέβαλαν στη διεκπεραίωσή της. Η ολοκλήρωση της διπλωματικής αυτής εργασίας δεν θα ήταν δυνατή χωρίς την πολύτιμη υποστήριξη του καθηγητή μου, αν. καθηγητή, κυρίου Δημήτρη Καλλιώρα. Του εκφράζω την απεριόριστη ευγνωμοσύνη μου για την πολύτιμη βοήθεια που μου προσέφερε. Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω πολύ τους γονείς μου, Αλεξάνδρα Μαχούχα (Ιατρική του Πανεπιστημίου Cluz-Napoca) & Παντελή Κοτασίδη (Χημικός Μηχανικός του Πολυτεχνείου Aachen), για την αμερόληπτη κατανόηση και συμπαράστασή τους καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου, μέχρι σήμερα.

Βόλος, Φεβρουάριος 2022

Περιεχόμενα

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
2. ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	4
2.1. Η ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	4
2.2. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗ	5
2.2.1. ΟΡΙΣΜΟΣ.....	5
2.2.2. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ SIMON KUZNETS ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ.....	7
2.2.3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ.....	9
2.3. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	10
2.3.1. Η ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	10
2.3.2. ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ – ΟΙ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΜΑΡΤΥΑ KUMAR SEN 12	
2.3.2.1. THE CAPABILITY APPROACH	12
2.3.2.2. Ο ΔΕΙΚΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	14
2.3.2.3. Η 'ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΩΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ' ΤΟΥ Α. SEN.....	17
2.3.2.4. REPORT BY THE COMMISSION ON THE MEASUREMENT OF ECONOMIC PERFORMANCE AND SOCIAL PROGRESS.....	19
2.4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ.....	20
3. Η ΕΠΙΚΡΑΤΟΥΣΑ ΙΔΕΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	22
3.1. Η ΓΕΝΙΚΗ ΑΡΧΗ.....	22
3.2. Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	22
3.2.1. ΟΙ ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ	22
3.2.2. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΙΚΩΝ ΣΤΑΔΙΩΝ.....	24
3.2.2.1. Η ΜΕΓΕΘΥΝΣΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ WALT W. ROSTOW.....	25
3.2.2.2. Η ΜΕΓΕΘΥΝΣΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ HARROD-DOMAR.....	26
3.2.2.3. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΙΚΩΝ ΣΤΑΔΙΩΝ	28

3.2.3.	<i>Η ΔΟΜΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ</i>	28
3.2.3.1.	ΤΟ 'ΔΙΤΟΜΕΑΚΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΠΛΕΟΝΑΖΟΥΣΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ' ΤΟΥ W. ARTHUR LEWIS	29
3.2.3.2.	ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΟΥ W. ARTHUR LEWIS	30
3.2.4.	<i>Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΞΑΡΤΗΣΗ</i>	31
3.2.4.1.	ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΝΕΟΑΠΟΙΚΙΑΚΗΣ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ	31
3.2.4.2.	ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΟΥ ΕΣΦΑΛΜΕΝΟΥ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΟΣ.....	32
3.2.4.3.	Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΔΥΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	33
3.2.4.4.	ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ.....	33
3.2.5.	<i>Η ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ</i>	34
3.2.5.1.	ΤΟ ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ ΤΟΥ ROBERT SOLOW	35
3.2.5.2.	ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΗΣ ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ.....	36
3.3.	ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΟ ΣΗΜΕΡΑ	36
4.	Η ΑΠΟΜΕΓΕΘΥΝΣΗ	38
4.1.	Η ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	38
4.1.1.	<i>Η 'ΑΝΑΠΤΥΞΗ' ΣΗΜΕΡΑ</i>	38
4.1.2.	<i>Η ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΕΝΗ ΒΡΑΧΥΒΙΟΤΗΤΑ</i>	39
4.1.3.	<i>Η ΑΠΟΠΟΙΗΣΗ ΠΑΛΙΩΝ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΝ ΞΕΚΙΝΑΕΙ</i>	42
4.2.	ΠΡΟΣΕΓΙΖΟΝΤΑΣ ΜΙΑ ΝΕΑ ΙΔΕΑ	43
4.2.1.	<i>Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ</i>	43
4.2.1.1.	ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΚΑΙ Η ΑΡΧΗ ΕΝΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ	43
4.2.1.2.	ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	44
4.2.2.	<i>ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΠΟΜΕΓΕΘΥΝΣΗ</i>	44
4.2.2.1.	ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΑΠΟΜΕΓΕΘΥΝΣΗ;.....	44
4.2.2.2.	ΟΙ ΠΥΛΩΝΕΣ ΤΗΣ ΑΠΟΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ.....	50

4.2.2.2.1.	Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΩΣ ΚΑΘΡΕΠΤΗΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ	51
4.2.2.2.2.	Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ.....	52
4.2.2.2.3.	Η ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ	52
4.2.2.2.4.	Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΠΡΟΤΥΠΟΥ ΑΦΘΟΝΙΑΣ ΤΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΩΝ	53
4.2.2.2.5.	Η 'ΒΙΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ'	54
4.2.2.3.	ΕΝΑΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΣ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΣ.....	56
4.3.	Ο SERGE LATOUCHE ΚΑΙ ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΗΣ ΑΠΟΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ	57
4.3.1.	<i>ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΟΥ S. LATOUCHE</i>	57
4.3.2.	<i>Η ΟΠΤΙΚΗ ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ</i>	57
4.3.2.1.	Η ΑΠΟΜΕΓΕΘΥΝΣΗ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ	57
4.3.2.2.	Η ΑΠΟΜΕΓΕΘΥΝΣΗ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	59
4.3.3.	<i>ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ</i>	60
4.3.3.1.	ΑΠΟΔΙΔΕΙ ΤΟ ΤΡΕΧΟΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ; 60	
4.3.3.2.	ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ S. LATOUCHE	62
4.3.3.2.1.	Η ΕΠΑΝΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ	62
4.3.3.2.2.	Η ΕΠΑΝΕΜΠΝΕΥΣΗ.....	63
4.3.3.2.3.	Η ΑΝΑΔΙΑΡΘΡΩΣΗ	63
4.3.3.2.4.	Η ΕΠΑΝΑΤΟΠΙΚΟΠΟΙΗΣΗ.....	64
4.3.3.2.5.	Η ΑΝΑΔΙΑΝΟΜΗ	64
4.3.3.2.6.	Η ΕΛΑΤΤΩΣΗ.....	65
4.3.3.2.7.	Η ΕΠΑΝΑΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΣΗ	67
4.4.	ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ.....	67
4.4.1.	<i>ΓΕΝΙΚΗ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ</i>	67
4.4.2.	<i>Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΗΣ ΜΑΡΙΝΑΛΕΔΑΣ</i>	68

4.4.3.	<i>ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ</i>	71
5.	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ	75
5.1.	Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ	75
5.1.1.	<i>Η ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ</i>	75
5.1.2.	<i>Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΠΟΣΟΤΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ</i> . 76	
5.1.3.	<i>Η ΑΠΟΜΕΓΕΘΥΝΣΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΗ ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ</i>	78
5.2.	ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ	80
5.2.1.	<i>Η ΤΕΛΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ</i>	80
5.2.2.	<i>ΟΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΛΥΣΕΙΣ</i>	81
5.3.	Η ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ	83
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	84

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Και τώρα τι θα γένουμε χωρίς βαρβάρους. Οι άνθρωποι αυτοί ήσαν μιά κάποια λύσις.»

Απόσπασμα από το ποίημα «Περιμένοντας τους βαρβάρους» του Κ.Π. Καβάφη

Αποτελεί γεγονός ότι ο σημερινός κόσμος εξελίσσεται και πορεύεται μέσα στα πλαίσια και όρια γενικότερης κρίσης. Ως εναρκτήρια οδός ορίζεται η οικονομική υπόσταση του ζητήματος, με οικονομικούς παράγοντες να επηρεάζουν άμεσα την ανάπτυξη, αλλά εξαπλώνεται και σε περισσότερα και πολυσύνθετα πεδία. Περιπλέκονται κοινωνικά, πνευματικά, οικολογικά ζητήματα, καθώς και πολλά περισσότερα, τα οποία ισχυροποιούν το μέγεθος και τη βαρύτητα του φαινομένου. Πλέον γίνεται λόγος για μια καθολική κρίση, που μαστίζει τις κοινωνίες και θα συνεχίζει να επηρεάζει εκείνες, καθώς η βλάβη που έχουν υποστεί είναι αξιοσημείωτη. Βέβαια, καθώς πάντα θα υπάρχει περιθώριο βελτίωσης και σε συνδυασμό με την υιοθέτηση μιας πιο λειτουργικής κι ελπιδοφόρας λογικής, σίγουρα μπορούν να ορισθούν και να τεθούν σε εφαρμογή περιορισμοί, που μπορούν να ανατρέψουν τα ήδη γνωστά στο σήμερα, δεδομένα. Εξάλλου αυτό το μήνυμα επιδιώκει να περάσει και ο Κ.Π. Καβάφης, που μέσω του ποιήματός του προσκαλεί τον αναγνώστη να αναζητήσει μια απλούστερη μορφή διαβίωσης, αναπροσδιορίζοντας την υφιστάμενη κατάσταση. Ο άνθρωπος θα πρέπει να προσεγγίσει την υπόσταση της ζωής υπό διαφορετική οπτική, προσαρμοζόμενος πάντοτε στις συνθήκες της εποχής. Και στην προκειμένη περίπτωση, οι «βάρβαροι» της σημερινής εποχής αποτελούν την πρόκληση της ευρύτερης κρίσης, που καλείται η ανθρωπότητα να αντιμετωπίσει, ώστε να επιφέρει το επιθυμητό αποτέλεσμα της εξέλιξης.

Στα πλαίσια της αναγνώρισης αυτών των ζημιών και συνειδητοποίησης της κλίμακας του μεγέθους τους, γεννιέται το ερώτημα του κατά πόσο, η μέχρι σήμερα συνολική αλλά και μερική προσέγγιση των ζητημάτων, είναι αποτελεσματική. Επιπλέον, δημιουργείται η απορία του κατά πόσο η διατήρηση αυτού του μοντέλου, με την προκαθορισμένη πορεία σε αναπτυξιακό επίπεδο, θα μπορέσει να έχει, με προβολή στο μέλλον, θετική επιρροή στην εξέλιξη όχι μόνο της οικονομίας, αλλά στην συνολική ανάπτυξη των κοινωνιών. Είναι η συνεχής κατανάλωση η αποκλειστική απάντηση στο ερώτημα της ανάπτυξης;

Καθορίζεται η σημερινή κοινωνία αποκλειστικά και εξ' ολοκλήρου από την ιδέα της κατανάλωσης; Υπάρχουν διαφορετικά μέσα που μπορούν να εγγυηθούν την εξέλιξη της κοινωνίας και αν ναι, πως ορίζονται αυτά; Δίνεται στην οικονομική ανάπτυξη το μέγιστο ενδιαφέρον των κοινωνιών, αφηφώντας όλους του υπόλοιπους άυλους παράγοντες που δομούν την κοινωνία; Ποιοι και ποιας φύσεως είναι οι πλέον σωστοί δείκτες που προσδιορίζουν την ανάπτυξη; Αξίζει η θυσία του περιβαλλοντικού πλούτου στο όνομα της εφήμερης υλικής ικανοποίησης; Σε ποιο σημείο έγινε η ανατροπή των παραγόντων που επιφέρουν ευημερία; Υπάρχουν και πότε, που και πως μπαίνουν τα όρια στα σημερινά μέσα εξάπλωσης της οικονομικής ανάπτυξης, σε βάρος άλλων παραγόντων; Η απάντηση στα συγκεκριμένα, αλλά και πολλά περισσότερα ερωτήματα είναι ακόμη αδύνατο να δοθεί.

Όμως, η σκέψη της διαφοροποίησης έχει επέλθει στην επιφάνεια και συγκεντρώνεται στο εξής ερώτημα: Είναι ικανό το επικρατέστερο ισχύον οικονομικό μοντέλο και εγγυηθεί την επιβίωση και εξέλιξη των κοινωνιών/χωρών ή κρίνεται απαραίτητη μια νέα και διαφορετική προσέγγιση; Όπως και σε κάθε άλλη περίπτωση, καθώς αυτή αποτελεί την αφετηρία για σπουδαίες αλλαγές, έτσι και τώρα, δίνεται η ευκαιρία για αμφισβήτηση, αναζήτηση, επεξεργασία και συζήτηση των νέων βέλτιστων μέσων, που ίσως μπορέσουν να ανατρέψουν τα ήδη γνωστά. Η επίτευξη του μέχρι σήμερα ακατόρθωτου, η εδραίωση ενός δίκαιου προς όλες τις κατευθύνσεις αναπτυξιακού μοντέλου, που λαμβάνει υπόψη όλες τις παραμέτρους και ωθεί την κοινωνία προς την ουσιαστική και ολοκληρωμένη εξέλιξή της επιδιώκεται ξανά. Η συζήτηση για την ανάπτυξη είναι άλλωστε ένα θέμα σε συνεχή εξέλιξη, ειδικότερα εφόσον η ιστορία έχει αποδείξει πως στο παρελθόν έχει λάβει ποικίλες μορφές που δίνουν διαφορετικά αποτελέσματα, κατά την αναζήτηση του ιδανικού. Επομένως η επιδίωξη καινούργιων ιδεών και αντιλήψεων αποτελούσαν και συνεχίζουν να αποτελούν κομμάτι της ευρύτερης έννοιας «ανάπτυξη», που συνεχώς αλλάζει για να μπορέσει να αποδώσει στο βέλτιστο των ιδιοτήτων της τη σημερινή μορφή της κοινωνίας και να δομήσει μια ισχυρή βάση για το μέλλον της.

Η διπλωματική εργασία που ακολουθεί επιδιώκει να δώσει προσοχή στα συγκεκριμένα ζητήματα, εντεινοντας το ενδιαφέρον του κόσμου προς τη διαμόρφωση μιας πιο δίκαιης και ηθικής αντίληψης των εννοιών «οικονομία», «ανάπτυξη» και κυρίως να τονώσει τη σημασία αντίληψης του χρέους του τόσο προς τον πλανήτη όσο και στην ίδια την κοινωνία. Το θέμα προσεγγίζεται σφαιρικά και βάσει βιβλιογραφικών αναφορών γνωστοποιεί το υπόβαθρο που οδηγεί στην κύρια ιδέα. Παραθέτονται στην αρχή η υφιστάμενη αντίληψη

για το πώς διεξάγεται η οικονομική δραστηριότητα και τι εκείνη συνεπάγεται, μέσα στο πλαίσιο της θεωρίας των οικονομικών της ανάπτυξης. Έπονται τα ιστορικά δεδομένα που οδήγησαν την επιλογή της οικονομικής δραστηριότητας στη σημερινή της μορφή. Το κύριο σκέλος λαμβάνει η παρουσίαση της ιδέας της απομεγέθυνσης, όπου πραγματοποιείται η ανάλυση της και οι απόψεις των υποστηρικτών της για τα χαρακτηριστικά που την καθιστούν ξεχωριστή και μια κατάλληλη επιλογή, για τον περιορισμό της κατάστασης και αποφυγή χειρότερων εκβάσεων. Με το παράδειγμα αναφοράς δίνεται εικόνα για την εφαρμογή της αντίστοιχης θεωρίας ώστε να σχηματιστεί η άποψη του πώς εφαρμόζεται η ιδέα και κατά πόσο είναι αποδοτική σε συγκεκριμένο επίπεδο. Στο τελικό στάδιο συνοψίζεται η ιδέα της απομεγέθυνσης και γίνεται η ολοκληρωμένη αποτίμηση της, μέσα στο θετικό πλαίσιο, με περιθώρια περαιτέρω εποικοδομητικής συζήτησης. Την αντίστοιχη μορφή λαμβάνουν και τα κεφάλαια του κειμένου, ώστε αρχικά στο 1^ο κεφάλαιο «ΕΙΣΑΓΩΓΗ» να δίνεται το ευρύτερο υπόβαθρο που τοποθετείται η εργασία και να γίνει η νύξη στα θέματα που θα αναλυθούν στην πορεία. Το 2^ο κεφάλαιο με τίτλο «ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ» χωρίζεται σε επί μέρους υποκεφάλαια και όπως προαναφέρθηκε σκιαγραφεί την εικόνα της οικονομίας σήμερα. Ακολουθεί το 3^ο κεφάλαιο «Η ΕΠΙΚΡΑΤΟΥΣΑ ΙΔΕΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ» όπου με τη σειρά του και τις υποκατηγορίες του επεξηγεί πως η οικονομική δραστηριότητα έφτασε να λαμβάνει τη δεδομένη μορφή και να θέσει τα καίρια ερωτήματα, όπου επιδιώκει να απαντήσει η κύρια ιδέα της εργασίας και συνοψίζονται στο 4^ο κεφάλαιο «Η ΑΠΟΜΕΓΕΘΥΝΣΗ». Το 5^ο κεφάλαιο «ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ» θέτει σε τέλος την ερευνητική εργασία, καθώς περικλείει το σύνολο όλων όσων προαναφέρθηκαν και συνοψίζει την κρίση για το αναλυθέν ζήτημα.

2. ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

2.1. Η ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Θα ήταν σκόπιμο να δοθούν όρια στην έννοια ανάπτυξη και τι εκείνη συμβολίζει, καθώς μπορεί να λαμβάνει διαφορετική υπόσταση ανάλογα με το άτομο που την προσεγγίζει. Η ανάπτυξη αποτελεί μια πολυσύνθετη και δυναμική έννοια, η οποία μπορεί να εφαρμοστεί σε πολλά επιστημονικά πεδία και να λαμβάνει μορφή επεξήγησης οικονομικών, κοινωνικών πολιτιστικών, τεχνολογικών, αισθητικών δεδομένων. Σε πολλές περιπτώσεις η παρουσία της σε συνδυαστική αλληλεπίδραση ανά τα πεδία είναι υπαρκτή και είναι και εκείνη που ουσιαστικά ορίζει την ολοκληρωμένη ανάπτυξη μιας κατάστασης και στην προκειμένη περίπτωση, ενός τόπου. Κρίνεται κοινώς σκόπιμη η γνώση, διαχείριση και ένταξη όλων των πτυχών της ανάπτυξης στη διαδικασία εφαρμογής αποφάσεων και πολιτικών, όταν πραγματευόμαστε ζητήματα της ανθρώπινης και κοινωνικής ύπαρξης και ευημερίας.

Πώς όμως φθάσαμε στο συγκεκριμένο σημείο; Ένα από τα βασικά ερωτήματα που τίθενται για την ανάπτυξη είναι πώς και γιατί εκείνη υφίσταται. Είναι το μέσο που επιφέρει την ολοκληρωτική ευημερία και αν ναι, είναι αποκλειστικά ικανή υλοποιήσει τον σκοπό της; Ποιος και γιατί επέλεξε ο κόσμος μας να βασιστεί σε αυτό το μοντέλο για να εξελιχθεί; Είναι αναγκαία η λεγόμενη αύξηση των οικονομικών δεδομένων, ώστε να μπορούμε να πούμε ότι ζούμε ηθικά, με σεβασμό προς τον κόσμο και το περιβάλλον που μας φιλοξενεί; Τι άλλαξε στο πέρασμα των χρόνων και οδήγησε τους ανθρώπους να αναθεωρήσουν την έννοια της ζωής, των αναγκών και επιθυμιών τους, ώστε από την παρελθοντική εικόνα της αυτάρκειας, σε κάθε επίπεδο, να φθάσουμε στη σημερινή κατάσταση, της θεοποίησης της έννοιας «ανάπτυξη»; Πολλά ερωτήματα δημιουργούνται κατά την αναζήτηση της έννοιας και ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα έχει η αποκρυπτογράφηση και αποσαφήνιση της. Ακολουθεί η ιδιαίτερη ερμηνεία της ανάπτυξης υπό τη χροιά της δεδομένης ανάλυσης, απαντώντας σε ζητήματα οικονομικού, αναπτυξιακού και χωρικού ενδιαφέροντος.

Σε πρώτο επίπεδο πρέπει να οριστεί η εκδοχή της ανάπτυξης που θα χρησιμοποιηθεί κατά τη συγκεκριμένη μελέτη και έχει άμεση σχέση με ζητήματα ορισμού μιας κοινωνίας. Αυτή αναγνωρίζεται ως η πιο συχνή και πολύ αναφερόμενη μορφή ανάπτυξης και είναι εκείνη

που πραγματεύεται όρους οικονομίας. Με τη σειρά της επηρεάζει και καθορίζει νέα δεδομένα στις υπόλοιπες εκδοχές της, επιφέροντας θετικές ή αρνητικές μεταβολές και στα υπόλοιπα πεδία, χωρίς φυσικά να ακυρώνεται η πιθανότητα της αντίστροφης διαδικασίας. Καθώς η οικονομία αποτελεί μια από τις αρχές στις οποίες δομούνται και εξελίσσονται οι κοινωνίες, γίνεται αντιληπτό πως η ερμηνεία της έννοιας «οικονομική ανάπτυξη» κρίνεται απαραίτητη, ώστε να εξερευνηθεί το μέσο, τα δεδομένα, οι αδυναμίες και τα εμπόδια που παρουσιάζονται κατά την προσπάθεια απόκτησης μιας ισχυρής οικονομίας.

Πραγματικά όμως, πώς ορίζεται η έννοια της ανάπτυξης, βάσει της οικονομικής της υπόστασης; Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι ο όρος έχει παραπάνω από μια πτυχή και έτσι θα ήταν σκόπιμο να γνωστοποιηθούν όλες οι μορφές της, ώστε να γίνει ο διαχωρισμός τους και να ξεκαθαριστεί πότε, που και ως πιο επίπεδο θεωρείται απαραίτητη η κάθε εκδοχή της και πότε είναι πιθανό να επιφέρει αντίθετα αποτελέσματα. Οι δύο έννοιες που εν μέρει συγγενεύουν και τοποθετούνται κάτω από την ίδια ομπρέλα της ευρύτερης έννοιας «ανάπτυξη» είναι η οικονομική μεγέθυνση και η οικονομική ανάπτυξη. Σε πολλές περιπτώσεις ανά τη βιβλιογραφία, παρουσιάζονται ως δυο έννοιες που ταυτίζονται αδίκως, καθώς πρεσβεύουν μια διαφορετική προσέγγιση του αρχικού όρου. Διαστρεβλώνεται έτσι το ολοκληρωμένο αρχικό νόημα και η αντίληψη για την ορθή κρίση και σχολιασμό τους. Ακολουθεί η επεξήγηση και διαχωρισμός των προαναφερόμενων δύο.

2.2. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗ

2.2.1. ΟΡΙΣΜΟΣ

Σε πρώτο στάδιο, παρουσιάζεται η οικονομική μεγέθυνση. Είναι ένας όρος που παρουσιάζει τη θετική μεταβολή στα οικονομικά μεγέθη μιας ενότητας, την αύξηση του παραγόμενου προϊόντος της. Με διαφορετικά λόγια δεν είναι κάτι παραπάνω από διευρυμένη ποσότητα παραγόμενου προϊόντος. Είναι η προσέγγιση της έννοιας «ανάπτυξη», αλλά μόνο με αμιγώς ποσοτικά μεγέθη, περιορίζοντας και θεμελιώνοντας την ως μια αποκλειστικά οικονομική ερμηνεία των πραγμάτων, ξεχωριστή από κάθε άλλη εκδοχή της. Όταν θέλουμε να αποτυπώσουμε το μεγεθυμένο παραγόμενο προϊόν/εισόδημα, ουσιαστικά υπολογίζουμε την μεταβολή του. Η μαθηματική σχέση που εξηγεί τη μεγέθυνση είναι της μορφής:

$$g = \frac{Y_t - Y(t-1)}{Y(t-1)}$$

Όπου Y είναι το πραγματικό ΑΕΠ μιας ενότητας/έθνους και t το εκάστοτε έτος.

«Ως **Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν** (ΑΕΠ) ορίζεται το σύνολο των τελικών προϊόντων και υπηρεσιών που παράγονται από την οικονομία μιας χώρας εντός των συνόρων της από ημεδαπούς και αλλοδαπούς και ανεξάρτητα από την εγχώρια ή διεθνή κατανομή του» (Smith & Todaro, 2020). «Το πραγματικό ΑΕΠ μετρά την αξία παραγωγής οποιασδήποτε περιόδου με χρήση τιμών του έτους βάσης, υποδηλώνει μια εκτίμηση της πραγματικής ή της φυσικής μεταβολής της παραγωγής και του προϊόντος μεταξύ κάποιων καθορισμένων τιμών» (Πολύζος, 2011).

«Η επιτυχής οικονομική μεγέθυνση μπορεί να επιτευχθεί μέσω της αποτελεσματικότητας της οικονομίας, κάτι που επιτυγχάνεται με αύξηση της ποσότητας και τη βελτίωση της ποιότητας των συντελεστών παραγωγής» (Πολύζος, 2011). Ως παράγοντας που έχει αποδείξει διαχρονικά ότι είναι ικανός να ενισχύσει τη συγκεκριμένη διαδικασία βελτίωσης, κρίνεται η εφαρμογή της τεχνολογίας στην παραγωγική διαδικασία. Έτσι επαληθεύεται γι' ακόμη μια φορά η σημασία της τεχνολογικής προόδου και πως η συγκεκριμένη ενισχύει την οικονομική ανάπτυξη, όπως θα ερευνηθεί και στη συνέχεια. Ακόμη, απαραίτητη προϋπόθεση που συντελεί στη μεγέθυνση, κρίνεται η ύπαρξη του ανθρώπινου κεφαλαίου. Όσο περισσότερο κεφάλαιο ανθρώπινου δυναμικού παρέχεται, τόσο περισσότερο προϊόν παράγεται συνολικά. Ειδικότερα όταν εκείνο παρουσιάζει μεγαλύτερα ποσοστά παραγωγικότητας εργασίας και συνδυαστικά με την ένταξη τεχνολογικών μεθόδων στην παραγωγή, το τελικό προϊόν αυξάνεται ραγδαία. Αφού παρέχονται όλα τα προαναφερόμενα και μάλιστα σε ένα φυσικό περιβάλλον που μπορεί να τα φιλοξενήσει και να επιτρέψει την εξέλιξη τους, η διαδικασία παραγωγής πραγματοποιείται με μεγαλύτερη ευκολία. Το συνολικό αποτέλεσμα είναι και ο αρχικός στόχος, δηλαδή η επίτευξη της οικονομικής μεγέθυνσης, απλώς με πιο μεγάλα και άμεσα ποσοστά επιτυχίας. Δηλαδή οι εμπλεκόμενοι/συμμετέχοντες στην παραγωγική διαδικασία και επωφελούμενοι από την οικονομική μεγέθυνση, τελικώς απολαμβάνουν μεγαλύτερα εισοδήματα, καθώς περισσότερος πλούτος αποκτήθηκε με μεγαλύτερους και πιο ραγδαίους ρυθμούς.

Και η επιτυχία της μεγέθυνσης και του ρυθμού της επαληθεύεται όταν θα έρθουμε να συγκρίνουμε δύο αρχικά όμοιες καταστάσεις, όπου με τα δικά τους ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, σχημάτισαν διαφορετική πορεία, όσον αφορά τα οικονομικά τους μεγέθη. Η παρουσίαση του ακόλουθου παραδείγματος θα διασαφηνίσει την παραπάνω δήλωση. Έτσι, λαμβάνοντας τη συνθήκη ότι δύο οικονομικές μονάδες ξεκινάνε από την κοινή βάση παραγωγής, θα εξετάσουμε πως εκείνες μέλλεται να εξελιχθούν στο χρόνο. Η 2^η συγκριτικά με την 1^η έχει δημιουργήσει ένα πολύ πιο σύνθετο περιβάλλον παραγωγής, με ένταξη της τεχνολογίας και περισσότερο εργατικό δυναμικό, ώστε ο ρυθμός μεγέθυνσης της να μεγεθυνθεί ταχύτερα. Μπορούμε να αντιληφθούμε ότι στο βάθος των χρόνων το εισόδημα της 2^{ης} όχι μόνο είναι μεγαλύτερο συγκριτικά με της 1^{ης}, αλλά συνεχίζει να αυξάνεται, αμβλύνοντας το κενό μεταξύ τους. Γίνεται κατανοητό ότι και μια μικρή αύξηση του ρυθμού μεγέθυνσης, μπορεί να επιφέρει αξιοσημείωτες αλλαγές.

2.2.2. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ SIMON KUZNETS ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

Ο νομπελίστας και εμπειρικός οικονομολόγος Simon Kuznets αφιερώνει τις μελέτες του σε ζητήματα οικονομικής και στατιστικής φύσεως. Εντάσσεται ως μέλος της Εθνικής Υπηρεσίας Οικονομικής Έρευνας και με τη συμμετοχή του στο Κογκρέσο, καλείται να απαντήσει στα προβλήματα που επέφερε η Παγκόσμια οικονομική ύφεση του 1929. Στην προσπάθειά του να επιβληθεί και να οργανώσει τα εθνικά οικονομικά ζητήματα, εισάγει μέσω της αναφοράς του «Εθνικό Εισόδημα, 1929-35» μια έννοια που θα περικλείει το παραγόμενο προϊόν της χώρας και έτσι ο δείκτης ΑΕΠ, στην πρώιμη φάση του, γεννιέται. «Έβλεπε τους υπολογισμούς του εθνικού εισοδήματος ως τους δείκτες της αλλαγής της οικονομικής ευημερίας» (Abramovitz, 1986). Εξηγεί πώς πρέπει να οριστεί μια παράμετρος που εμπεριέχει τη συνολική παραγωγή μιας χώρας, που θα επιδεικνύει και θα επιβεβαιώνει την οικονομική κατάσταση της, ανάλογα με το βαθμό της παραμέτρου. Ερμηνεύει το συγκεκριμένο δείκτη αποτίμησης του εθνικού προϊόντος υπό κάθε μορφή· ως το σύνολο δαπανών από όλες τις κοινωνικές τάξεις, ως το άθροισμα παραγόμενων εσόδων, ως το σύνολο κάθε είδους εσόδων από κάθε μέλος του συνόλου. Η συμβολή του γενικότερα αλλά και ειδικότερα στις θεωρίες εκτίμησης του εθνικού προϊόντος είναι πραγματικά αξιοσημείωτη, καθώς προτάσσει για πρώτη φορά την ιδέα αποτίμησης και συγκέντρωσης των συγκεκριμένων εθνικών ποσών, για να δείξει ότι υπάρχει δείκτης που μπορεί να

ποσοτικοποιήσει και να ερμηνεύσει την οικονομική κατάσταση του κράτους, ώστε να εξακριβώσει αν κι πότε εκείνο διανύει περίοδο οικονομικής δυσχέρειας ή το αντίστροφο.

Ωστόσο, ο ίδιος εξηγεί πως το εθνικό εισόδημα είναι δείκτης που απευθύνεται αποκλειστικά στα οικονομικά δεδομένα. Παρόλο που αποτελεί την πηγή δημιουργίας του δείκτη που υπολογίζει τα ποσοστά μεγέθυνσης, τονίζει και επιμένει πως πρέπει να υπάρχει κοινωνική κρίση που διαχωρίζει το ζήτημα των οικονομικών ενεργειών και των ακόλουθών τους από το σύνολο της κοινωνικής ζωής. Αντιλήφθηκε σε αρχικό στάδιο ότι η θεωρία του δεν ήταν τελειοποιημένη και ότι θα απαιτηθεί συνεχής συζήτηση για το τι σημαίνει εθνικό εισόδημα σε θεωρητικό βαθμό, πώς εκείνο υπολογίζεται πρακτικά και τι μπορεί να αποδώσει. Έτσι και κατά τα λόγια του στο πέρασμα των χρόνων: «Η ευημερία ενός έθνους δύσκολα μπορεί να συναχθεί από τη μέτρηση του εθνικού εισοδήματος» και «πρέπει να ληφθούν υπόψη οι διαφορές μεταξύ της ποσότητας και της ποιότητας της ανάπτυξης, μεταξύ του κόστους και της απόδοσής της και μεταξύ βραχυπρόθεσμου και μακροπρόθεσμου. Οι στόχοι για περισσότερη μεγέθυνση θα πρέπει να καθορίζουν μεγαλύτερη αύξηση του τι και του γιατί» (European Commission, n.d.). Μπορούμε να κατανοήσουμε πως ακόμη και ο δημιουργός της έννοιας, που αργότερα θα αποτελούσε κομμάτι ευρύτερα εφαρμοσμένων θεωριών, κατανόησε πως ενώ η σημασία του δημιουργήματος του ήταν σπουδαία και το ίδιο ένα ευεργετικό σημείο αναφοράς, δεν αποτελεί το αποκλειστικό και μονόπλευρα και απόλυτα σωστό μέσο ερμηνείας της ανάπτυξης.

Εξηγεί πως οι θεωρίες του, όπως και κάθε είδους θεωρήσεις, είναι απόρροια των καιρών και των συνθηκών, είτε εκείνες αποκαλούνται πολιτικές, κοινωνικές ή οικονομικές και έτσι ορίζονται και προσαρμόζονται στο ανάλογο περιβάλλον. Ίσως κατά αυτό τον τρόπο να θέλει να εξηγήσει πως και οι δικές του αποφάσεις πάρθηκαν μέσα σε ένα πολύ συγκεκριμένο κλίμα, μέσα στο οποίο ο κόσμος είχε να αντιμετωπίσει δυσμενείς καταστάσεις και με την κατανόηση του κόσμου που είχαν εκείνη την εποχή, η ερμηνεία που έδωσε ήταν η πιο ιδανικά προσαρμοσμένη. Αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα ότι είναι λανθασμένη στη σημερινή εποχή ή ολοκληρωμένη εξ αρχής ή ότι δεν θα μπορεί να εφαρμοσθεί πλήρως μελλοντικά, για να έχει το επιθυμητό αποτέλεσμα. Γίνεται όμως κατανοητό ότι και ο ίδιος αφήνει περιθώρια εξέλιξης της ερμηνείας. Υιοθετείται η στάση ότι οι θεωρίες υπάρχουν και μπορούν να εξελίσσονται, όμως μέσα σε ένα πλαίσιο γενικότερης αντίληψης, ώστε οι αρχές τους να γίνονται σεβαστές. Πρέπει να είναι εδραιωμένες με τέτοιο τρόπο, όπου εκείνοι που τις εφαρμόζουν να γνωρίζουν τη σημασία

τους, αλλά και τα όρια επιβολής τους. Μέσω αντίστοιχης διαδικασίας θα μπορέσει να επέλθει το προσδοκώμενο αποτέλεσμα, που στην προκειμένη περίπτωση ανάλυσης, είναι η επίτευξη της συνολικής ευημερίας.

2.2.3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

Γίνεται αντιληπτό λοιπόν το ύψος της σημασίας του όρου της οικονομικής μεγέθυνσης, και κατά πόσο εκείνο είναι αλληλένδετο με την οικονομική ενίσχυση των πολιτών ενός κράτους. Καθώς παράγεται περισσότερο προϊόν και επιτυγχάνεται η δυνατότητα κατανάλωσης, οι άνθρωποι αποκτούνε μεγαλύτερη ευχέρεια κίνησης και επιλογών, ώστε η ζωή τους να χαρακτηρίζεται από περισσότερη άνεση. Όμως σε αυτό το σημείο πρέπει να γίνει ένας σπουδαίος διαχωρισμός, ώστε να γίνει αντιληπτό ότι η οικονομική μεγέθυνση δεν συνεπάγεται σε καμία περίπτωση ευημερία. Καθώς η ευημερία είναι μια έννοια με πολυσύνθετη και πολυδιάστατη υπόσταση και διαφέρει από πρόσωπο σε πρόσωπο, βάσει ατομικών ιδεών και αντιλήψεων, δεν γίνεται να θέτουμε και να συγκρίνουμε την οικονομική μεγέθυνση με την απόκτηση της ολοκληρωμένης εξέλιξης. Η αύξηση του εισοδήματος, σε ατομικό ή συνολικό επίπεδο αναφοράς μπορεί να είναι μια ιδανική κατάσταση που βοηθάει στην 'απόκτηση' νέων επιπέδων εμπειριών, αλλά σε καμία περίπτωση δεν μπορούμε να εγγυηθούμε ότι εκείνες είναι ουσιώδεις, ικανές ή ακόμη και αρκετές για να βοηθήσουν τους ανθρώπους να 'ολοκληρωθούν' και τις κοινωνίες να χαρακτηριστούν ως 'τέλειες'.

Πρέπει να γίνεται σωστή χρήση του νέου πλούτου, ώστε εκείνος να συντελέσει στην ουσιαστική ανάπτυξη των ανθρώπων ατομικά, και της κοινωνίας επί του συνόλου. Επιπλέον, πρέπει να γίνει αποδεκτό το γεγονός ότι καθώς η ανάπτυξη δεν προσεγγίζεται υπό τα στενά όρια και βλέψεις των οικονομικών αποδόσεων ανά το κοινωνικό σύνολο και έχει αναπτύξει τα περιθώρια ερμηνείας της, ώστε πλέον να μπορεί να λάβει πιο διευρυμένα επίπεδα, έτσι και εμείς με τη σειρά μας πρέπει να κάνουμε το διαχωρισμό της έννοιας και να ξεχωρίσουμε τι σημαίνει πραγματική και ουσιαστική ανάπτυξη με ποιοτικά χαρακτηριστικά, από τη μεγέθυνση σε αποκλειστικά ποσοτικά ζητήματα. Απαιτείται ορθή και ώριμη σκέψη για να γίνουν αντιληπτές οι ιδέες και πώς αυτές επεξηγούνται και εφαρμόζονται αποτελεσματικά, για να έχουν την επιθυμητή έκβαση. «Προβλήματα και ερωτήσεις σχετικά με τη δυναμική θεσμικών προσαρμογών, με την μετεξέλιξη αξιών και

με την επίδραση της τεχνολογίας στην πολιτισμική εξέλιξη, μεταξύ άλλων, παραμένουν εκτός ορίων σε ζητήματα ορισμού πολιτικών και αναλύσεων» (Brinkman, 1995).

Πρέπει λοιπόν να αποδεχτούμε ότι η οικονομική μεγέθυνση μόνη της, ενώ αποτελεί μια ισχυρή παράμετρο, δεν μπορεί να επιφέρει την ανάπτυξη. Η συμβολή της κρίνεται απαραίτητη, όμως πρέπει να οριστεί υπό νέες συνθήκες, πιο διευρυμένες και συμπεριλαμβάνοντας ποιοτικά χαρακτηριστικά, που αγγίζουν περισσότερο επιστημονικά πεδία. Η οικονομία είναι σπουδαία, αλλά εφευρέθηκε για να εξυπηρετεί τον άνθρωπο και όχι το αντίστροφο. Η ύπαρξη της για να λειτουργεί ορθά πρέπει να εντάσσεται σε ένα πλαίσιο συνεργασίας με τους υπόλοιπους κλάδους. Το πώς συμμετέχει η τεχνολογία μέσα στις οικονομικές αποφάσεις και που τίθενται τα όρια της, πώς ορίζεται και αποδίδεται η παραγωγική διαδικασία μέσα στο περιβάλλον και κατά πόσο μεγάλο βαθμό επηρεάζεται η φύση που φιλοξενεί και επιτρέπει όλες αυτές τις ενέργειες, είναι βασικά ερωτήματα. Μέχρι ποιο βαθμό το παραγωγικό κεφάλαιο, δηλαδή οι άνθρωποι, θα πρέπει να επιτρέπουν και να διαιωνίζουν τον κύκλο ασταμάτητης παραγωγής και κατανάλωσης και πόσο επωφελούνται και ολοκληρώνονται ουσιαστικά; Αξίζει η φύση να υπόκειται τόσο μεγάλου βαθμού επιβάρυνση, μόνο για την ικανοποίηση της ανθρώπινης ευχαρίστησης; Αυτές και περισσότερες απορίες γεννιούνται και έρχονται να ενισχύσουν τη θέση ότι η οικονομική μεγέθυνση δεν αρκεί για να καλύψει ολοκληρωτικά την προσπάθεια των κοινωνιών για ευημερία, παρά να αποτελέσει ένα τμήμα της. Πώς όμως ορίζεται μια ικανή συνθήκη, που μπορεί να συνδυάσει όλα τα προαναγραφόμενα;

2.3. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

2.3.1. *Η ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ*

Την απάντηση στο παραπάνω ερώτημα έρχεται να δώσει η εισαγωγή στην έννοια της οικονομικής ανάπτυξης. Καθώς η οικονομική μεγέθυνση έχει αναλυθεί, πλέον γίνεται το πέρασμα στην έννοια της ευρύτερης οικονομικής ανάπτυξης. Ενώ εκ πρώτης όψεως ακούγονται ως έννοιες ταυτόσημες, ειδικότερα για πολλούς που ακόμη δεν έχουν εξερευνήσει τους όρους υπό τη διάσταση της οικονομικής επιστήμης, στην πραγματικότητα είναι δύο ξεχωριστές έννοιες, συνδεδεμένες μεν, διαφορετικής ισχύος δε.

Η οικονομική ανάπτυξη ή η ανάπτυξη σε γενικότερο πλαίσιο έρχεται να συμπληρώσει τη μεγέθυνση. Καθώς τα στενά οικονομικά όριά της διευρύνονται, πλέον εντάσσονται κι άλλοι παράμετροι στην εξίσωση, όπως τα κοινωνικά ζητήματα, οι πολιτικές πεποιθήσεις, οι αρχές και τα πρότυπα της εποχής, ο σεβασμός προς τη φύση, η χώρα στην οποία εφαρμόζεται, η τεχνολογική πρόοδος καθώς και πολλοί ακόμη κοινωνικοί παράγοντες. Κοινώς, είναι ανόμοια με την οικονομική μεγέθυνση, δηλαδή με την αύξηση του ΑΕΠ, καθώς δεν περιορίζεται μονομερώς εκεί. Γίνεται το πέρασμα από τις αποκλειστικές ποσοτικές μετρήσεις σε μια πιο γενική και ποιοτική αντίληψη του κόσμου, ώστε η τελευταία να εμπεριέχει την πρώτη, μαζί με όλα τα υπόλοιπα δεδομένα που πλέον κρίνονται απαραίτητα για την αξιολόγηση της ουσιώδους ευημερίας.

«Ασχολείται με το σύνολο της αναβάθμισης της ποιότητας ζωής. Αποτελεί μια πολυσύνθετη διαδικασία, η οποία, εκτός από την αύξηση της παραγωγής, περιλαμβάνει διαρθρωτικές οικονομικές αλλαγές μονιμότερου χαρακτήρα, αλλά και αλλαγές στο θεσμικό, τεχνολογικό, κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο, εντός των οποίων παράγεται και διανέμεται το προϊόν. Είναι μια έννοια δυναμική και όχι στατική» (Πολύζος, 2011). Έτσι, η ανάπτυξη είναι ένας όρος αρκετά ρευστός και πολλές φορές αυτοοριζόμενος από τον άνθρωπο που επέλεξε να τον αναλύσει. «Σε κάθε περίπτωση όμως, σημειώνεται πως θα πρέπει να συμβολίζει την ευημερία των ανθρώπων, όπως αυτή επιλεγεί να οριστεί, στο σύνολο της» (Καλλιώρας, 2020). Ως προτεραιότητα πάντα τίθεται το σύνολο της κοινωνίας και πως εκείνο μπορεί να αποκτήσει τα καλύτερα δυνατά μέσα διαβίωσης, συνδυάζοντας τα μέσα οικονομικού υπόβαθρου, κοινωνικών παραγόντων, γενικού σεβασμού και κάθε άλλης μορφής παράμετρο που θα επιλέξει να εντάξει ο επιστήμονας στην ανάλυσή του. Καθώς οι ξεχωριστές θεωρίες εντάσσουν διαφορετικές παραμέτρους, επιπλέον επιλέγουν και το βαθμό ισχύος που θα λαμβάνει η κάθε μια στη συμμετοχή της τελικής ανάπτυξης. Έτσι ενώ για κάποιον ιδιαίτερη σημασία λαμβάνει μια παράμετρος και την συμπεριλαμβάνει στη θεωρία του, δίνοντάς της μεγαλύτερη βαρύτητα, για τον επόμενο μπορεί να μην έχει την παραμικρή αξία, ώστε να την αφαιρέσει από την ανάλυση του. Επαληθεύεται γι' ακόμη μια φορά λοιπόν πως η ιδέα της ανάπτυξης έχει τελείως διαφορετική εξήγηση, ανάλογα με το πρόσωπο που επιδιώκει να την προσεγγίσει. Έτσι, πρέπει να θυμόμαστε ότι δεν υπάρχει απαραίτητα σωστή ή λανθασμένη απάντηση, πάντοτε μέσα στα πλαίσια διατήρησης του ανθρώπινου σεβασμού.

Προσπάθειες ερμηνείας της ανάπτυξης έχουν επιδιωχθεί ανά τους καιρούς. Επιστήμονες των οικονομικών, κοινωνικών πεδίων προσεγγίζουν το ζήτημα από τη δική τους σκοπιά, βάσει των προσωπικών τους πεποιθήσεων. Σε αυτό τους το εγχείρημα, εντάσσουν στις θεωρίες τους εργαλεία που ισχυροποιούν τις θέσεις τους και αναλύουν τα εκάστοτε φαινόμενα. Οι λεγόμενοι δείκτες, δηλαδή αυτά τα εργαλεία μπορούν να έχουν πιο απλή ή πιο σύνθετη μορφή, ώστε να μπορούν να αποδώσουν σε μεγαλύτερο και καλύτερο βαθμό το εκάστοτε ζήτημα ανάλυσης. Οι σύνθετοι δείκτες είναι και οι πιο περίπλοκοι και πιο δύσκολοι να γίνουν ευρέως αποδεκτοί από όλη την επιστημονική κοινότητα, καθώς όπως προαναφέρθηκε, ο κάθε θεωρητικός έχει σχεδιάσει μια δική του διαφορετική θεώρηση των πραγμάτων. Η αντίληψη ενός ως προς τι απαρτίζει την ανάπτυξη μπορεί να διαφέρει σε μεγάλο βαθμό από τη θέση ενός άλλου. Ως επόμενο δεν θα μπορούν οι γνώμες να ταυτίζονται απαραίτητα. Παρόλα αυτά υπάρχουν απόψεις και δείκτες που έχουν σχηματιστεί και είναι ευρέως αποδεκτοί από την επιστημονική κοινότητα, αν όχι καθολικώς. Στη συνέχεια θα ακολουθήσουν τα αντίστοιχα παραδείγματα.

2.3.2. ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ – ΟΙ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ AMARTYA KUMAR SEN

Ο Amartya Kumar Sen αποτελεί έναν σπουδαίο οικονομολόγο και φιλόσοφο, ινδικής καταγωγής, που με το έργο του έχει προσφέρει αξία και έχει εμπλουτίσει τον κλάδο της οικονομίας και των ανθρωπιστικών θεωριών, καθώς έχει αναλύσει φαινόμενα οικονομικής ανάπτυξης, κοινωνικής δικαιοσύνης, δημόσιας υγείας και δεικτών ευημερίας, ανάμεσα σε πολλά ακόμη ζητήματα. Θα ακολουθήσει η αναφορά σε σημαντικά έργα του.

2.3.2.1. THE CAPABILITY APPROACH

Η προσέγγιση των ικανοτήτων ή όπως ονομάζεται ως έννοια στην αγγλική γλώσσα “The Capability Approach” είναι μια ιδέα που γενικότερα έχει προσεγγισθεί από λόγιους και επιστήμονες του παρελθόντος. Κανένας όμως δεν την όρισε και δεν την ερμήνευσε σε τέτοιο επίπεδο, ώστε να αποκτήσει ολοκληρωμένη δομή. Εκείνος που της έδωσε τη

σημερινή της μορφή είναι ο A. Sen, που καινοτομεί και επιφέρει το ζήτημα στην επιφάνεια, από το οποίο και πάνω στο οποίο οι επόμενοι ερευνητές, με κύρια τη Martha Nussbaum, έρχονται να εξελίξουν το έργο τους. Ως τι ορίζεται όμως η προσέγγιση των ικανοτήτων;

«Η **Προσέγγιση των Ικανοτήτων** υποστηρίζει ότι η ελευθερία της απόκτησης ευημερίας είναι ζήτημα του τι είναι οι άνθρωποι ικανοί να κάνουν και να είναι και συμπερασματικά, το είδος της ζωής που είναι ουσιαστικά ικανοί να ακολουθήσουν» (Robeyns & Byskov, 2020). Κατά τη συγκεκριμένη, εξετάζεται και αξιολογείται η ευημερία τόσο σε ατομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο και προτάσσονται ιδέες για το πώς πρέπει να διαχειριστεί η κοινωνία κατά τον σχεδιασμό και την εφαρμογή πολιτικών αυτό το δεδομένο, για να εξασφαλίσει στα μέλη της το επιθυμητό για εκείνα αποτέλεσμα. Χρησιμοποιείται σε πολλές εκφάνσεις της κοινωνικό-πολιτικής συζήτησης και είναι μέσο ρύθμισης που επιλέγεται εξίσου από ανεπτυγμένες αλλά και αναπτυσσόμενες κοινωνίες. Πολύ σημαντική παρατήρηση είναι ότι η συγκεκριμένη προσέγγιση δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση τη θεωρία που έρχεται να εξηγήσει, να ερμηνεύσει και να κατακρίνει τα φαινόμενα που επηρεάζουν και διχάζουν τις κοινωνίες. Εκείνο στο οποίο επικεντρώνεται είναι η δημιουργία ενός πλαισίου, μέσα στο οποίο οι προαναγραφόμενες αστοχίες θα μπορούσαν να πλαισιωθούν, να αξιολογηθούν, ώστε τελικώς να περιοριστούν και τα μέλη καθώς και η κοινωνία να αναπτυχθεί. Είναι φανερό ότι αποτελεί μια σύνθετη διαδικασία και όπως πάντα σε ένα πολύπλοκο ζήτημα, απαιτείται η συμμετοχή και βοηθητική ενίσχυση πολλαπλών επιστημονικών επιπέδων.

Η προσέγγιση των ικανοτήτων επικεντρώνεται και απαιτεί την υλοποίηση συγκεκριμένων βασικών προϋποθέσεων. Αυτές είναι ότι η ύπαρξη ελευθερίας για την απόκτηση ευημερίας αποτελεί τη συνθήκη ύψιστης σημασίας και επιπλέον ότι η ευημερία ορίζεται από τις έννοιες: ικανότητες κι οι λειτουργίες. Ως ικανότητες ορίζονται όλα όσα οι άνθρωποι μπορούν να υλοποιήσουν και όλα όσα αποφασίζουν να είναι, αν και εφόσον οι ίδιοι το επιθυμούν. Ως παράδειγμα θα μπορούσαμε να θέσουμε τον όρο «πνευματώδης», καθώς οι ίδιοι οι άνθρωποι επιλέγουν να αναπτύξουν το πνεύμα τους, μέσα από την ανάγνωση, το ενδιαφέρον, την εξερεύνηση ή σε κάθε περίπτωση, το μέσο που οι ίδιοι διαλέξουν. Οι λειτουργίες είναι οι ικανότητες που έχουν καταφέρει οι άνθρωποι να υλοποιήσουν. Συνδυαστικά δηλαδή, όταν οι άνθρωποι καταφέρνουν να πράξουν όσα επιθυμούν και να αυτό-ορισθούν όπως οι ίδιοι επιλέξουν, οι ικανότητες έχουν μετατραπεί σε λειτουργίες και πλέον οι ίδιοι έχουν δώσει αξία στην ύπαρξη τους, με την ερμηνεία που οι ίδιοι επιθυμούν,

ώστε να μπορούμε να πούμε ότι ο στόχος της ευημερίας επετεύχθη. Τώρα οι άνθρωποι ατομικά έχουν αναπτυχθεί και η κοινωνία, ως το σύνολο εκείνων, θεωρητικά έχει τη δυνατότητα να οδεύσει στη βέλτιστη εκδοχή της. Μια πιο δίκαιη και ελεύθερη κοινωνία, όπου τα μέλη της επιδιώκουν τις επιθυμίες τους βάσει της δικής τους κρίσης και αναπτύσσονται πέραν των ορίων συγκεκριμένων λογικών, αλλά βάσει της προσωπικής αντίληψής τους, πάντα σε πλαίσια σεβασμού.

Το ιδιαίτερο σε αυτή τη προσέγγιση και στο πως ο A. Sen προσπαθεί να αποδώσει την ευημερία, είναι ότι δεν τοποθετεί συγκεκριμένα αντικείμενα ως προϋποθέσεις για την απόκτηση της. Το εισόδημα των πολιτών ή αντίστοιχες επιθυμίες δεν είναι απαραίτητα το αποκλειστικό μέσο για την επιδίωξη του αρχικού σκοπού. Αντίθετα, κατά την προσέγγιση των ικανοτήτων εξηγείται πως θα πρέπει να εδραιωθούν μέτρα και πολιτικές, ώστε οι άνθρωποι να έχουν την ελευθερία και να μπορούν με μεγαλύτερη ευκολία να πράξουν αυτά που επιθυμούν και να δομήσουν τις ζωές τους βάσει της δικής τους εικόνας, σεβόμενοι πάντα τον συνάνθρωπο τους. Δηλαδή σκοπός είναι η εδραίωση πολιτικών που επιτρέπουν στους ανθρώπους να ορίζουν τη ζωή τους, όπως οι ίδιοι επιθυμούν και μέσα στα πλαίσια του δικού τους αυτοσεβασμού, πέραν από την υποθετική ιδέα της αυστηρής και θεωρητικής μεγιστοποίησης κερδών. Το κάθε μέλος μιας ομάδας λογικά θα έχει διαφορετικά επίπεδα επιθυμιών και βλέψεις για τη ζωή του, ώστε το να υποθέσουμε ότι το οικονομικό κέρδος αποτελεί αυτοσκοπό του συνόλου, να είναι μια πολύ μονοδιάστατη και μονόπλευρη προσπάθεια απεικόνισης της κοινωνίας. Αυτό δε σημαίνει βέβαια ότι ένα μερίδιο ανθρώπων δεν θα επιλέγει και κατά τη συγκεκριμένη λογική να ορίζει ως σκοπό του την επιδίωξη αυξημένων οικονομικών κερδών, που στην προκειμένη, μπορεί πάλι να αποκτήσει. Δεν θα αποτελεί όμως τον αυτοσκοπό του συνόλου, το μόνο μέσο άφιξης σε αυτή τη μορφή ανεπτυγμένης και συνεχώς εναλλασσόμενης κοινωνίας.

2.3.2.2. Ο ΔΕΙΚΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Μια ακόμη σπουδαία προσθήκη του A. Sen στην πλούσια κληρονομιά που έχει δημιουργήσει στο πεδίο των κοινωνικοοικονομικών μελετών, θεωρείται ο Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης. Στη διαδικασία να αναγνωρίσει τον κόσμο στον οποίο ζούμε και να δημιουργήσει θεωρίες που έχουν λογική και βάση, ώστε να χρησιμοποιηθούν και να

εξυηρητήσουν πολιτικές και μέτρα που απευθύνονται και σέβονται τον άνθρωπο, ήρθε πολύ γρήγορα σε μια βásiμη συνειδητοποίηση.

Ο κόσμος, λόγω των συνθηκών και γεγονότων του παρελθόντος, με κύριο σημείο αναφοράς το πέρας του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, έχει βασιστεί σε ένα μοντέλο που επικεντρώνεται κυρίως σε σκοπούς μεγέθυνσης. Με την άνοδο των θεωριών των οικονομικών της ανάπτυξης κατά εκείνη την περίοδο και τη συνεχή αναφορά σε μεγέθη οικονομίας με τον απόλυτο σκοπό τη μεγέθυνση της, κατανοεί ότι τα όρια του σκοπού για τον οποίο ξεκίνησε αυτή η διαδικασία της ανάπτυξης και η διαδικασία της ανάπτυξης η ίδια, αρχίζουν και συγχέονται. Ενώ επιδιώκεται η απόκτηση μιας συνθήκης, όπου ο άνθρωπος είναι το επίκεντρο ενδιαφέροντος και περίξ αυτού ορίζονται όλα, ζητήματα οικονομίας και κοινωνικής αναφοράς, οι θεωρητικοί της εποχής έχουν πάρει μια πολύ συγκεκριμένη τροπή στις προσεγγίσεις τους. Διατηρούν τον άνθρωπο ως το επίκεντρο, αλλά πλέον όχι ως τον πρωταγωνιστή, παρά ως το μέσο που επιφέρει τον νέο κυρίαρχο αναφοράς, την οικονομική μεγέθυνση. Δυστυχώς ο άνθρωπος χάνει την ισχύ του και τοποθετείται ως δευτερεύοντας χαρακτήρας στην εξίσωση της απόκτησης οικονομικής προόδου, με την ανθρώπινη ύπαρξη να μεταφράζεται ως ανθρώπινο δυναμικό που απαιτείται κατά την παραγωγική διαδικασία. Ο Sen αντιλαμβάνεται τη σημασία της κατάστασης και αποφασίζει να επανεντάξει τον παράγοντα άνθρωπο στον αρχικό του ρόλο. Έτσι δημιουργεί τον **Δείκτη Ανθρώπινης Ύπαρξης**, αλλιώς Human Development Index.

Ο λεγόμενος ΔΑΑ (HDI) ορίζεται βάσει τριών διαστάσεων-μεταβλητών. Αυτές είναι:

- Ο δείκτης υγείας, δηλαδή το προσδόκιμο όριο ζωής
- Ο δείκτης εκπαίδευσης
- Ο δείκτης βιοτικού επιπέδου, δηλαδή το εισόδημα

Η μαθηματική εξίσωση που περιγράφει τον ΔΑΑ μιας χώρας είναι της μορφής:

$$HDI_j = \sqrt[3]{LEI_j * EI_j * II_j}$$

«Όπου LEI_j ο δείκτης προσδόκιμου ζωής για την εκάστοτε χώρα, EI_j ο δείκτης εκπαίδευσης της χώρας και II_j ο δείκτης βιοτικού επιπέδου της χώρας» (Καλλιώρας, 2020).

Από τη γέννηση του μέχρι και τώρα λαμβάνει συνεχείς τροποποιήσεις και προσαρμόζεται, βάσει των ιδεολογιών, της προόδου και των αντιλήψεων της εποχής. Έτσι, στις πρώτες καταγραφές του, κατά τις πρώτες 'Αναφορές Ανθρώπινης Ανάπτυξης', ξεκίνησε ως ο σύνθετος δείκτης που μετράει το έλλειμμα που παρουσιάζει μια χώρα και βοηθάει στην αναζήτηση του πώς εκείνη καλείται να καλύψει την απόσταση, ώστε να μπορέσει να επιτύχει τον θεωρητικό της στόχο, κατακτώντας κατ' επέκταση τα επίπεδα ανάπτυξης που την ικανοποιούν. Με την πάροδο των χρόνων αυτή η ιδέα τροποποιήθηκε, καθώς έγινε αντιληπτό το γεγονός ότι το να τονίζεται το 'κενό' της έλλειψης, δηλαδή των αδυναμιών μιας χώρας δεν είναι ιδιαίτερα αντιπροσωπευτικό μέτρο και δεν αντιστοιχεί στα επίπεδα ανάπτυξης που θέλουν να επιτύχουν, καθώς δεν υπάρχει καθορισμένο σημείο αναφοράς. Υπήρχε το σχέδιο, όπου τοποθετείται ως ο στόχος που πρέπει να ικανοποιηθεί, αλλά ουσιαστική σημασία είχε το μέγεθος του χάσματος, που απλώς αποτύπωνε σε ποιο βαθμό η απόσταση θα πρέπει να καλυφθεί. Έτσι, ο δείκτης τροποποιείται ώστε πλέον οι παράγοντες του να λαμβάνουν τιμές για τα επιτεύγματα τους. Τα αποτελέσματα που παράγονται είναι πιο σχετικά, καθώς πλέον αποτυπώνεται το πόσο καλά οδεύει μια χώρα στο σύνολο της. Γίνεται συμπερασματικά δυνατή η σύγκριση χωρών μεταξύ τους, ώστε να γνωστοποιείται πού τοποθετούνται στη μεγαλύτερη κλίμακα ανάπτυξης, πλέον σε παγκόσμιο επίπεδο αναφοράς.

Παρόλο που ο ΔΑΑ αποτελεί έναν σύνθετο δείκτη, που συνήθως γίνονται πιο δύσκολα αποδεκτοί από το σύνολο του κόσμου, ο συγκεκριμένος έχει βρει ιδιαίτερη υποστήριξη καθολικά. Γι' αυτόν τον λόγο και αποτελεί τον δείκτη που ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.) επέλεξε να διατηρήσει για να εξετάζει, να συγκρίνει τις χώρες μέλη του και από εκείνο το σημείο να επιδιώκει την εύρεση λύσεων και αποτελεσματικότερων μέτρων. Ουσιαστικά, ο ΔΑΑ προσαρμόζει ένα καλό μοντέλο, που μπορούμε να πούμε ότι προσεγγίζει την έννοια της ανάπτυξης σφαιρικά. Δεν αποτυπώνει την ανάπτυξη ως τη μονόπλευρη απόκτηση οικονομικών μεγεθών, παρά ως τη γενική σύλληψη του τι χρειάζεται ο άνθρωπος για να μπορέσει σε πρώτο στάδιο να επιβιώσει, σε δεύτερο στάδιο να ολοκληρωθεί και τελικώς να μπορέσει να δημιουργήσει. Επακολούθως, τα δεδομένα που παρέχονται και επεξεργάζονται πλέον, αποτελούν σημείο αναφοράς τόσο για την ανάπτυξη των χωρών, μέσα στο πλαίσιο των ορίων τους, όσο και σχετικά, σε παγκόσμια κλίμακα. «Έχει μια σημαντική συμβολή στην κατανόηση του τι συνιστά ανάπτυξη, ποιες χώρες την επιτυγχάνουν και του πώς κατανέμεται η όποια ευημερία στις διαφορετικές

ομάδες και περιοχές στο εσωτερικό των χωρών» (Smith & Todaro, 2020). Συμπερασματικά, ο Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης του Ο.Η.Ε. είναι ένα μέτρο αποτίμησης της ανάπτυξης, που αντιλαμβάνεται και σέβεται την πραγματική αξία και βαρύτητα της λέξης, ώστε να μπορεί να αξιολογεί και τελικώς να συμπεριλάβει τις αξίες που ορίζουν την ανθρώπινη ζωή και που κρίνονται απαραίτητες για την επιδίωξη της κοινωνικής ευημερίας.

2.3.2.3. Η 'ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΩΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ' ΤΟΥ Α. SEN

Στο βιβλίο του που εκδίδεται το 1999, ο Α. Sen αγγίζει γι' ακόμη μια φορά ζητήματα ανάπτυξης, ανθρώπινης ύπαρξης και πώς το ένα συνδέεται και επιβάλλεται στο άλλο. Εξηγεί ότι η ελευθερία αποτελεί την κινητήρια δύναμη για κάθε επιλογή στη ζωή μας. Έτσι, φυσικά και στα ζητήματα ανάπτυξης, κρίνει την ελευθερία ως τον μέγιστο τελικό σκοπό, αλλά ταυτόχρονα και την προϋπόθεση για την υλοποίηση αυτού του στόχου. Αυτό την καθιστά όχι μόνο απαραίτητη, αλλά και μια πολυσύνθετη δύναμη, αφού μόνο με την ύπαρξη της, μπορεί να εγγυηθεί την επίτευξη ευημερίας, ώστε και η ίδια να μπορέσει να ενδυναμωθεί περαιτέρω. Η ελευθερία έρχεται σε πολλαπλές μορφές. Είτε αυτή χαρακτηρίζεται ως πολιτική ελευθερία, είτε ως κοινωνική ελευθερία, οικονομική ελευθερία, δικαιοσύνη ή ελευθερία παροχής ευκαιριών και επιλογών, αποτελεί το υπέρτατο μέσο που υποστηρίζει τον άνθρωπο στις επιλογές του, δίνοντας του τη δυνατότητα να τις υλοποιήσει. Τι γίνεται όμως στην περίπτωση που εκείνη εκλείπει; Όταν η βασική προϋπόθεση που απαιτείται για να μπορεί να ολοκληρωθεί μια ενέργεια απουσιάζει, τότε σε ποιο σημείο έχει φθάσει η κοινωνία και πώς αυτό ανατρέπεται;

Ερωτήματα που δυστυχώς θέτονται σε καθημερινή βάση από πολλαπλά περιβάλλοντα, καθώς με μια μορφή, η λεγόμενη 'έλλειψη ελευθερίας' περιορίζει τους ανθρώπους στη συγκεκριμένη πραγματικότητα. Οι αδικίες παρουσιάζονται παντού ανά τον κόσμο. Υπάρχουν περιοχές στις οποίες η κάλυψη των βασικών αναγκών τροφής και στέγασης, τα πολιτικά δικαιώματα, η συμμετοχή στα κοινά ζητήματα αποτελούν ιδέες ανήκουστες. Ο θεωρητικά λιγότερο ανεπτυγμένος κόσμος χαρακτηρίζεται από αυτά τα δεδομένα. Παρόλα αυτά, δε χρειάζεται να κοιτάξουμε και πολύ μακριά, ώστε να συνειδητοποιήσουμε ότι αντίστοιχα συμβάντα λαμβάνουν χώρα και στις λεγόμενες ανεπτυγμένες χώρες, όπου το ΑΕΠ σημειώνει υψηλότερα ποσοστά και υπάρχει πράγματι μερίδα ανθρώπων που έχουν

οικονομικά προνόμια. Παρόλη τη γενικότερη καλή εικόνα βέβαια, γνωρίζουμε για την ύπαρξη κοινωνικών ομάδων που δεν αντικατοπτρίζουν τα αποτελέσματα των μεγεθών και κατ' επέκταση δεν γνωρίζουν από τα προνόμια, αλλά αντίθετα στερούνται ακόμη και των βασικών τους αναγκών. Ζητήματα όπως η γυναικεία υπόσταση αποτελούν ακόμη ένα άγνωστο πεδίο αναφοράς, ώστε να κάνουμε λόγο ακόμη και σήμερα για ανισότητα των φύλλων. Με την απουσία κάλυψης αναγκών ζωτικής σημασίας, μπορούμε ουσιαστικά να κάνουμε λόγο για πραγματική ανάπτυξη; Ακόμη και σε χώρες οι οποίες υιοθετούν δημοκρατικά ιδεώδη, αναγνωρίζουμε ότι θα υπάρχουν μέλη της που δεν αντιμετωπίζονται ως ισάξια. Πώς πραγματικά μπορούμε να πούμε, ότι ο κόσμος μας στην προσπάθεια του να προσεγγίσει το 'ιδανικό', δεν λαμβάνει υπόψη βασικές ελευθερίες και δικαιώματα καθολικά προς τον πληθυσμό του;

Ο Sen στο συγκεκριμένο του σύγγραμμά υιοθετεί την ιδέα ότι οι οικονομικές αποδόσεις και τα αυξητικά μεγέθη σε δείκτες οικονομίας, όπως το ΑΕΠ, παρότι πολύ χρήσιμα, δεν επιβεβαιώνουν σε καμία περίπτωση την ολική ευημερία ενός τόπου, καθώς ακόμη και με αυτά τα γενικότερα δεδομένα, όλα τα μέλη του θα βιώνουν διαφορετικά επίπεδα ελευθεριών. Από τη στιγμή που δεν υφίσταται καθετοποιημένη η εδραίωση και εγγύηση των ανθρώπινων ελευθεριών, ο άνθρωπος δεν μπορεί ουσιαστικά να εξελιχθεί και συμπερασματικά να εξελίξει την κοινωνία που ορίζει. Η απόκτηση κάθε μορφής ελευθερίας είναι και η κινητήριος δύναμη, που θα ωθήσει τον κόσμο στην ανάπτυξη. Όταν ο άνθρωπος σε όρια φτώχειας βάσει προηγούμενων καταστάσεων, πλέον έχει αποκτήσει σταθερή οικία και μπορεί να καλύψει τη δυνατότητα αυτοσυντήρησης, δεν απειλείται πλέον από κινδύνους όπως η πρόωγη θνησιμότητα ή ο υποσιτισμός. Επαληθεύεται κατά αυτόν τον τρόπο ότι η απόκτηση της ελευθερίας και του δικαιώματος στην αξιοπρεπή διαβίωση πλέον έχει θέσει το υπόβαθρο για την προσωπική του εξέλιξη. Καθώς όλοι αποκτούν τη δυνατότητα, η κοινωνία συνολικά θα θριαμβεύσει.

Απαιτούνται λοιπόν πολιτικά μέσα και μέτρα που εδραιώνουν την αρχή της ελευθερίας ως αδιαίρετη και μη αμφισβητήσιμη υποχρέωση της πολιτείας προς το σύνολο των μελών της. Όπως και στην 'προσέγγιση των ικανοτήτων', έτσι και εδώ, με το που ο άνθρωπος έχει εξασφαλίσει το μέσο και τη δυνατότητα βάσει των προσωπικών του επιλογών πλέον μπορεί να ευδοκιμήσει στη ζωή. Το έργο του αποτέλεσε σημείο σχολιασμού για μερικούς, παρόλα αυτά κανένας δεν μπορεί να αμφισβητήσει τη βασική του θέση. Η ύπαρξη της ελευθερίας αποτελεί την ουσιαστική, αδιαμφησβήτητη και καταλυτική αρχή προς την

ευρύτερη ανάπτυξη. Τα οικονομικά μεγέθη και κάθε μέσο αποτίμησης τους έχουν ιδιαίτερη σπουδαιότητα, όμως κατατάσσονται σε δευτερεύον στάδιο σε σχέση με αυτήν.

2.3.2.4. REPORT BY THE COMMISSION ON THE MEASUREMENT OF ECONOMIC PERFORMANCE AND SOCIAL PROGRESS

Κατά τις αρχές της οικονομικής κρίσης του 2008, σπουδαίοι επιστήμονες του οικονομικού πεδίου και της κοινωνικής θεωρίας κλήθηκαν να συντάξουν ένα κείμενο που περιλαμβάνει τα δεδομένα της τότε εποχής, ερμηνεύει την κατάσταση και προσπαθεί να παρακινήσει τον κόσμο, μελετητές, ηγέτες αλλά ακόμη και τον απλό πολίτη να αντιληφθεί την στροφή που έχει κάνει ο πλανήτης και να εμπεδώσει και να επανεξετάσει την πραγματική αξία και αντίκτυπο των επιλογών του. Γεννιέται λοιπόν η 'Αναφορά από την Κομισιόν στις Μετρήσεις Οικονομικών Αποδόσεων και Κοινωνικής Προόδου'.

Η θέση που αντιπροσωπεύει είναι ξεκάθαρη. Οι αποφάσεις που πάρθηκαν βασιζόνταν στα δεδομένα που ήταν διαθέσιμα εκείνη τη χρονική περίοδο. Οι ερμηνείες του τι αποτελεί την πραγματική αποτίμηση της οικονομικής ανάπτυξης βέβαια, πλέον έχουν διευρυνθεί, καθώς υπάρχουν καλύτερα μέσα μέτρησης, πιο έγκυρα, από τη στιγμή που η πληροφορία προσφέρεται με μεγαλύτερη αμεσότητα και ακρίβεια, με την βοήθεια της τεχνολογίας. Τα αποτελέσματα ερευνών και μελετών είναι πλέον πιο αντιπροσωπευτικά, επομένως και τα μέτρα που θέτονται πιο πετυχημένα, καθώς επηρεάζουν τον κόσμο και κατ' επέκταση όλες τις πληροφορίες, ως τμήματα της ίδια κυκλικής διαδικασίας. Δηλαδή στο παρελθόν, η περιορισμένη γνώση και έκθεση σε μετρήσεις και στατιστικά δεδομένα, μπορούσε να δώσει και ανεπιθύμητα αποτελέσματα. Αυτή η πιθανότητα πλέον είναι πιο ελέγξιμη και οι αποφάσεις μας για το τι συμβάλει στην πραγματική ανάπτυξη έγκυρες και ευρύτερης αντίληψης.

Γι' αυτόν τον λόγο και θα πρέπει να γίνεται η σωστή αποτίμηση των στατιστικών μετρήσεων. Καθώς σε μερικές περιπτώσεις, η εμφανής άνοδος των τυπικών δεικτών οικονομικής μεγέθυνσης σίγουρα δεν επαληθεύει και την οικονομική ανάπτυξη. Όταν οι ανισότητες μέσα σε μια κοινωνία αμβλύνονται, με ζητήματα οικονομικού γνώμονα, με προβλήματα κοινωνικής δικαιοσύνης, περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος ή ισότητας, κανένα μέτρο ή δείκτης δεν μπορεί να επαληθεύσει και να επικυρώσει την ευημερία. Υπάρχουν

περιπτώσεις όπου τα αποτελέσματα των ερευνών παρουσιάζονται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να μην αποδίδεται η πραγματική κατάσταση των πραγμάτων. Δείκτες όπως το ΑΕΠ δεν είναι αρκετά ισχυροί, ώστε αποκλειστικά μόνοι τους να κατευθύνουν αποφάσεις για σκοπούς ανάπτυξης, καθώς δεν συμπεριλαμβάνουν μεταβλητές που αποτυπώνουν την κοινωνική διάσταση, την αντιμετώπιση προς την κλιματική κρίση και κάθε άλλη έννοια, απόρροιά της αρχής της βιωσιμότητας.

Προσπαθεί να αξιολογήσει τι απαιτεί και πως αποτιμάται η ευημερία, μέσα στα πλαίσια της βιωσιμότητας, ως αποτέλεσμα της αλόγιστης χρήσης των κάθε μορφής πόρων και της άγνοιας του ανθρώπινου είδους προς τις συνέπειες της. Καθώς η ευημερία ορίζεται από μια πολλαπλή σύνθεση παροχών (κοινωνικών, πολιτικών, οικονομικών) πρέπει να γίνει αποδεκτή η διατήρηση τους από το σύνολο της τωρινής και των μελλοντικών γενιών. Ισόβαθμα απαραίτητα κρίνονται τόσο τα οικονομικά, όσο και ζητήματα ποιότητάς ζωής καθώς κι βιωσιμότητας ως παράγοντες στην εξίσωση της ανάπτυξης.

2.4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

Η αναφορά και επεξήγηση θεωριών και απόψεων μέσα στο πλαίσιο της οικονομικής ανάπτυξης, γνωστοποιεί το γεγονός ότι πράγματι, η ιδέα της ανάπτυξης δεν βασίζεται πλέον σε αποκλειστικά ποσοτικά χαρακτηριστικά με τη μορφή που είχε ορίσει και η νεότερη ιστορία, όπως θα εξερευνηθεί και στη συνέχεια. Φυσικά και ο οικονομικός παράγοντας αποτελεί ένα βασικό τμήμα της συνολικής εξίσωσης, όμως η οικονομική μεγέθυνση δεν αποτελεί τον αυτοσκοπό ούτε το μοναδικό μέσο για την επιδίωξη του στόχου. Η ανάπτυξη ορίζεται ως μια πολύ πιο σύνθετη κατάσταση, που απαιτεί την υλοποίηση περισσότερων από μια συνθηκών. Η ανάπτυξη απαιτεί τη μεγέθυνση ως ένα τμήμα της, για να ολοκληρωθεί. Δεν ισχύει όμως η αντίστροφη υπόθεση, ώστε η ιδέα της μεγέθυνσης από μόνη της, να μην μπορεί να συνεισφέρει σε κανέναν άλλο τομέα, πέραν του οικονομικού. Έτσι, η οικονομία μαζί με άλλα μεγέθη, όπως η εξασφάλιση βασικών βιοποριστικών αναγκών, η διεύρυνση του πνεύματος και η επαφή του ανθρώπου με τον πολιτισμό και την ιστορία του κόσμου, η συμμετοχή στα κοινά ζητήματα και η κοινωνική αποδοχή, που δημιουργούν αίσθημα ενότητας, η επαφή με τη γνώση, ο σεβασμός προς

τον συνάνθρωπο καθώς και τη φύση, αποτελούν μερικά από τα πολλά χαρακτηριστικά που πρέπει να έρχονται συνδυαστικά, για να επιφέρουν τη συνολική ευημερία.

Πολλές θεωρίες ειπώθηκαν και αρκετοί επιστήμονες έχουν συμμετάσχει και συνεισφέρει στη συζήτηση του τι σημαίνει πραγματικά η ανάπτυξη και πώς εκείνη προσεγγίζεται. Θεωρητικοί επιστημονικών πεδίων ήρθαν σε συνεργασία για να αποδώσουν δικές τους ερμηνείες στο ζήτημα. Σε μερικές των περιπτώσεων, οι προσεγγίσεις μπορεί να μην είναι απαραίτητα ολοκληρωμένες ή ώριμες, ώστε να έχουν δεχθεί κριτική για τις στάσεις που πρεσβεύουν. Σημασία όμως έχει το γεγονός ότι οι θεωρίες επιλέγουν να ερμηνεύσουν την ανάπτυξη κάτω υπό τη δική τους σκοπιά και με τα δικά τους μέσα, αλλά λαμβάνοντας υπόψη τον πυρήνα του τι απαιτεί ένας άνθρωπος και μια κοινωνία, ώστε να εξελιχθεί θετικά. Η ιδέα της ανάπτυξης μπορεί να παρουσιάζεται διαφορετικά σε γενικότερα πλαίσια ανά τις θεωρίες, όμως όλοι θέτουν ως βασικές αρχές την ιδέα ότι η συγκεκριμένη αποτελεί μια πολυδιάστατη ιδέα, που συμπεριλαμβάνει τόσο ποσοτικά, όσο και ποιοτικά χαρακτηριστικά, ώστε να μπορέσει να ολοκληρωθεί. Το πολύ σημαντικό και θετικό όλων είναι ότι ο κόσμος πλέον μπορεί και αξιολογεί τις συνθήκες και επιλέγει να αναζητήσει τους παράγοντες της ζωής που έχουν πραγματική ουσία. Επιδιώκει να ορίσει μεθόδους που θα τον βοηθήσουν να συλλάβει και να αποτυπώσει το σύνολο του βάθους της περίπλοκης έννοιας ανάπτυξη και τελικώς να εφαρμόσει ένα σχέδιο που θα μπορέσει να την εδραιώσει. Ο σκοπός της κοινωνίας θα έχει επιτευχθεί, με τα μέλη της πλέον να απολαμβάνουν τους καρπούς της πραγματικής και ολοκληρωμένης ανάπτυξης.

3. Η ΕΠΙΚΡΑΤΟΥΣΑ ΙΔΕΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

3.1. Η ΓΕΝΙΚΗ ΑΡΧΗ

Παρόλο που η οικονομική θεωρία αποτελεί κυρίως μια πρακτική προσέγγιση του κόσμου, αυτό δεν συνεπάγεται πως πρέπει να διαπερνάμε τον αρχικό σκοπό ύπαρξής της. Η οικονομία ορίζεται για να μπορεί να εξυπηρετήσει τον άνθρωπο. Τα νούμερα και οι πράξεις αποτελούν βοηθητικά μέσα, που κάνουν κατανοητή μια κατάσταση, με πιο χειροπιαστό τρόπο. Αποτελεί ένα σκεύασμα του ιδίου, που σκοπό έχει τη διευκόλυνση των προβλημάτων που έως τότε αναγνώριζε και το κινητήριο μέσο για την επίλυση αντίστοιχων μελλοντικών. Εύκολα έγινε αντιληπτό πως αυτό το εργαλείο θα αποτελέσει και μια από τις βοηθητικές μεθόδους που θα συντελέσουν στην πρόοδο της ύπαρξής τους, ενισχύοντας στην ανάπτυξη και κατ' επέκταση στην ευημερία τους. Ακολουθεί η παρουσίαση των οικονομικών θεωριών που εξέλιξαν και όρισαν τα δεδομένα της παγκόσμιας ιστορίας.

3.2. Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

3.2.1. *ΟΙ ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ*

Η ιστορική αναδρομή έρχεται να αναδείξει τη θεωρητική προσέγγιση που ακολουθεί η οικονομική επιστήμη και βρίσκει την έναρξη της κατά τη νεότερη ιστορία, στη διάρκεια των μεταπολεμικών ετών. Συγκεκριμένα θα αναλυθούν οι θεωρίες, παρουσιάζοντας η κάθε μία τι εστί ανάπτυξη υπό το δικό της πλαίσιο αναφοράς και πώς εκείνη επιδιώκεται.

Έτσι, κατά τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια και διανύοντας τις δεκαετίες του 50'-60' οι θεωρίες υιοθετούν τη λογική της 'ακολουθίας'. Η οικονομία ορίζεται από μια σειρά σταδίων που οι κοινωνίες πρέπει να περάσουν ώστε να αναπτυχθούν. Οι αναπτυσσόμενες κοινωνίες αποταμιεύουν πόρους, επωφελούνται εξωτερικών ενισχύσεων και επιδιώκουν τη γέννηση επενδύσεων, αντίστοιχα όπως έπραξαν οι ήδη αναπτυγμένες οικονομίες στο παρελθόν. Μέσω της συγκεκριμένης λογικής γεννιέται η ιδέα ότι η ανάπτυξη είναι ταυτόσημη της

οικονομικής μεγέθυνσης, καθώς η αύξηση των οικονομικών μεγεθών, λογικά επιφέρει και ανάπτυξη.

Τη δεκαετία του 70' μια νέα λογική εδραιώνεται ως η επικρατούσα ιδέα για την ανάπτυξη. Ανταγωνιστική της επικρατούσας αντίληψης, θεσμοθετείται σε διαφορετικές βάσεις. Η θεωρία της δομικής αλλαγής αξιοποιεί τις πλέον σύγχρονες γνώσεις και τα οικονομικά εργαλεία, εξηγώντας πως η αλλαγή πρέπει να εφαρμοστεί εσωτερικά από την οικονομία των εκάστοτε αναπτυσσόμενων κοινωνιών, ώστε οι ρυθμοί της μεγέθυνσης τους να θεωρηθούν επιτυχείς.

Στην ίδια εποχή συναντάμε και τη θεωρία της διεθνούς εξάρτησης. Αρκετά πιο έντονη και αντίθετη από τις προγενέστερες της, διαφοροποιείται σε πλαίσιο όχι μόνο οικονομικό, αλλά και πολιτικό. Η ανισότητα μεταξύ εγχώριων και διεθνών οικονομιών, η δημιουργία εξάρτησης προς τη μεριά των πιο αδύναμων, οι άστοχες θεσμικές αποφάσεις των κρατικών φορέων τους, η συνεχής όξυνση της διαφοράς και του ρυθμού ανάπτυξης των κρατών δυο διαφορετικών επιπέδων, είναι το καίριο πρόβλημα. Η λύση δίνεται με τον άμεσο περιορισμό επέμβασης των διεθνών οικονομιών σε πολλά πολιτικά και θεσμικά ζητήματα των λιγότερο ανεπτυγμένων κρατών. Η κοινωνία επικεντρώνεται στον περιορισμό του επιπέδου φτώχειας και την επιδίωξη μιας ίσης εισοδηματικά κοινωνίας. Η επιδίωξη οικονομικής μεγέθυνσης περιορίζεται εμφανώς.

Στις δεκαετίες του 80' και 90' παρατηρείται ένα πέρασμα από την πιο κατακριτέα στάση για τη μεγέθυνση, στην επανεπιδίωξή της. Παρουσιάζεται η θεωρία της Νεοκλασικής προσέγγισης, αλλιώς γνωστή και ως Νεοφιλελεύθερη προσέγγιση της ανάπτυξης. Η ελεύθερη αγορά αποκτά τον σημαντικότερο ρόλο στην ανάπτυξη. Ο δημόσιος τομέας δεν είναι αρκετός να παράγει τα ικανοποιητικά ποσοστά μεγέθυνσης. Τονίζεται η σημασία της ιδιωτικοποίησης των επιχειρήσεων. Το ιδιωτικό κεφάλαιο είναι ικανό και αρκετό να δομήσει μια οικονομία ισχυρή, που μπορεί να αυτό-στηριχθεί και να μεγεθύνει τα νούμερα στα οποία η ίδια στοχεύει.

Σήμερα, δεν μπορούμε να πούμε πως μία από τις προαναφερόμενες σχολές είναι και αυτή που υιοθετείται πλήρως ή ότι κάποια απορρίπτεται αντίστοιχα. Αντίθετα, η μίξη και των τεσσάρων είναι απαραίτητη, ώστε να εκπροσωπούνται όλες οι πιθανές οπτικές. Καθώς κάθε μία από τις παραπάνω, παρουσίασε λογικά και αξιόλογα σημεία που κρίνεται απαραίτητο να διατηρηθούν, καθώς και αστοχίες που είναι σκόπιμο να απορριφθούν,

σκόπιμη είναι η ύπαρξη και αντιπροσώπευση και των τεσσάρων εν μέρει, ώστε να παρουσιάζεται μια πιο σφαιρική άποψη επί του οικονομικού ζητήματος.

3.2.2. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΙΚΩΝ ΣΤΑΔΙΩΝ

Το πέρας του ΙΙ΄ Παγκοσμίου Πολέμου γεννά το ερώτημα του πώς θα προσεγγισθούν οι πιο παραδοσιακές αγροτικές κοινωνίες, προς την πιο ανεπτυγμένη και βελτιωμένη μορφή τους. Οι οικονομολόγοι βέβαια, δεν διαθέτουν βάσιμο υλικό ή έστω έναν στοιχειώδη εννοιολογικό μηχανισμό, που θα μπορούσε να εφαρμοστεί και δεδομένης της απουσίας οικονομικών δομών, η ανάγκη για εύρεση ενός μέσου μεγιστοποιείται. Η λύση δίνεται από την πρόσφατη εμπειρία, δηλαδή από την επιχείρηση των ΗΠΑ, οι οποίες φρόντισαν να παρέχουν στις πληγείσες χώρες της Ευρώπης οικονομική ενίσχυση και γενικότερη βοήθεια, για να ολοκληρώσουν την προσπάθεια ανοικοδόμησης των κατεστραμμένων πόλεων τους. «Το γενικό χαρακτηριστικό των προσεγγίσεων αυτών είναι ότι αποτελούν εμπειρικές γενικεύσεις κάποιων παραδειγμάτων και δεν αποτελούν ένα ολοκληρωμένο μεθοδικά επεξεργασμένο σύστημα προτάσεων» (Πολύζος, 2011).

Καθώς αυτό αποτελούσε το αποκλειστικό δείγμα ιστορίας και συνδυαστικά με την κατανόηση της ιδέας ότι και οι τότε ώριμες οικονομίες ξεκίνησαν από κάποιο υποδεέστερο σημείο πριν να φτάσουν στο αντίστοιχο επίπεδο ανάπτυξης, υιοθετείται η λογική της εξωτερικής βοήθειας. Εκείνη μεταφράζεται ως η οικονομική ενίσχυση από την πλευρά των οικονομικά ισχυρότερων, προς τις οικονομικά ασθενέστερες χώρες. Όπως το σχέδιο Μάρσαλ τέθηκε σε λειτουργία για την ανάκαμψη των πληγισών χωρών, έτσι εδραιώνεται και η ιδέα της ενίσχυσης για ανάπτυξη των παραδοσιακών κοινωνιών, από τις οικονομικά ανεπτυγμένες.

Η λογική της θεωρίας των γραμμικών σταδίων αποτελείται κυρίως από την περιγραφή συγκεκριμένων σταδίων, από τα οποία θα διέλθει κάθε χώρα/κοινωνία στην προσπάθεια της για οικονομική και κοινωνική εξέλιξη. Δηλαδή, σκοπός της προσέγγισης δεν είναι να αποδώσει μια προσπάθεια ανάλυσης των παραγόντων που θα ωθήσουν τις κοινωνίες προς την ανάπτυξη, παρά να ορίσει μια σταδιακή πορεία, της οποίας τα επίπεδα πρέπει να αποκτήσουν οι κοινωνίες, ώστε να μπορέσουν να φθάσουν στην οικονομική ωρίμανση και αυτοδιατήρησή τους. Είναι μια προσέγγιση που δεν δίνει άμεσους στόχους, αλλά την

ευρύτερη κατεύθυνση που θα πρέπει να ακολουθήσουν οι χώρες, αφού επιθυμούν να αποκτήσουν ποσοστά ανάπτυξης και ευημερία.

Σχέδιο Μάρσαλ: προηγουμένως ονομαζόμενο Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Ανάκαμψης (Απρίλιος 1948-Δεκέμβριος 1951), το επιχορηγούμενο από τις Η.Π.Α. σχεδιασμένο να αποκαταστήσει τις οικονομίες 17 ανατολικών και νότιων ευρωπαϊκών χωρών με σκοπό να δημιουργηθούν σταθερές συνθήκες στις οποίες δημοκρατικοί θεσμοί θα μπορούσαν να επιβιώσουν (Britannica, The Editors of Encyclopedia, n.d.).

3.2.2.1. Η ΜΕΓΕΘΥΝΣΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ WALT W. ROSTOW

Από τους μεγαλύτερους και πιο γνωστούς υποστηρικτές της σχολής της ανάπτυξης των γραμμικών επιπέδων, θεωρείται ο οικονομολόγος Walt W. Rostow. Κατά τον ίδιο, η ανάπτυξη επέρχεται μόνο από μια σειρά βημάτων ή διαφορετικά σταδίων, από τα οποία όλες οι χώρες υποχρεούνται να επέλθουν. Το «Υπόδειγμα ανάπτυξης των σταδίων μεγέθυνσης» (1960), όπως ονομαζόταν η θεωρία του, παρουσιάζει την απόκτηση ανάπτυξης σε πέντε στάδια/κατηγορίες:

1. Την παραδοσιακή κοινωνία: Κυριαρχεί η αγροτική παραγωγή, η παραγωγικότητα κρίνεται χαμηλή και η έλλειψη χρήσης της τεχνολογίας είναι εμφανής. Θεωρείται το στάδιο ισορροπίας, έως ότου εμφανιστεί ερέθισμα που θα την κλονίσει.
2. Την ύπαρξη προϋποθέσεων γι' απογείωση προς την αυτοδιατηρήσιμη μεγέθυνση: Είναι το αναμενόμενο ερέθισμα που ταραξεί την μέχρι τώρα κατάσταση ισορροπίας. Εμφανίζεται σε μορφή πιο παρεμβατικών πολιτικών και στην ένταξη της τεχνολογίας για την παραγωγική διαδικασία, καθώς και στη θεμελίωση υποδομών.
3. Την απογείωση: Σε διάρκεια 2-3 δεκαετιών, αυξάνονται οι επενδύσεις και ο βιομηχανικός τομέας, ώστε να εξασφαλιστεί μελλοντική μεγέθυνση. Βελτιώνεται ολόκληρο το θεσμικό πλαίσιο, ώστε να δομούνται και να στηρίζονται οι αλλαγές.
4. Τον δρόμο προς την ωριμότητα: Η ωρίμανση της οικονομίας με τη διαιώνιση της προόδου. Πλέον η οικονομική ανάπτυξη μπορεί και τροφοδοτεί όλους τους τομείς, με την τεχνολογική πρόοδο να εντάσσεται σε κάθε μορφής τομέα. Το επίπεδο ζωής βελτιώνεται και γενικότερα δίνεται βάση στον ανθρωπισμό.

5. Την εποχή της μαζικής κατανάλωσης: Επιτυγχάνεται το υψηλό επίπεδο εθνικού εισοδήματος, μαζί του και η καταναλωτική δύναμη. Υπάρχει γενικότερο αίσθημα ασφάλειας και ολοκλήρωσης της κοινωνίας, καθώς καλύπτονται πλέον οι πτυχές της ανθρώπινης ύπαρξης. Κοινώς η ευημερία έχει επιτευχθεί.

Η λογική του στηριζόταν στην ιδέα ότι οι ανεπτυγμένες χώρες έχουν ήδη διανύσει και τα τρία πρώτα στάδια, ενώ οι αναπτυσσόμενες ή υποανάπτυκτες βρίσκονται ακόμη στα δύο πρωταρχικά. Στο πλαίσιο επιδίωξης της σύγχρονης κοινωνίας, το πέρασμα κρίνεται αναγκαίο. Έτσι, έπρεπε να διανύσουν τα στάδια, μέσω αναπτυξιακών μέτρων και πολιτικών, ξεχωριστών ανά περίπτωση, ώστε να κατακτήσουν και εκείνες το επίπεδο της απογείωσης, όπως και οι προγενέστερές τους, προς την απόκτηση της μεγέθυνσής τους.

3.2.2.2. Η ΜΕΓΕΘΥΝΣΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ HARROD-DOMAR

Οι Harrod-Domar εισάγουν την εξίσωση της ανάπτυξης με την ακόλουθη μορφή. Η αποταμίευση κρίνεται ως βασική προϋπόθεση, καθώς εκείνη είναι μια από τις σημαντικότερες αναπτυξιακές στρατηγικές που θα οδηγήσουν στην απογείωση της κοινωνίας. Παρουσιάζονται σε μορφή εσωτερικών αποταμιεύσεων ή ως ενίσχυση από διεθνείς παράγοντες. Ανεξαιρέτως, είναι καίριες για την αύξηση των επενδύσεων με ταχύτερους ρυθμούς.

Υποστηρίζουν πως σε κάθε οικονομία, η εσωτερική αποταμίευση είναι αρκετή για να καλύψει αποκλειστικά την αναπλήρωση απωλειών και κάθε είδους συντήρηση υπαρχόντων κεφαλαιουχικών αγαθών. Για να υλοποιηθούν νέες επενδύσεις, πρέπει να αποκτηθεί νέο κεφάλαιο, ώστε να είναι δυνατό να επενδυθεί σε αυτές. Εκείνο έρχεται ως εξωγενής οικονομική υποστήριξη. Λαμβάνοντας υπόψη την αναλογία κεφαλαίου-προϊόντος δομούν τη θεωρία τους. Το οικονομικό τους μοντέλο έχει την ακόλουθη απλοποιημένη μορφή:

$$\frac{\Delta Y}{Y} = \frac{s}{c}$$

Όπου Y το εθνικό εισόδημα, $\frac{\Delta Y}{Y}$ ο ρυθμός μεταβολής/μεγέθυνσης του ΑΕΠ, s το ποσοστό αποταμίευσης του εθνικού εισοδήματος Y , c η αναλογία εθνικού προϊόντος-κεφαλαίου.

«Δηλώνει ότι ο ρυθμός μεταβολής/μεγέθυνσης του ΑΕΠ μιας χώρας καθορίζεται από κοινού από το ποσοστό της καθαρής εθνικής αποταμίευσης, s , και από την εθνική αναλογία κεφαλαίου-προϊόντος, c » (Smith & Todaro, 2020). Όσο μεγαλύτερο είναι το ποσοστό αποταμίευσης του εθνικού προϊόντος (s), τόσο μεγαλύτερος θα είναι ο ρυθμός μεγέθυνσης του. Κοινώς, όσο πιο πολύ ΑΕΠ αποταμιεύεται για σκοπούς επενδύσεων, τόσο μεγαλύτερο θα είναι και το ποσοστό αύξησης του. Αντίστροφα, όσο μεγαλύτερη είναι η αναλογία εθνικού προϊόντος-κεφαλαίου (c), τόσο μικρότερο θα είναι το ποσοστό αύξησης του ΑΕΠ.

Η οικονομική μεγέθυνση επέρχεται υπό τη συνθήκη τριών παραγόντων:

1. Αποταμίευση κεφαλαίου προς επένδυση αυτού
2. Αύξηση εργατικού δυναμικού
3. Τεχνολογική πρόοδος

Υιοθετείται η λογική ότι στις αναπτυσσόμενες χώρες η ύπαρξη επαρκούς εργατικού δυναμικού είναι δεδομένη, επομένως όταν εκείνο θα κληθεί προς εργασία θα προσέλθει. Η αύξησή του κρίνεται αυτονόητη. Η τεχνολογική πρόοδος εντάσσεται, μειώνοντας την αναλογία κεφαλαίου-προϊόντος c , ώστε να πραγματοποιούνται τα προαναφερόμενα. Η αναλογία βέβαια διαφοροποιείται βάσει περισσότερων παραγόντων. Το πολιτικό σύστημα, η δομή των αγορών είναι κάποιες μεταβλητές, ώστε η σχέση να προσαρμόζεται στα ανάλογα δεδομένα.

Το ιδανικό ποσοστό αποταμίευσης εθνικού κεφαλαίου με σκοπό την επίτευξη του σταδίου της απογείωσης, είναι της κλίμακας του 15-20%. Με την απόκτηση αυτών των τιμών αποταμίευσης ΑΕΠ, είναι εφικτό για μια οικονομία να μπορέσει να μεγεθυνθεί με ραγδαίους ρυθμούς. Η εδραίωση των αντίστοιχων επιπέδων αποταμίευσης μπορεί να εγγυηθεί και βελτίωση της οικονομίας, όμως μεταφράζει τη διαδικασία απόκτησης ευημερίας σε συνεχή επιδίωξη μεγέθυνσης. Το πραγματικό ζήτημα γεννιέται όταν μια οικονομία δεν είναι ικανή να υλοποιήσει τους στόχους αύξησης του ποσοστού αποταμίευσης κεφαλαίου, το οποίο είναι και το υπαρκτό φαινόμενο στις υποανάπτυκτες χώρες.

3.2.2.3. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΙΚΩΝ ΣΤΑΔΙΩΝ

Η θεωρία των Γραμμικών Σταδίων μεγέθυνσης έχει σωστή δομή, οι μηχανισμοί της όμως δεν είναι πάντα εφαρμόσιμοι και καλύτερα υλοποιήσιμοι. Για το παράδειγμα των Harrod-Domar συγκεκριμένα, πρέπει να τονισθεί ότι ενώ απαιτούσε παράγοντες που ήταν αναγκαίοι, δεν μπορούν να είναι σε κάθε περίπτωση επαρκείς. Δηλαδή καθώς η ύπαρξή τους κρίνονταν απαραίτητη για την επίτευξη του στόχου, υπήρχαν περιορισμοί που δεν επέτρεπαν τη συνθήκη τους να κριθεί ως ικανή, ώστε να καλύψει το μέγεθος της πραγματικής ανάγκης τους. Δυστυχώς ενώ η εφαρμογή της θεωρίας λειτούργησε στην Ευρώπη μέσω του σχεδίου Μάρσαλ, δεν μπορεί να ειπωθεί και το ίδιο για όλες τις αναπτυσσόμενες ή/και υποανάπτυκτες χώρες.

Σε πολλές περιπτώσεις η απουσία ήδη υπαρχόντων δομών, η έλλειψη σωστού προγραμματισμού, ηγετικών χαρακτήρων που μπορούν να οραματιστούν και να διαχειριστούν μεγαλεπήβολα σχέδια, η υιοθέτηση πολιτικών και στρατηγικών που θα υλοποιήσουν τον στόχο τους, στάθηκαν εμπόδια στην επίτευξη της μεγέθυνσης και κατά συνέπεια της ανάπτυξης. Πρέπει να υπάρχει ένα στοιχειώδες υπόβαθρο στο οποίο θα μπορέσει να προστεθεί και να αναπτυχθεί νέα πληροφορία, να αποκτηθεί νέο κεφάλαιο, ώστε μελλοντικά να μπορέσει να εξελιχθεί η οικονομία. Καθώς το μοντέλο των Harrod-Domar λάμβανε εξ' υποθέσεως ότι αυτές οι διαφοροποιήσεις δεν υφίστανται και όριζε εμμέσως όμοια δεδομένα για κάθε περίπτωση, μη λαμβάνοντας υπόψη διαφορετικά ισχύοντα καθεστώτα της κάθε χώρας, δεν θα μπορούσε παρά να κριθεί μη επαρκές ως μοντέλο. Η θεωρία των γραμμικών σταδίων δίνει μια ευρύτερη και βοηθητική εικόνα της διαδικασίας που απαιτείται για την απογείωση. Ο ορθός σχεδιασμός βέβαια κρίνεται απαραίτητος, ώστε να καλύπτει το χάσμα από τη θεωρία στην πράξη.

3.2.3. Η ΔΟΜΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ

Η θεωρία της δομικής αλλαγής αποτελεί τη νέα επικρατούσα ιδέα για την ανάπτυξη. Κατά τη συγκεκριμένη, αναλύεται ο τρόπος με τον οποίο οι οικονομίες των υποανάπτυκτων περιοχών μετασχηματίζονται, από τις οικονομίες παραδοσιακών μέσων και αυτοσυντήρησης, σε σύγχρονες ισχυρές και αστικοποιημένες, βασιζόμενες πλέον στη

βιομηχανία και στη μεταποίηση. Η συγκεκριμένη θεωρία, παραμένει στον πυρήνα της όμοια της προγενέστερης της, με βάσεις στη νεοκλασική θεωρία και δεν διαφοροποιείται δραστικά. Η ιδιαιτερότητά της είναι ότι εντάσσει νέα μέσα ερμηνείας και ανάλυσης, που χάρις στην πρόοδο της τεχνολογίας μπορούν να ερμηνεύσουν και να οργανώσουν με μεγαλύτερη επιτυχία τον μετασχηματισμό.

3.2.3.1. ΤΟ 'ΔΙΤΟΜΕΑΚΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΠΛΕΟΝΑΖΟΥΣΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ' ΤΟΥ W. ARTHUR LEWIS

Ένα από τα πιο αντιπροσωπευτικά παραδείγματα εφαρμογής της δομικής αλλαγής είναι και αυτό του βραβευμένου με Νόμπελ W. Lewis. Η θεωρία του, που ορίστηκε κατά τη δεκαετία του '50, τροποποιήθηκε και οριστικοποιήθηκε μέσα στις ακόλουθες δεκαετίες, ώστε τελικά να μετατραπεί σε γενική θεωρία οικονομικής ανάπτυξης, που θα εφαρμοστεί από πολλές αναπτυσσόμενες οικονομίες, ακόμη και με παρόντα παραδείγματα εφαρμογής.

Ο Lewis ορίζει δύο καταστάσεις στην οικονομία: πρώτον την υπανάπτυκτη οικονομία αυτοσυντήρησης, με την υπερπληθώρα παροχής αγροτικού τομέα και δεύτερον τον σύγχρονο βιομηχανικό τομέα. Στην πρώτη, καθώς η παραγωγικότητα της εργασίας είναι μηδενική, θεωρεί πως υπάρχει πλεονάζουσα εργασία. Η ύπαρξη εργατικού δυναμικού υπερβαίνει τη δύναμη παραγωγής, ώστε αν εκείνο απομακρυνθεί από τον παραδοσιακό αγροτικό τομέα, να μην δημιουργηθεί απώλεια παραγόμενου προϊόντος. Το 'πέρασμα' προς τον σύγχρονο τομέα κρίνεται απαραίτητο, ώστε να μπορέσει να επιταχυνθεί και να μεγεθυνθεί η διαδικασία παραγωγής στη βιομηχανία.

Όσο πιο άμεσα επιτευχθεί η προσπάθεια, τόσο πιο γρήγορα η οικονομία θα ανθίσει. Η διαδικασία ολοκληρώνεται με την επέκταση παραγωγής προϊόντων μαζί και με νέες επενδύσεις. Το επίπεδο των μισθών στον βιομηχανικό τομέα, είναι σταθερό και ανώτερο εκείνου στον παραδοσιακό τομέα, ώστε η καμπύλη προσφοράς εργασίας να είναι πλήρως ελαστική και να επιτρέπει περισσότερο εργατικό δυναμικό να προσέλθει. «Ο σύγχρονος τομέας μπορεί έτσι να εδραιωθεί. Μια τέτοια επένδυση γίνεται εφικτή όταν τα κέρδη του σύγχρονου τομέα υπερβαίνουν τους μισθούς και κάτω από την υπόθεση ότι οι καπιταλιστές επανεπενδύουν το σύνολο των κερδών τους» (Smith & Todaro, 2020). Η διαδικασία βιώσιμης μεγέθυνσης θα συνεχίζεται μέχρις ότου το σύνολο της πλεονάζουσας

εργασίας του παραδοσιακού τομέα να απορροφηθεί από τον βιομηχανικό τομέα. Έχει επιτευχθεί έτσι ο δομικός ανασχηματισμός της οικονομίας και πλέον τη μεγαλύτερη ισχύ λαμβάνει ο σύγχρονος τομέας, εκείνος της βιομηχανίας.

3.2.3.2. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΟΥ W. ARTHUR LEWIS

Όσο σπουδαίο θεωρητικό υπόβαθρο και να αποτέλεσε η θεωρία του Lewis, άλλο τόσο πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι δεν κρίνεται το ιδανικό παράδειγμα προς μίμηση. Είχε επιτυχία, ώστε οικονομίες χωρών να εξελιχθούν χάρις σε εκείνη. Όμως οι ελλείψεις της είναι εκείνες που στη σύγχρονη εποχή δεν την καθιστούν παρά μια σπουδαία θεωρία για μελέτη και συζήτηση, όχι απαραίτητα ένα σχέδιο άμεσης εφαρμογής. Προσεγγίζει την έννοια της οικονομίας με θετική χροιά, πιστεύοντας πως το μοντέλο θα εφαρμοστεί με τέτοιο τρόπο, ώστε συνδυαστικά με την κατάλληλη αναπτυξιακή πολιτική, να επιφέρει την πολυπόθητη βιώσιμη μεγέθυνση.

Ο ρυθμός μεταφοράς εργατικού δυναμικού και η απασχόληση στον βιομηχανικό τομέα είναι ανάλογες του ποσοστού της συσώρευσης κεφαλαίου που γίνεται σε εκείνον, καθώς όσο μεγαλύτερα τα ποσά του αρχικού κεφαλαίου, τόσο περισσότερο προϊόν παράγεται. Αυξάνονται οι ρυθμοί μεγέθυνσης και συνεπώς η πιο άμεση ζήτηση νέων θέσεων εργασίας. Όταν όμως τα κέρδη που δημιουργήθηκαν δεν ενταχθούν στο υπάρχων κεφάλαιο και χρησιμοποιηθούν για άλλους σκοπούς, η εικόνα αλλάζει ριζικά. Παραδειγματός χάριν, με την επένδυση στην αγορά προηγμένου τεχνολογικά εξοπλισμού, η ύπαρξη του οποίου καθιστά πιο εύκολη την εργασία και πιθανότατα τον αριθμό εργατικού δυναμικού υπέρογκο, πιθανή είναι η μείωση του και η πρόσληψη νέου ενδεχομένως αχρειασθη. Ο εργαζόμενος καταβάλει λιγότερη προσπάθεια, με τον εξοπλισμό να παράγει το περισσότερο έργο. Παράγεται περισσότερο τελικό προϊόν, όμως οι μισθοί του προσωπικού έχουν πτωτική πορεία. Το κέρδος αποδίδεται στους κεφαλαιούχους, δημιουργώντας μια πιο άνιση κατανομή των κερδών, με αδικημένους το εργατικό δυναμικό.

Κριτική ασκείται στη θεωρία για μια παράμετρο που έχει ως δεδομένη, η οποία βέβαια αποτελεί μια εικασία. Η υπόθεση ότι υπάρχει πλεονάζουσα εργασία στις αγροτικές περιοχές για να κάνει πέρασμα στη σύγχρονη οικονομία δεν ικανοποιείται, ειδικότερα στα πλαίσια των αστικοποιημένων κοινωνιών. Πέραν των περιπτώσεων όπου συνθήκες γεωγραφικές,

καιρικές, εποχικές την προωθούν, η υπόθεση ύπαρξης πλεονάζουσας αγροτικής εργασίας απορρίπτεται. Αμφισβητήσιμη κρίνεται κι η ιδέα της αγοράς εργασίας που εξασφαλίζει την ύπαρξη σταθερών ανταμοιβών στο εργατικό δυναμικό. Στο παρελθόν οι μισθοί του εργατικού δυναμικού των βιομηχανικών οικονομιών, είχαν την τάση να αυξάνονται συγκριτικά, σε απόλυτους όρους είτε σε σύγκριση με το μέσο αστικό εισόδημα, ανεξαιρέτως των συνθηκών οικονομίας των τομέων. Σήμερα η ανταγωνιστικότητα της αγοράς εργασίας έχει περιοριστεί, ειδικά αν αναλογιστούμε την υπερπληθώρα παραγωγής και παροχής, που αυτομάτως μειώνει τον εργασιακό μισθό.

3.2.4. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΞΑΡΤΗΣΗ

Το κίνημα-θεωρία που έπεται χρονικά της δομικής αλλαγής και κυριαρχεί ως λογική στις οικονομικές επιστήμες κατά της δεκαετία του '70, είναι αυτό της διεθνούς εξάρτησης. Πιεσμένοι και απογοητευμένοι από τα αποτελέσματα των προγενέστερων τους προσεγγίσεων, θεωρητικοί και μη προσπάθησαν να δώσουν νέα ερμηνεία στα οικονομικά ζητήματα και στο πώς εκείνα μεταφράζονται. Αν και άμεσα έχασε την υποστήριξη της πλειοψηφίας, ακόμη και στη σημερινή εποχή μπορούμε να βρούμε θεωρίες και επιστημονικές απόψεις, που έχουν τη συγκεκριμένη αρχή. Ως θεωρία, επικεντρώνεται στην αδυναμία που παρουσιάζουν οι αναπτυσσόμενες οικονομίες, δεχόμενες μια συνεχή πίεση καθώς και πολιτικούς, οικονομικούς και θεσμικούς περιορισμούς από τις ανεπτυγμένες και οικονομικά ισχυρότερες χώρες, δημιουργώντας καταστάσεις απόλυτης εξάρτησης. Υπάρχουν τρεις βασικές κατευθύνσεις που υπηρετούν τη θεωρία και ερμηνεύουν την έννοια υπό τη δική τους σκοπιά. Οι συγκεκριμένες είναι οι: νεοαποικιακή εξάρτηση, το εσφαλμένο παράδειγμα και η δυική ανάπτυξη.

3.2.4.1. ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΝΕΟΑΠΟΙΚΙΑΚΗΣ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ

Η συγκεκριμένη αποτελεί μια θεωρία με μαρξιστικές ρίζες και ερμηνεύει τον κόσμο ως μια αδίκως κατανεμημένη ιεραρχία, όπου οι φτωχές και αναπτυσσόμενες χώρες δεν μπορούν να ευημερήσουν. Το παραδοσιακά καπιταλιστικό σύστημα ευνοεί αποκλειστικά τις

αναπτυγμένες χώρες, τονίζοντας κυρίως ότι αυτό γίνεται εσκεμμένα. Γεγονός είναι ότι οι πρώτες κυριαρχούν, ώστε η εξουσία να κατανέμεται άνισα στις φτωχότερες χώρες. Το πλαίσιο των ισχυρών συμπληρώνει μια ομάδα κατοίκων των αναπτυσσόμενων χωρών, τα μέλη της οποίας συμμετέχουν στη διαδικασία εφαρμογής του καπιταλισμού, λόγω επαγγέλματος ή θέσης. Θεωρείται ότι οι ίδιοι δεν φροντίζουν για τον σωστό καταμερισμό της οικονομίας τους αλλά εξυπηρετούν σκοπούς των κατακριτέων καπιταλιστών. Οι πιο αδύναμες οικονομίες είναι καταδικασμένες, με την δυνατότητα ανάπτυξης και βελτίωσης των συνθηκών να χάνονται. Μια διαφορετική πολιτική και δικαιότερη οικονομική διαχείριση της πλειοψηφίας των κατοίκων δεν γίνεται αποδεκτή από τους αντιπάλους ισχυρούς, καθώς θα μπορούσε να ανατρέψει τα δεδομένα. Το σύστημα λειτουργίας παραμένει ως έχει και ευνοεί μόνο το κέντρο και τους ισχυρούς. Φαίνεται πως σε πολλές περιπτώσεις η πλειοψηφία της κοινωνίας οδηγείται σε ακόμη χαμηλότερα επίπεδα διαβίωσης. Η ανάπτυξη αποτελεί μια ιδέα μη προσεγγίσιμη. Το πρόβλημα έχει αποκλειστικά εξωγενή φύση και θα λυθεί με επαναστατική και ριζική αλλαγή.

3.2.4.2. ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΟΥ ΕΣΦΑΛΜΕΝΟΥ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Η συγκεκριμένη θεωρία διατηρεί τη λογική της επιρροής από τους ανώτερους, χωρίς να λαμβάνει απόλυτη θέση. Εξηγεί πως ενώ οι ανισότητες υφίστανται, δεν είναι αποτέλεσμα εσκεμμένης προσπάθειας των ανεπτυγμένων χωρών για διατήρηση του πλούτου, παρά η αποτυχημένη ερμηνεία και λανθασμένη διαχείριση της ηγεσίας των οικονομικά αδύναμων που φέρνει τα αρνητικά αποτελέσματα. Η αστοχία εφαρμογής ορθών πολιτικών αποδίδεται στα αρμόδια μέλη που είναι υπεύθυνα για τη σωστή λειτουργία του κράτους. Η ευθύνη δεν χρεώνεται αποκλειστικά σε εκείνους, καθώς εκπαιδεύτηκαν σε πρότυπα που ακολουθούν το υπόδειγμα των ισχυρών οικονομιών. Και άλλες συνθήκες βέβαια διαιωνίζουν το φαινόμενο του άνισου διαμερισμού του πλούτου. Η ιεραρχία των κοινωνικών δομών, η άνιση κατανομή της γης, η ύπαρξη προσώπων που επιβάλλονται στην εσωτερική οικονομία είναι μερικοί από τους παράγοντες που οδηγούν στο αποτέλεσμα της άνισης κατανομής πλούτου κι εξουσίας. Η προσέγγιση επιδιώκει μια πιο σφαιρική αντίληψη των αιτιών, των συνθηκών της κατάστασης. Το αποτέλεσμα βέβαια είναι κοινό, οι αναπτυσσόμενες χώρες αδυνατούν να προσαρμοστούν στις ανάγκες τους,

αγνοώντας τα απαραίτητα βήματα που πρέπει να ακολουθήσουν και ποιες αστοχίες πρέπει να αποφύγουν, ώστε να οδηγηθούν προς μια πιο ισομερή και δίκαιη κοινωνία.

3.2.4.3. Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΔΥΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Εξερευνάται ο διαχωρισμός της κοινωνίας σε δύο μέρη, η έννοια του δυισμού. Υπήρχε και στο παρελθόν θεωρία με όμοια προσέγγιση, αλλά διαφορετική ερμηνεία του κόσμου. Όπως και η θεωρία της δομικής αλλαγής χωρίζει τον κόσμο στις ισχυρές οικονομίες και στις πιο παραδοσιακές 'φτωχές', έτσι και η θεωρία της δυικής ανάπτυξης κάνει φανερό τη διαφορά τους. «Δυισμός είναι η ύπαρξη σημαντικών, επίμονων και διαρκώς αυξανόμενων αποκλίσεων σε διάφορα επίπεδα μεταξύ των πλούσιων και φτωχών εθνών ή λαών» (Smith & Todaro, 2020). Πιο αναλυτικά, ο δυισμός κατά τη θεωρία της δυικής ανάπτυξης ορίζεται από 4 πυλώνες:

1^ο : Υπάρχει διαφορετικό ποσοστό συνθηκών που μπορούν να συνυπάρχουν στον ίδιο χώρο. Υπάρχουν πλουσιότερες και φτωχότερες χώρες, ομάδες των 'ανώτερων' στην πλειοψηφία της μάζας, η παραδοσιακή, με τη βιομηχανική, σύγχρονη οικονομία.

2^ο : Αυτή αποτελεί την μόνιμη κατάσταση, όχι μια συνθήκη που θα εξαλειφθεί παροδικά.

3^ο : Η κλίμακα του χάσματος μεταξύ των μεν και δε τείνει να διευρύνεται, χωρίς ανατροπή.

4^ο : Οι ισχυρότερες οικονομίες δεν βοηθούν και δεν προβλέπουν τη βελτίωση των αδύναμων.

3.2.4.4. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ

Η θεωρία της διεθνούς εξάρτησης επί του συνόλου της, προσπαθεί να ερμηνεύσει την ανισορροπία μεταξύ των φτωχότερων οικονομιών σε σχέση με τις πιο ανεπτυγμένες. Σε πολλές περιπτώσεις όμως ακυρώνει τα δεδομένα που ιστορικά βοήθησαν τις τελευταίες να φθάσουν στο σημερινό τους επίπεδο. Δεν λαμβάνονται υπόψη δεδομένα της νεοκλασικής οικονομικής θεωρίας για την ισχύ του ΑΕΠ ως δείκτης οικονομικής ανάπτυξης, ακυρώνονται βασισμένες θεωρίες που ιστορικά αποτέλεσαν πρότυπο ανάπτυξης για τις

αναπτυσσόμενες χώρες που το επεδίωξαν. Κοινώς, αμφισβητούνται δεδομένα που έχουν αποδειχθεί ως έγκυρα.

Επικεντρώνονται στη λογική του προσδιορισμού των οικονομικών δεδομένων, από την δική τους οπτική γωνία, κάποιες φορές με κοινά χαρακτηριστικά με τις ήδη εδραιωμένες απόψεις. Σε κάθε περίπτωση βέβαια, αδυνατούν να προσδιορίσουν σε ικανοποιητικό βαθμό, το μέσο με το οποίο θα διαφοροποιήσουν την τρέχουσα κατάσταση. Έχουν τελειοποιήσει το θεωρητικό τους υπόβαθρο, αλλά δεν επικεντρώνονται στην εύρεση εμπειριστικών λύσεων. Κι αυτό ακόμη έχει επαληθευθεί, καθώς η ιστορία επιβεβαιώνει πως σχεδόν κάθε προσπάθεια εφαρμογής ριζοσπαστικής αναπτυξιακής πολιτικής κρίθηκε αναποτελεσματική.

3.2.5. Η ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Ακόλουθη χρονικά των θεωριών εξάρτησης, αποτελεί μια 'αντί-επαναστατική' θεωρία, που αντιτίθεται στις προηγούμενες ιδέες. Ερμηνεύει ως κύριο αίτιο της υπανάπτυξης την αναποτελεσματική κατανομή των κρατικών πόρων. Αυτή πηγάζει από λανθασμένες πολιτικές εφαρμογές και από τη μεγάλη επιρροή της κυβέρνησης και της παρέμβασης της στην οικονομική δραστηριότητα των αναπτυσσόμενων χωρών, ώστε να εμποδίζεται η διαδικασία της οικονομικής μεγέθυνσης. Ο υπερβολικός κυβερνητικός έλεγχος περιορίζει σε μεγάλο βαθμό την ανάπτυξη της αγοράς, καθώς δεν δίνονται ιδιαίτερα κίνητρα σε εκείνη. Το μέσο που όμως μπορεί να επιφέρει την επιθυμητή ανάπτυξη είναι η εδραίωση της πολιτικής *Laissez-faire*. Το ευρύ άνοιγμα των ελεύθερων αγορών, η ιδιωτικοποίηση κρατικών επιχειρήσεων, η συνολική αναβάθμιση του εμπορίου με τη μεγέθυνση των συναλλαγών, θα βοηθήσουν στη σταθεροποίηση των τιμών και στην εδραίωση ισχυρής οικονομίας. Μια μεταρρύθμιση στο διεθνές οικονομικό σύστημα ή τόνωση αδύναμων οικονομιών από διεθνή βοήθεια απλώς, δεν θα επαρκούσαν. Οι αλλαγές πρέπει να γίνουν συνδυαστικά, μαζί με βοηθητικές κυβερνητικές ρυθμίσεις ως προς την αγορά, ώστε να προωθηθεί η αναδιάρθρωσή της και να επιτευχθεί οικονομική μεγέθυνση. Παραδείγματα αντίστοιχων εφαρμογών έχουν πραγματοποιηθεί στο παρελθόν, ώστε να δίνουν βαρύτητα στη θεωρία.

Laissez-Faire: η πολιτική ελάχιστης κυβερνητικής ανάμειξης σε ατομικά και κοινωνικά οικονομικά ζητήματα (Britannica, The Editors of Encyclopaedia, n.d.).

3.2.5.1. ΤΟ ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ ΤΟΥ ROBERT SOLOW

Αποτελεί την κύρια εκπροσώπηση της Νεοκλασικής Επανάστασης. Κατά τον R. Solow «υπάρχουν τρεις παράγοντες/παραγωγοί συντελεστές, η θετική μεταβολή των οποίων μπορεί να αυξήσει το παραγόμενο προϊόν. Οι παράγοντες αυτοί είναι το κεφάλαιο, η εργασία και η τεχνολογία» (Πολύζος, 2011). Η επίτευξη της μεγέθυνσης προσεγγίζεται με διαφορετικό τρόπο από τους προηγούμενους θεωρητικούς του, καθώς ο Solow ορίζει την τεχνολογική πρόοδο ως ανεξάρτητη μεταβλητή, η αλλαγή της οποίας έχει τη δύναμη να προκαλεί τη μεγέθυνση. Η μαθηματική εξίσωση που εξηγεί τη μεγέθυνση είναι της μορφής:

$$Y = K^{\alpha} * (AL)^{1-\alpha}$$

Όπου Y το παραγόμενο εγχώριο προϊόν, K το κεφάλαιο, L η εργασία, A η παραγωγικότητα της εργασίας και α η ελαστικότητα προϊόντος ως προς το κεφάλαιο K.

Οι οικονομίες που δεν έχουν εξωτερικές δραστηριότητες, δηλαδή οι λεγόμενες κλειστές οικονομίες, όταν παρουσιάζουν χαμηλότερα ποσοστά αποταμίευσης, με τους υπόλοιπους παράγοντες σταθερούς, τείνουν να μεγεθύνονται με βραδύτερο ρυθμό σε σχέση με εκείνες που έχουν υψηλότερα ποσοστά αποταμίευσης. Επιπλέον, παρουσιάζουν χαμηλότερα ποσοστά κ.κ. Α.Ε.Π.. Σε αντίθεση οι ανοικτές οικονομίες, που παρουσιάζουν εξωτερικές δραστηριότητες, καθώς έχουν την επαφή με τις ισχυρότερες οικονομικά χώρες και δεν παρεμποδίζουν την κίνηση κεφαλαίου, με τις αποδόσεις να είναι μεγαλύτερες, τείνουν να παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα κ.κ. Α.Ε.Π.. Συμπερασματικά, η καθυστέρηση της μεγέθυνσης της οικονομίας οφείλεται στην απουσία διεπαφών με ξένες επενδύσεις και γενικότερα με διεθνείς εμπορικές συναλλαγές. «Η εξωστρέφεια θεωρείται ότι ενθαρρύνει την πρόσβαση σε παραγωγικές ιδέες από το εξωτερικό οι οποίες μπορούν να αυξήσουν τον ρυθμό της τεχνολογικής πρόοδου» (Smith & Todaro, 2020).

3.2.5.2. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΗΣ ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Οι υποστηρικτές της Νεοκλασικής Θεωρίας μεγέθυνσης αποτελούνταν από οικονομολόγους του δυτικού κόσμου, οι οποίοι με τη σειρά τους κλήθηκαν να κρίνουν και να σχολιάσουν τα μέχρι τότε δεδομένα. Αντιλήφθηκαν τις καταστάσεις ως φαινόμενα που προκαλούνται κυρίως εσωτερικά, καθώς η υπερβολικά σφιχτή κρατική παρεμβολή δεν δίνει χώρο στην αγορά να εξελιχθεί ελεύθερα και οργανικά. Αυτή ήταν και η κύρια παρατήρησή τους ως προς το πρόβλημα της μεγέθυνσης γι' αυτές της χώρες. Αυτό που παρέλειψαν να αντιληφθούν όμως είναι η διαφορετική υπόσταση δομής και οργάνωσης των αναπτυσσόμενων χωρών, στις περισσότερες των περιπτώσεων. Τα αποκλειστικά παραδείγματα στα οποία βασίστηκαν, ήταν από χώρες του δυτικού κόσμου, με συγκεκριμένη δομή και κοινωνική αρχή. Όσον αφορά τις χώρες του ανατολικού κόσμου, λόγω του ξεχωριστού τους προτύπου, αυτή η προσέγγιση δεν θα ήταν απαραίτητα εύκολα εφαρμόσιμη. Αντίθετα, θα κρίνονταν ως αμφισβητήσιμη, αν όχι ολοκληρωτικά λανθασμένη. Η εκάστοτε χώρα έχει διαφορετική διάρθρωση, έτσι και οι πολιτικές που μέλλονται να εφαρμοστούν θα πρέπει να είναι αντίστοιχα προσαρμοσμένες σε εκείνη. Η αναφορά σε υποδείγματα παραμένει χρήσιμη κι απαραίτητη πηγή, όμως θα πρέπει να γίνεται δεκτή αποκλειστικά εκεί που είναι συμβατή, καθώς η ολική αναδιάρθρωση δεν θα ήταν εύκολα υλοποιήσιμη. Τελικώς, υπενθυμίζεται πως κατά την επιδίωξη της ανάπτυξης, οι προσπάθειες μπορεί να ευνοήσουν σε μεγαλύτερο βαθμό εκείνους που είναι σε ένα ικανοποιητικό επίπεδο, αδυνατώντας να τηρήσουν τη συνθήκη για την πλειοψηφία.

3.3. ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΟ ΣΗΜΕΡΑ

Αναγνωρίζοντας την πορεία και εξέλιξη των θεωριών ανάπτυξης, γίνεται αντιληπτός ο διαφορετικός ορισμός και αντίληψη του κόσμου για ζητήματα αναπτυξιακού χαρακτήρα και πώς αυτά ερμηνεύτηκαν με την πάροδο του χρόνου, βάσει παραγόντων αρχής, θεσμών και ιδεολογίας, ιστορίας, πολιτικών πεποιθήσεων, πολιτισμού και κοινωνίας. Η κάθε προσέγγιση έχει ισχυρά και αξιόλογα σημεία, καθώς βέβαια και ελλείψεις περιγραφές, οδηγώντας σε μη επιθυμητές εκβάσεις. Αυτή η πολυμορφία και αντίθεση στις απόψεις είναι και το δεδομένο που κάνει τη συζήτηση για την οικονομία ενδιαφέρουσα και το ζητούμενό

της συνεχώς αναπροσδιοριζόμενο και αναθεωρούμενο, μέσα σε μια προσπάθεια ασταμάτητης αναζήτησης της βέλτιστης, ιδανικότερης, ισότιμης και δικαιότερης κοινωνίας. Όλες οι θεωρίες αποτελούν παραδείγματα που στην πράξη εξελίσσονται και δίνουν θετικό ή αρνητικό αποτέλεσμα, βασιζόμενο πάντα στα νέα δεδομένα. Η κάθε μια έστω και τμηματικά, μπορούσε μέχρι πρότινος τουλάχιστον να βρει σημείο εφαρμογής, ώστε να είναι λειτουργική. Σε κάθε άλλη περίπτωση οι εφαρμογές μας υπενθυμίζουν τις αστοχίες, ώστε να γνωστοποιείται πότε και ποιες πολιτικές κρίνεται σκόπιμο να υιοθετηθούν και πότε είναι αποθαρρυντικό. Έτσι και σήμερα, με την ισχύουσα συνολική κατάσταση, λαμβάνοντας υπόψη τις χώρες σε παγκόσμια κλίμακα, τη γενικότερη οικονομική συνθήκη, το περιβάλλον και το κλίμα, μπορούμε να πούμε ότι ήρθε ο καιρός για την επανεξέταση των οικονομικών δεδομένων υπό μια νεοοριζόμενη θέση. Καθώς τα οικονομικά ζητήματα επηρεάζουν και κατευθύνουν την πορεία της κοινωνίας, η προσέγγιση και ανάλυση τους υπό διαφορετική οπτική, μπορεί να επιφέρει πετυχημένα αποτελέσματα.

4. Η ΑΠΟΜΕΓΕΘΥΝΣΗ

4.1. Η ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

4.1.1. *Η 'ΑΝΑΠΤΥΞΗ' ΣΗΜΕΡΑ*

Η ιστορική εξέλιξη του πλανήτη έχει επιφέρει νέα δεδομένα, εδραιώνοντας κατά τον 21^ο αιώνα την εξής πραγματικότητα. Το αναπτυξιακό μοντέλο που έχει υιοθετηθεί και έχει βοηθήσει τον κόσμο να εξελιχθεί, ορίζεται από την ανάγκη για συνεχή κατανάλωση, ως αναπόσπαστο κομμάτι της πορείας μιας κοινωνίας. Είτε κάνουμε λόγο για κατανάλωση αγαθών είτε υπηρεσιών, είτε ακόμη και καταβολή προσπάθειας και ενέργειας, είναι γνωστό πως η λογική έχει επικρατήσει ως η ισχύουσα ιδέα για την ανθρώπινη ανάπτυξη. Ο άνθρωπος έχει πάψει να επικεντρώνεται τόσο στο ποιόν, την αναγνώριση των πράξεων του και επενδύει κυριολεκτικά στη συγκέντρωση. Απόκτηση υλικών αγαθών, ανέσεων εμπειριών και ό,τι άλλο αναζητάει, αποτελούν την προτεραιότητα της πλειοψηφίας. Χωρίς να θεωρείται απαραίτητα κατακριτέα αυτή η επιλογή, πρέπει πρώτα να αναγνωρισθεί τι συνέπειες έχει αυτή η συνήθεια στην κοινωνία που καλλιεργεί και ορίζει τον άνθρωπο, καθώς και στη γη που τον φιλοξενεί.

Και είναι γνωστό πως η συγκεκριμένη έχει σημαντικό αντίκτυπο. Η αστείρευτη κατανάλωση έχει ανάγκη και είναι αλληλένδετη της ασταμάτητης παραγωγής. Η παραγωγή με τη σειρά της απαιτεί το σωστό υπόβαθρο και τις απαραίτητες πηγές ώστε να μπορέσει να ευοδωθεί. Το ερώτημα που γεννιέται είναι: Πώς και πόσο μπορούμε πλέον να παράγουμε, γνωρίζοντας ότι η αλόγιστη χρήση πηγών έχει ξεπεράσει τα φυσιολογικά όρια και έχει μετατραπεί στο επίπεδο σπατάλης, ειδικά αναλογιζόμενοι τις πηγές του πλανήτη που έχουν σχεδόν τερματισθεί; Πώς μπορούμε να καταναλώνουμε ασταμάτητα και να συγκεντρώνουμε περισσότερα στη σημερινή εποχή, όταν έχουμε τα μέσα και γνωρίζουμε το κακό που προκαλούμε στο περιβάλλον που ζούμε; Διαιωνίζουμε συμπεριφορές που θρέφουν κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές ανισότητες. Η γη υποφέρει, αποστερούμενη των φυσικών της πόρων και επιβαρυνόμενη από τα απόβλητα της αχρείαστης παραγωγής που συγκεντρώνονται και μολύνουν την επιφάνεια της. Ο

άνθρωπος γίνεται πιο δυστυχισμένος στην επιδίωξη της ευτυχίας, περιορισμένος στον φαύλο κύκλο αναγνώρισης και αδιαφορίας προς το φαινόμενο.

Οι ενέργειες που έχουν πραγματοποιηθεί ανά τους καιρούς, ενώ έχουν καλή βάση με σωστές βλέψεις, δεν είναι αρκετές για να αντιστρέψουν την κατάσταση. Η ένταξη χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας κατά την παραγωγή και ο περιορισμός καύσης βλαβερών ουσιών είναι οι σημαντικότερες εξ αυτών, καθώς και ένα βήμα προς τη σωστή κατεύθυνση. Υιοθετώντας αυτή τη στάση, ο οικονομικός κόσμος πιστεύει πως έχει ολοκληρώσει το χρέος του προς τον πλανήτη. Στην πραγματικότητα βέβαια, όλη η προσπάθεια υιοθέτησης νέας νοοτροπίας επισκιάζεται από την εξέλιξη των οικονομικών και παραγωγικών δρώμενων. Καθώς η παραγωγική διαδικασία έχει λάβει το 'έμβλημα' της βελτίωσης των ποιοτικών της χαρακτηριστικών, επιλέγει να επωφεληθεί των συνθηκών και εν συνεχεία ξανά αυξάνει τα ποσοστά παραγωγής της. Το συνολικό προϊόν δημιουργείται υπό καλύτερες συνθήκες για όλους: εργαζόμενους, περιβάλλον και έμμεσα όλο τον κόσμο. Βέβαια σε μια τελική αποτίμηση, η ποσοστιαία αύξηση της παραγωγής είναι δεδομένη. Πώς ακριβώς βελτιώνεται μια κατάσταση, που ενώ έχουν ληφθεί μέτρα για την αποφυγή της, επιστρέφει στο σημείο εκκίνησης; Όλα τα προβλήματα που επιχειρήθηκαν να αποφευχθούν, επανεμφανίζονται σε διαφορετική και υψηλότερη κλίμακα, καθώς τα μεγέθη πλέον έχουν διογκωθεί. Κατανοώντας τα δεδομένα πιο σφαιρικά, μπορούμε να αντιληφθούμε πως οι ενέργειες αυτές ενώ είναι αναγκαίες, με την ισχύ που πραγματοποιούνται δεν θα επιφέρουν δραματική αλλαγή, ειδικότερα λαμβάνοντας υπόψη τις τακτικές που εφαρμόζει η αγορά.

4.1.2. Η ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΕΝΗ ΒΡΑΧΥΒΙΟΤΗΤΑ

Αναγνωρίζοντας το σύστημα πάνω στο οποίο βασίζονται η παγκόσμια παραγωγή, η κατανάλωση και το οικονομικό σύστημα πρέπει να αναφερθούμε σε μια τακτική της αγοράς που γεννήθηκε για να εξυπηρετεί αυτά τα δεδομένα. Έτσι η προγραμματισμένη βραχυβιότητα ή διαφορετικά *planned obsolescence* αποτελεί ένα από τα μέσα που προωθούν τον κύκλο άμεσης και συνεχούς κίνησης της αγοράς. Πιο συγκεκριμένα αναφέρεται στην κατάσταση κατά την οποία η λειτουργία ενός προϊόντος θεωρείται λήξασα, ώστε εκείνο να βγαίνει εκτός χρήσης. Αυτό μπορεί να συμβαίνει λόγω διαφόρων

αιτιών, με κύριες την σκόπιμη, γνωστή και σύντομη ημερομηνία λήξης του προϊόντος από την παραγωγή του και δεύτερη τη συνεχή παραγωγή νέων και εξελιγμένων μοντέλων αγαθών, ώστε αυτό που υπάρχει στην κατοχή του ανθρώπου να μην πληροί πλέον τις προδιαγραφές του και να χρήζει αντικατάστασης. Γίνεται φανερό ότι αυτό δεν έχει τόσο άμεση σχέση με τη διάρκεια ζωής που θεωρητικά ορίζεται κατά την κατασκευή, παρά με τα χαρακτηριστικά που η ίδια η κατασκευαστική εταιρία θα προσκομίσει στο προϊόν, ώστε να το κάνει όσο ανθεκτικό ή και όχι η ίδια επιθυμεί, για να δει την ημερομηνία λήξης του να προσεγγίζει πιο γρήγορα.

Είναι μια πρακτική που δεν θεωρείται ιδιαίτερα ηθική ως προς τον καταναλωτή, καθώς κατακρίνεται το πώς οι εταιρίες εξαπατούν με αθέμιτα μέσα το κοινό στην αγορά αγαθών, η πληροφόρηση για την κατασκευή, χρήση και ζωή των οποίων είναι ελλιπής και σε κάποιες περιπτώσεις ψευδής. Αντίστοιχα, σχολιασμό και κριτική πρέπει να δεχτεί και το καταναλωτικό κοινό, καθώς εκείνο είναι ο άμεσα ενδιαφερόμενος που πιθανότατα έχει επίγνωση των τακτικών που του ασκούνται, αλλά και των επιπτώσεων που έχει η απόφαση του αυτή και παρόλα αυτά αποφασίζει και προβαίνει στις εξής ενέργειες, με το αίσθημα της ευθύνης απόν.

Και η τακτική της προγραμματισμένης βραχυβιότητας έχει εκτενές παρελθόν, καθώς ίσως το πρώτο δείγμα εμφάνισης της και το πιο γνωστό εξ αυτών βρίσκει τις ρίζες του στις απαρχές του 20^{ου} αιώνα. Το καρτέλ «ΦΟΙΒΟΣ» και μια ομάδα στελεχών εταιριών κατασκευής λαμπτήρων με έδρα την Ελβετία, πήραν την απόφαση να μειώσουν την παραγωγή λαμπτήρων οικονομίας, καθώς με την αγορά του τότε εξελιγμένου προϊόντος είδαν τις πωλήσεις τους να πέφτουν κατακόρυφα. Στόχος τους ήταν να επιστρέψουν στην αγορά λαμπτήρες, η διάρκεια ζωής των οποίων να ήταν πολύ πιο χαμηλή, ώστε να αυξηθεί ξανά ο αριθμός αγορών τους και κατ' επέκταση το κέρδος των εταιριών. Γι' αρκετό καιρό το πλάνο θα λειτουργούσε, καθώς οι τιμές της αγοράς είχαν ορισθεί σε συγκεκριμένο επίπεδο και όλες οι εταιρίες της δύσης αποκόμιζαν ικανοποιητικό επίπεδο εσόδων αντίστοιχα. Όταν όμως το εμπόριο εξελίχθηκε, το καταναλωτικό κοινό έγινε πιο έξυπνο και η προσφορά από διάφορες αγορές έγινε πιο ευρέως προσβάσιμη, ο ανταγωνισμός από την ανατολή άλλαξε τα δεδομένα και ξαφνικά οι συμμετέχουσες εταιρίες θα έβλεπαν τα κέρδη τους να μειώνονται. Το 1940 θεωρείται η λήξη του καρτέλ, καθώς ο ΙΙ΄ Παγκόσμιος Πόλεμος θα έβαζε σε δεύτερη προτεραιότητα το ζήτημα. Σήμερα υπάρχουν πολλά παραδείγματα εφαρμογής της, με κύρια κολοσσούς εταιρίες τεχνολογίας.

Η προγραμματισμένη βραχυβιότητα θέτει ως καίριο θεμέλιό της την δέσμευση των καταναλωτών ώστε να δομηθεί πίστη ακολουθίας και ανάγκης για απόκτηση. Με την υιοθέτηση αντίστοιχων νοοτροπιών, το καταναλωτικό κοινό τείνει να αδιαφορεί σε συντομότερο χρονικό διάστημα για τα αποκτήματα του και συμπερασματικά να συμβάλει σε υπερκαταναλωτικές τάσεις, καθώς πλέον έχει συνηθίσει στη λογική της επαναλαμβανόμενης προμήθευσης του νέου και του καλύτερου αγαθού. Ο καταναλωτής έχει μάθει στη λογική της εναλλαγής προϊόντων, είτε γιατί εκείνα έχουν κατασκευαστεί να είναι λιγότερο ανθεκτικά είτε επειδή θέλει να κατέχει το νέο, μέσα στο παιχνίδι ψυχολογικών και κόλπων προώθησης που χρησιμοποιεί η αγορά, είτε επειδή γνωρίζει ότι το κόστος επισκευής είναι αρκετά υψηλό, ώστε να καταφεύγει στην αγορά άλλου προϊόντος εκ νέου.

Δεν υπολογίζει όμως στην πορεία το πραγματικό κόστος που ο κόσμος επωμίζεται έμμεσα. Η επιβάρυνση της ήδη υποβαθμισμένης περιβαλλοντικής κατάστασης του πλανήτη είναι το σημαντικότερο ζήτημα. Οι πηγές ενέργειας ξοδεύονται αλόγιστα για τη συνεχόμενη παραγωγή. Παρόλο που είναι γνωστές οι επιπτώσεις που επιφέρει η κατανάλωση τους στον πλανήτη, η μετάβαση σε επιλογή ανανεώσιμων και νέων πόρων και πηγών ενέργειας και καύσης δεν αποτελούν την άμεση επιλογή, καθώς διαταράσσει το σύστημα λειτουργίας και την γνωστή πορεία παραγωγής. Μπροστά στην πρόκληση της κλιματικής κρίσης, όπου η ανάγκη για αλλαγή συνθηκών είναι επιτακτική, οι επιλογές και η νοοτροπία των ανθρώπων δεν έχει στραφεί σε πιο βιώσιμες λύσεις, στο ποσοστό που θα έπρεπε. Επιπλέον τόνοι αποβλήτων και απορριμμάτων καταλήγουν συγκεντρωμένοι στην επιφάνεια του εδάφους χωρών του 3^{ου} κόσμου, μετατρέποντάς τες σε ζωντανές χωματερές, μέρη όπου ζουν και μεγαλώνουν άνθρωποι. Καλούνται πλέον οι κάτοικοι των περιοχών να αντιμετωπίσουν και το πρόβλημα της περαιτέρω μόλυνσης του εδάφους και των υδάτων τους, χειροτερεύοντας τη γνωστή δυσχερή τους κατάσταση. Το πρόβλημα της υποβάθμισης του τόπου τους είναι ένα γεγονός, που δεν ξέρουμε αν είναι εφικτό να ανατραπεί. «Εκτιμάται ότι 20 με 50 εκατομμύρια μετρικοί τόνοι ηλεκτρικών και ηλεκτρονικών αποβλήτων δημιουργούνται ετήσια» (Γκάγκα, 2018).

Και όταν αναλογιστούμε τον ανθρώπινο παράγοντα και πώς ο ίδιος επηρεάζεται, μπορούμε να αναλύσουμε πολλούς τομείς επιρροής. Η ψυχολογική και οικονομική πίεση που δέχονται για να μπορούν να είναι μέρος αυτής της νοοτροπίας ή ακόμη απλώς να ικανοποιούν τις ανάγκες τους, μέσα στο πλαίσιο της αλλοίωσης και ανανέωσης των αγαθών είναι μια

αναφορά ύψιστης σημασίας. Όσον αφορά την αγορά ως το μέσο επιβίωσης και εργασίας του ανθρώπου, πρέπει να κάνουμε λόγο για την αδικία που εκείνοι υφίστανται. Σε πολλές περιπτώσεις η ασταμάτητη παραγωγή δεν έρχεται και με το αντίστοιχο αντίτιμο. Καθώς η παραγωγή υπάρχει σε αφθονία άρα και η προσφορά είναι μεγάλη, άνθρωποι εργάζονται για πενιχρά ποσά, που δεν επαρκούν ώστε να καλύψουν ούτε τις βασικές ανάγκες τους. Όταν εντάξουμε στη συνάρτηση και τον παράγοντα των συνθηκών εργασίας, που συχνά θα θεωρούνταν υποβαθμισμένος, εξηγείται πόσο άδικο και επικίνδυνο μπορεί να προβεί ένα τέτοιο εργασιακό περιβάλλον. Το φαινόμενο αυτό παρουσιάζεται ιδιαίτερα συχνά στις αναπτυσσόμενες και στις χώρες του 3^{ου} κόσμου, διαιωνίζοντας σε μεγαλύτερο βαθμό το ήδη έντονο πρόβλημα των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων, τόσο ανά τις χώρες όσο και ανά τα οικονομικά στρώματα μέσα στην ίδια κοινωνική ομάδα. Ουσιαστικά έτσι θρέφεται το στρώμα απαξίωσης υλικών και άυλων αγαθών που υπονομεύει και αλλοιώνει τις αξίες της κοινωνίας, θέτοντας σε ακόμη μεγαλύτερο κίνδυνο τον πλανήτη και την ανθρώπινη υπόσταση, στην πορεία.

4.1.3. Η ΑΠΟΠΟΙΗΣΗ ΠΑΛΙΩΝ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΝ ΞΕΚΙΝΑΕΙ

Έχοντας επίγνωση της πορείας που έχει λάβει η σημερινή κοινωνία και πάνω σε ποιους πυλώνες επιλέγει να δομηθεί, δεν μπορούμε παρά να αναρωτηθούμε αν η έννοια της ανάπτυξης, με τη μορφή που την προσεγγίζαμε μέχρι πρότινος τουλάχιστον, είναι πλέον ικανή να υλοποιήσει τον σκοπό της. Γεννιέται η απορία του κατά πόσο εκείνη μπορεί να αποδώσει πραγματική εξέλιξη, μέσα σε ένα πλαίσιο όπου η μεγιστοποίηση των μεγεθών αποτελεί το μέσο και τον αυτοσκοπό, ώστε συμπερασματικά οι κοινωνίες αναμφίβολα να ευημερήσουν, τα μέλη της να βιώνουν ουσιαστική ευτυχία και το περιβάλλον να μπορεί να αναδομηθεί και να αναπαραχθεί. Έχουμε γνώση, η επιδίωξη αποκλειστικά οικονομικών στόχων μέσω μεγεθυντικών σχεδιασμών, πώς και σε πιο βαθμό επηρεάζει τον πλανήτη και δεν μπορούμε παρά να προβληματιστούμε για το ποσοστό στο οποίο η συγκεκριμένη νοοτροπία είναι αποτελεσματική, λειτουργική και μακροπρόθεσμα βιώσιμη.

Είναι λοιπόν η ανάπτυξη, με τη μορφή που προσεγγίζεται από την επιστήμη των οικονομικών της ανάπτυξης και τον οικονομικό κόσμο συνολικά το μόνο μέσο για την επίτευξη του στόχου; Υπάρχουν διαφορετικοί τρόποι οι οποίοι μπορούν να εγγυηθούν όλα

τα παραπάνω, υιοθετώντας παράλληλα σε μια πιο ολιστική προσπάθεια, την έννοια του καθολικού σεβασμού προς όλους: την αξία της ανθρώπινης υπόστασης, της φυσικής υπόστασης και τη δέσμευση διατήρησης τους για τις μελλοντικές γενιές; Διάφορες ιδέες έχουν εκφραστεί ανά τους καιρούς, λαμβάνοντας θέσεις με έντονη πολιτική διάσταση και διχάζοντας τον πολιτικό και τον οικονομικό κόσμο για το τι θεωρείται σωστό και ηθικό και κατά ποιο τρόπο αυτό θα πρέπει να εφαρμοστεί. Πιθανότατα θα πρέπει να πραγματοποιηθεί επανέλεγχος των ποιοτικών χαρακτηριστικών της έννοιας ανάπτυξη ώστε να αποδοθεί μια πιο σύγχρονη και ολοκληρωμένη ερμηνεία της. Λαμβάνοντας όλα τα παραπάνω υπόψη, θα ακολουθήσει η ανάλυση μιας διαφορετικής προσέγγισης, της ιδέας της «απομεγέθυνσης».

4.2. ΠΡΟΣΕΓΙΖΟΝΤΑΣ ΜΙΑ ΝΕΑ ΙΔΕΑ

4.2.1. *Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ*

4.2.1.1. **ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΚΑΙ Η ΑΡΧΗ ΕΝΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ**

Σε αυτό το πνεύμα αναδύεται στην επιφάνεια, η επιτακτική ανάγκη για εύρεση νέων προσεγγίσεων, που θα λαμβάνουν υπόψη τον πλανήτη σφαιρικά, δηλαδή την κοινωνία και τις αληθινές ανθρώπινες ανάγκες, τις αρετές της ισότητας, ελευθερίας και δικαιοσύνης και το περιβάλλον σε αλληλεπίδραση με τον άνθρωπο, αλλά και ως αυτόνομο έμβιο οργανισμό. Η ποιοτική προσφορά και εξέλιξη της ζωής, επί του συνόλου, της θα πρέπει να αποτελεί τη βάση αλλά και τον τελικό σκοπό της κάθε θεώρησης που καλείται να ερμηνεύσει και να εφαρμόσει την ανάπτυξη των κοινωνιών. Κατά αυτά τα δεδομένα γεννιέται η ιδέα της απομεγέθυνσης. Η συγκεκριμένη αποτελεί ένα κοινωνικό κίνημα που σκοπό έχει να ανακαταλείπει την εξελικτική πορεία των κοινωνιών σε συνολικό επίπεδο, αναδιαρθρώνοντας τις αξίες που τις πρεσβεύουν, όπως θα αναλυθεί και εν συνεχεία.

Ακόλουθοι και υποστηρικτές της φαίνεται να συγκεντρώνονται από πολλές θέσεις και επικεντρώνονται κυρίως στο μερίδιο των ανθρώπων που ενημερώνονται και προσπαθούν

να εντάξουν την έννοια της ευθύνης σε κάθε επίπεδο της ζωής. Επιπλέον προωθούν τη διαφύλαξη του περιβάλλοντος ως κύριο μέλημα τους, καθώς εκτιμούν την έννοια της ύπαρξης, επιδιώκοντας τη διαφύλαξη της ύψιστης μορφής της.

4.2.1.2. ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η έννοια, στην πρώιμη φάση της πιθανολογείται να εμφανίζεται για πρώτη φορά κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, όταν το 1972 γίνεται η πρώτη αναφορά στη γαλλική λέξη 'Decroissance'. Μεταφράζεται στην ελληνική γλώσσα επακριβώς ως μείωση και συνοδεύει το κοινωνικό κίνημα της αντίθεσης στον τρόπο που διεξάγεται η τρέχουσα αναπτυξιακή πολιτική. Κατά εκείνες τις δεκαετίες ο όρος είχε λάβει αρνητική χροιά, με την αναφορά της να είναι συνυφασμένη κυρίως με την οικονομική ύφεση, μέσα σε έναν κόσμο που αδυνατεί να ερμηνεύσει με πιο σφαιρική αντίληψη το βάθος της έννοιας.

Παρόλα αυτά στην πάροδο του χρόνου κερδίζει υποστηρικτές και έτσι κατά τα αρχές της νέας χιλιετίας, η αρχική ιδέα της 'Decroissance' εντάσσεται στη λογική ομάδων ακτιβιστών ευρωπαϊκών χωρών, ως τμήμα των προωθητικών τους ενεργειών. «Το 2004 η απομεγέθυνση εισχωρεί σε δημόσιες συζητήσεις μεγαλύτερου βεληνεκούς με το μηνιαίο περιοδικό που επικεντρώνεται στην απομεγέθυνση, «La Decroissance, le journal de la joie de vivre»» (Demaria, et al., 2013). Η απομεγέθυνση δεν θα έχει λάβει επίσημο αγγλικό τίτλο μέχρι το 2008, όπου και στο πρώτο συνέδριο για την απομεγέθυνση στο Παρίσι, θα της δοθεί το όνομα 'Degrowth'. Στην πορεία θα αποκτήσει υποστηρικτές από όλο τον κόσμο, με ηχηρά παραδείγματα.

4.2.2. ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΠΟΜΕΓΕΘΥΝΣΗ

4.2.2.1. ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΑΠΟΜΕΓΕΘΥΝΣΗ;

Η απομεγέθυνση είναι μια έννοια που στον πυρήνα της έρχεται να κατακρίνει το παράδειγμα του ήδη υφιστάμενου οικονομικού μοντέλου ανάπτυξης, καθώς εξηγεί πως το υπέρογκο ποσό παγκόσμιου χρέους που καλούνται οι χώρες να αντιμετωπίσουν, είναι

απόρροια της υφιστάμενης κατάστασης στα πολιτικό-οικονομικά δρώμενα, η οποία θα πρέπει να διαφοροποιηθεί. Τα προβλήματα που προκαλούνται από το δεδομένο σύστημα είναι πολλαπλά και εκτείνονται σε κάθε ένα τομέα που ουσιαστικά πρέπει να ολοκληρώνει τον άνθρωπο και να δομεί μια σωστή και λειτουργική κοινωνία. «Η απομεγέθυνση ως ένα ερμηνευτικό πλαίσιο κάνει τη διάγνωση όπου διαφοροποιημένα κοινωνικά φαινόμενα όπως η κοινωνική και η περιβαλλοντική κρίση σχετίζονται με την οικονομική ανάπτυξη» (Demaria, et al., 2013).

Ως στόχος τίθεται ο επαναπροσδιορισμός των δεδομένων που επικρατούν και ορίζουν τον οικονομικό κόσμο, επηρεάζοντας τελικώς τις κοινωνίες και τον πλανήτη. Η θεωρία της απομεγέθυνσης επικεντρώνεται στην ισχυροποίηση της σημασίας μείωσης της παγκόσμιας παραγωγής και κατανάλωσης, δημιουργώντας μια γενικότερη μεταβολή στο εδραιωμένο σύστημα. Η οικολογία και η συλλογική κοινωνική προσέγγιση θέτονται ως το κύριο μέλημα κατά τη διεξαγωγή αποφάσεων και πολιτικών, που πρωτίστως εστιάζουν στην επανεξέταση του νοήματος της ποιότητας της ζωής ως το κύριο μέσο για την ανάπτυξη. Τα ποσά και οι οικονομικοί όροι δεν αποτελούν εδώ τον δείκτη που συμβολίζει την ευημερία. Όροι και αποτιμήσεις όπως ο σύνθετος δείκτης ΑΕΠ δεν αποτελούν παρά έναν αριθμό που συμβολίζει το ποσοστό που είναι ικανή μια χώρα να παράγει. Δεν είναι συνεπώς ικανοί να ενσωματώσουν την ουσία της έννοιας 'ανάπτυξη', καθώς το σημείο ενδιαφέροντός τους περιορίζεται αποκλειστικά στην αφομοίωση της λογικής σπατάλης πόρων και μέσων, για τα μέλη της κοινωνίας. Αντίστοιχοι υπολογισμοί και νούμερα απλώς διαμορφώνουν την κατάταξη των χωρών σε μια κλίμακα που δηλώνει την ύπαρξη υλικού πλούτου.

Δεν συνυπολογίζεται σε αυτή την εξίσωση η πραγματική βαρύτητα των πράξεων μας και πως η διόγκωση του ΑΕΠ ως το αποκλειστικό μέσο αποτίμησης της ανάπτυξης, δεν συνεπάγεται την πραγματική ευημερία. Παρατηρείται πως με το πέρασμα των χρόνων οι συνθήκες διαβίωσης δυσχεραίνουν, δημιουργώντας μια ειρωνική πραγματικότητα. Το περιβάλλον το οποίο οι πράξεις των ανθρώπινων χεριών κατέστρεψαν, γίνεται όλο και περισσότερο αφιλόξενο, ώστε το κόστος ζωής, οικονομικό και ποιοτικό να θεωρείται δυσβάσταχτο. Η κατάσταση του πλανήτη, αντικρίζοντας τους πόρους να στερεύουν, τις ανεξέλεγκτες βιολογικές καταστροφές και την αλόγιστη συμπεριφορά σπατάλης των ανθρώπων να παραμένει, δεν μπορεί παρά να θεωρηθεί ως κρίσιμη. Συμπερασματικά οι επιλογές μας έχουν το μεγαλύτερο αντίτιμο. Πρέπει να προστατευτούμε από τα

περιβαλλοντικά προβλήματα που το ανθρώπινο γένος επέφερε και όλα τα ζητήματα υγείας που αυτά γεννούν. Ιδιαίτερα όταν λάβουμε υπόψη την έκταση που έλαβε η κλιματική αλλαγή και τις επιπτώσεις που ενέτεινε, με την ισχυροποίηση του φαινομένου του θερμοκηπίου, το λιώσιμο των πάγων στους Πόλους του πλανήτη, την αύξηση της θερμοκρασίας, αντιλαμβανόμαστε ότι οι άνθρωποι δημιούργησαν ένα λειτουργικά μη βιώσιμο περιβάλλον για τους ίδιους. Αντίστοιχα χρέος μας είναι να αναλογιστούμε πως οι επιλογές μας, βασισμένες στο μοντέλο της κοινωνίας της αφθονίας, μας οδηγούν σε νοοτροπίες και συνήθειες που πλέον δύσκολα υλοποιούνται. Οι συνθήκες οικονομίας είναι πλέον αδύνατο να καλύψουν τα μεγέθη των πλαστών «αναγκών» που έχουν δημιουργήσει, με αποτέλεσμα να προστίθενται όλο και περισσότερες τυπικές «ανάγκες» εις βάρος της ψυχικής και όχι μόνο, υγείας των ανθρώπων. Ο κόσμος φιλοξενείται στα ακατάλληλα εδάφη που διάβρωσε, για να εκπληρώνει την ασύλληπτη ζωή που του επιβλήθηκε. Επομένως και η παραμονή μας σε εκείνον μετατρέπεται σε δυσλειτουργική. Επιπλέον σημειώνεται πως οι ανισότητες που βιώνει ένα τεράστιο τμήμα του παγκόσμιου πληθυσμού κρίνεται ως σπουδαίο πλήγμα στη συζήτηση για την ευημερία. Πώς μπορούμε να κάνουμε λόγο γι' ανάπτυξη όταν γνωρίζουμε ότι η πλειοψηφία κυρίως των χωρών του Νότου, όχι απλώς επηρεάζονται από τις πράξεις εκείνων του Βορρά, αλλά πιθανότητα δεν θα έχουν την ευκαιρία να βιώσουν και να γνωρίσουν κάτι διαφορετικό; Ο λόγος γίνεται ακόμη για τα βασικά αγαθά στα οποία ο κάθε ένας θα έπρεπε να έχει πρόσβαση, ως τη μέγιστη μορφή ελευθερίας του. Η τροφή, η στέγαση και η παιδεία δυστυχώς δεν αποτελούν εξασφαλισμένα δικαιώματα για τεράστιο μερίδιο του πληθυσμού. Εννοείται πως αυτή η αναλογία δεν περιορίζεται στα προαναφερόμενα, αλλά εμφανίζεται παντού ανά τον πλανήτη. Σε ξεχωριστές κοινωνικές ομάδες και σε διαφορετικά επίπεδα αναφοράς, με εναλλασσόμενα ποσοστά, το πρόβλημα των ανισοτήτων παραμένει φανερό.

Ως φυσική εξέλιξη των πραγμάτων η απομεγέθυνση θα μπορούσε να αλλάξει την τρέχουσα κατάσταση. Δεν επιδιώκεται η πτώση του ρυθμού ανάπτυξης, με τη γνωστή μορφή του. Μια κίνηση αντίστοιχων βλέψεων θα ισοδυναμούσε με την καταστροφή των δομών της κοινωνίας. Αν συνέβαινε αυτό, με το εφέ του domino, κάθε μια από τις αρχές και υπηρεσίες που στηρίζουν το σύστημα θα κατέρρεαν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο εργασιακός χώρος. Πιο αναλυτικά, η πτώση του ΑΕΠ σημαίνει και αυτόματη απώλεια θέσεων εργασίας. Η ανεργία μέσω της αλυσιδωτής σχέσης της γεννάει περισσότερη ανεργία και εκείνη με τη σειρά της επιφέρει πολύ-επίπεδα προβλήματα, ψυχολογικής,

κοινωνικής, πολιτισμικής φύσεως και αποστερεί τους ανθρώπους έστω και των περιορισμένων χαρακτηριστικών που ολοκλήρωναν τη ζωή τους. Στον αντίποδα, τα ήδη υπάρχοντα ζητήματα που μαστίζουν τον κόσμο και τον πλανήτη θα διογκωθούν, καθώς οι επιλογές θα γίνουν ακόμη πιο απερίσκεπτες και επιβλαβείς, στην προσπάθεια τους για επιβίωση. Πώς να υφίσταται αρνητική ανάπτυξη μέσα σε μια κοινωνία που έχει δομηθεί για να εξυπηρετεί τα συγκεκριμένα πρότυπα; «Όπως μια κοινωνία που βασίζεται στην εργασία και δεν έχει ποσοστά εργασίας, έτσι δεν θα υπήρχε τίποτα χειρότερο από μια κοινωνία μεγέθυνσης χωρίς τη μεγέθυνση» (Latouche, 2003).

Συνεπώς σκοπός δεν είναι η ελλιπής ανάπτυξη, παρά η συρρίκνωση εκείνης, στην προσαρμογή της λογικής ότι η ανάπτυξη με την αποτύπωση νούμερων και οικονομικών απολαβών δεν αποτελεί τον αυτοσκοπό της κοινωνίας, παρά το μέσο επίτευξης εκείνου. Εξάλλου ακόμη και ο προπάτορας του κινήματος, η γαλλική 'Decroissance' ενώ έχει κυριολεκτική μετάφραση ως μείωση, δεν μπορεί να αποδοθεί πλήρως στις υπόλοιπες γλώσσες, ώστε να γίνει κατανοητό το βάθος της έννοιας απομεγέθυνση. Αυτό που επιδιώκεται είναι η μείωση του μεγέθους των ποσών και πόρων –οικονομικών και φυσικών- που χρησιμοποιούνται και εξαντλούνται. Ειδικότερα όταν εκείνα κρίνονται ως περιττά, αχρείαστα. Η λογική που θέλουν να εντυφήσουν είναι ότι όποια απόφαση μπορεί να αποφευχθεί, ειδικότερα αν εκείνη συμπεριλαμβάνει περιττή κατανάλωση πόρων και ενέργειας, θα πρέπει να περιοριστεί. Ο άνθρωπος πρέπει να διδαχθεί την έννοια της πειθαρχίας και της κριτικής σκέψης, μέσα σε ένα γενικότερο πλαίσιο σεβασμού προς εκείνο που του προσφέρεται και εκείνο που ο ίδιος έχει χρέος να διαφυλάξει. Κατά αυτόν τον τρόπο είναι δυνατό να αντιληφθεί την πραγματική αξία συνθηκών και καταστάσεων και να επενδύσει σε ζητήματα που έχουν ουσιαστικό όφελος γι' εκείνον. Έτσι θα δοθεί πλαίσιο στις πραγματικές χαρές της ζωής, στην ευεξία, στο πνεύμα και στο κατά πόσο εκείνο μπορεί να εξιλεωθεί, στις διαπροσωπικές σχέσεις και γενικότερα σε όλα τα χαρακτηριστικά που εξ' ορισμού ξεχωρίζουν τον άνθρωπο, αλλά εκείνος είχε παραμελήσει. Το βασικότερο είναι ότι έτσι θα αποκτηθεί το επίπεδο ζωής και οι ίδιοι θα ευδοκιμήσουν, έχοντας επαναφέρει τις αρχές που ουσιαστικά απαρτίζουν την ευημερία. Γίνεται αντιληπτό ότι η πολυπόθητη ανάπτυξη έχει ικανοποιηθεί, μολονότι οι συνθήκες της έχουν διαφορά των τρεχόντων ισχυόντων. Ο κόσμος μπορεί και ευημερεί χωρίς να βασίζεται στο μοντέλο της αδιάκοπης κατανάλωσης.

Το ιδιαίτερο με αυτό το κίνημα είναι το επίπεδο επιρροής του. Δεν γνωρίζει δηλαδή όρια στην πολιτική του τοποθέτηση, παρά αποτελεί μια ιδέα που υιοθετείται από άτομα που αντιλαμβάνονται την απτή έκταση που έχουν λάβει σήμερα οι συνέπειες του μοντέλου συνεχούς παραγωγής και της αγοράς κατανάλωσης που συνδέονται άμεσα με τις βιομηχανοποιημένες κοινωνίες. Αντίθετα, κατακρίνει αντιλήψεις και ιδέες όλων των πολιτικών ιδεολογιών, καθώς τόσο η δεξιά πολιτική πτέρυγα όσο και η αριστερή κάνουν αναφορά στην ανάγκη ύπαρξης της παραγωγής και κατανάλωσης ως το μοντέλο εφαρμογής για την οικονομική αποκατάσταση των μελών τους. Απλούστερα, η απομεγέθυνση δεν είναι πολιτική στάση, όσο κοινωνικό κίνημα που προσπαθεί να ευαισθητοποιήσει τον κόσμο για τις πληγές που έχει επιφέρει στον ίδιο το πρότυπο ζωής του και να τον παρακινήσει να επαναπροσδιορίσει τις αρχές του. Αναγνωρίζεται και αξιολογείται ποια είναι η γνωστή ζημία που έχουν υποστεί οι πηγές ενέργειας, ώστε να επιδιωχτεί ο περιορισμός σε μεγάλο βαθμό των ποσοστών συνεχούς και ασταμάτητης περιβαλλοντικής υποβάθμισης, των φαινομένων μείωσης χλωρίδας και πανίδας ανά περιοχές που έχουν παρουσιαστεί. Γίνεται αντιληπτή η ένταση κοινωνικών ζητημάτων, δηλαδή το πώς η άνιση και αλόγιστη χρήση όλων των μορφών πηγών από τις ανεπτυγμένες χώρες προς αποκλειστικά δικό τους όφελος, σε συνδυασμό με τις ανυπολόγιστες ποσότητες παραγωγής αποβλήτων που καταλήγουν στις χώρες του τρίτου κόσμου, μπορούν και υποβαθμίζουν συνολικά τον πλανήτη. Τα σύνολο των ανθρώπινων ενεργειών επιδρούν σε τέτοιο βαθμό στον πλανήτη που τους φιλοξενεί.

Η απομεγέθυνση χαρακτηρίζεται από πολλούς θεωρητικούς του κινήματος ως μια «ιδανική ουτοπία», το βέλτιστο σημείο καμπής όπου μπορούν να συνυπάρξουν και να θριαμβεύσουν οι αρετές που ορίζουν και προφυλάσσουν την ουσία της ζωής. Η κοινωνική ισορροπία και δικαιοσύνη σε συνδυασμό με την επανασύνδεση με τη φύση και τις ανάλογες πράξεις προστασίας της μπορούν να επανεντάξουν την κοινωνία στη σειρά από την οποία παραστράτησε και να επιδιώξει ξανά το στόχο της τελειοποίησης της. Σε αρκετές εκδοχές, η ιδέα της απομεγέθυνσης, χάρις στον επικριτικό και αυστηρό χαρακτήρα της στα εδραιωμένα πολιτικά δρώμενα, σε συνδυασμό με τα απόλυτα όρια του προσδιορισμού της και κατ' επέκταση τον ορισμό ξεκάθαρων πολιτικών με συγκεκριμένους στόχους, μπορεί σε πολλές περιπτώσεις να φανεί ότι δεν λαμβάνει ουσιαστική υπόσταση, παρά είναι μια ασήμαντη ιδέα με αρνητική χροιά, ειδικότερα έναντι στους υποστηρικτές του ισχύοντος μοντέλου της ανάπτυξης. Ως αποτέλεσμα, υπάρχουν περιπτώσεις πιστών κατακριτών της.

Αλλά είναι στα πλαίσια αυτού του υγιούς διαλόγου και αντιπαραθέσεων, εκεί όπου γεννιούνται οι πιο ευρηματικές και αποτελεσματικές λύσεις.

Η μετάβαση προς την απομεγέθυνση δεν είναι μια διαρκής καθοδική πορεία, παρά το πέρασμα σε πιο ευχάριστες κοινωνίες, που ζουν απλοϊκά, σε κοινά επίπεδα και με λιγότερα μέσα. Κοινώς, ο σκοπός δεν είναι η μείωση αλλά καλύτερα η απουσία των μεγεθυντικών πολιτικών στόχων. Η αλλαγή πρώτα έρχεται στο επίπεδο της ευρύτερης νοοτροπίας που διακατέχει τους ανθρώπους και στη συνέχεια μεταφέρεται στις θεσμικές αποφάσεις που λαμβάνει η κοινωνία. Θέτονται ως αρχή διαφορετικά πεδία οργάνωσης, που πρεσβεύουν και προωθούν αποτελεσματικότερες λύσεις και εξιδανικεύεται η ευρύτερη ιδέα της μετάβασης στη μικρότερη κλίμακα. Το σύστημα κατά τη δεδομένη διαδικασία εκπαιδεύεται και λειτουργεί σε χαμηλότερα επίπεδα απόδοσης, όμως καλύπτοντας όλες τις ανάγκες των μελών του. Η οικονομία υφίσταται για να εξυπηρετεί και όχι να κυριαρχεί. Η επικέντρωση γίνεται κατά κύριο λόγο προς την υιοθέτηση αυταρκών, αυτοτελών και τοπικών λύσεων οι οποίες με τον τρόπο διεξαγωγής των οικονομικών και πολιτικών διαδικασιών τους, μπορούν με μεγαλύτερη ευκολία να εξάγουν θετικά αποτελέσματα. «Υπάρχουν αρκετές ιδέες για την εφαρμογή και τους θεσμούς που μπορούν να υιοθετήσουν μια αντίστοιχη μεταβολή και η διαδικασία που θα μπορέσει να τους ενοποιήσει και να τους ωθήσει να αναπτυχθούν» (D' Alisa, et al., 2015).

Αυτή η λογική εξάλλου δεν είναι κάτι ξεχωριστό ή πρωτοπόρο, παρά έχει αποδοθεί και από πολλές ακόμη προσεγγίσεις και κινήματα. Παραδείγματα που ακολουθούν τα βήματα της απομεγέθυνσης και εντάσσουν τη λογική της απλοποίησης της καθημερινότητας, υιοθετώντας τέτοιες ιδέες όπως η εφαρμογή των οίκο-κοινοτήτων, οι κοινότητες των ακολούθων της επιστροφής στη φύση, οι ενέργειες που έχουν άμεση σύνδεση με την προστασία και φροντίδα των παιδιών καθώς και με την υγεία, αποτελούν μερικά από τα παραδείγματα που υλοποιούν την αρχική ιδέα. Η ευρύτερη τοποθέτηση είναι ότι η δύναμη παρέχεται εκ των έσω προς το μέγιστο ενδιαφέρον των ιδίων, μέσα σε μια γενικότερη προσπάθεια μετακίνησης των αντιλήψεων από τις αποφάσεις που ορίζονται για σκοπούς αποκλειστικού κέρδους. Είναι εφικτό να διαφοροποιηθεί η νοοτροπία προς πιο ανθρωποκεντρικές κοινωνίες σεβόμενες το περιβάλλον και τοποθετώντας το ως το ύψιστο μέλημά τους κατά την άποψη του S. Latouche, που θριαμβεύουν μέσω του συμμετοχικού πνεύματος και αποσκοπούν σε συλλογικά λειτουργικές εκβάσεις. Η επιστροφή και η γνωριμία με τον τόπο, την ιστορία και τα πολιτισμικά τους χαρακτηριστικά μπορεί να

βοηθήσει τις κοινωνίες να ανακαλύψουν την έκταση των κοινών τους αξιών και στόχων για τον σκοπό και την απόκτηση της ποιότητας ζωής που επιθυμούν. Αυτή η διαδικασία δεν επιτυγχάνεται μόνο με μονομερείς, μικρής κλίμακας και διάσπαρτες προσπάθειες. Είναι μια προσπάθεια που απαιτεί κατά τον Φωτόπουλο Τ. (Fotopoulos, 2007): «Τη δημιουργία «αστικών χωριών», που εμπεριέχουν την ανάπτυξη μιας υψηλού βαθμού αποκέντρωσης μέσα στην ίδια κύρια κοινωνία». Με απλούστερα λόγια αυτό που επιζητείται είναι η ευρύτερη εδραίωση του κινήματος ως την αντιληπτή και αποδεκτή θέση από το σύνολο του κόσμου, ο οποίος έχει συμφιλιωθεί με την ιδέα της επανένταξης σε κοινωνίες που τον στηρίζουν πραγματικά και αποτελεσματικά. Ειδικότερα στα χρονικά της πολυεπίπεδης κρίσης, τέτοιες πρωτοβουλίες είναι ένα ιδεατό τμήμα που αποστασιοποιείται από την πραγματικότητα, δίνοντας ελπίδα για ένα καλύτερο μέλλον, για μια πιο εξελιγμένη και δοτική κοινωνία, που λαμβάνει υπόψη τα μέλη της και τους τοποθετεί ως τους αποκλειστικούς πρωταγωνιστές, λαμβάνοντας υπόψη όλους τους παράγοντες που θα συνεισφέρουν στην ουσιαστική ευημερία, υπό την υποκειμενική και αντικειμενική σκοπιά.

4.2.2.2. ΟΙ ΠΥΛΩΝΕΣ ΤΗΣ ΑΠΟΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ

Όπως προαναφέρθηκε το κίνημα δεν βασίζεται αποκλειστικά πάνω σε μια αρχή για να δομήσει τη θεωρία του, αλλά αντλεί ιδέες και εντάσσει ποικίλα νοήματα που κρίνει ότι αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της μεγαλύτερης έννοιας ευημερία, ώστε να επιδιώκεται η πραγματική επίτευξη της. Κατά τη δεδομένη λογική και από τη γνώση που παρέχεται για την απομεγέθυνση, μπορούμε να ξεχωρίσουμε πάνω σε ποιους πυλώνες βασίστηκε εκείνη για να οριστεί, εκτείνοντας τις αναφορές της κυρίως στα κοινωνικά και περιβαλλοντικά πεδία ενδιαφέροντος. Την παρατήρηση για τα συγκεκριμένα κάνει ο F. Flipo (Flipo, 2007) ο οποίος εξηγεί: «Πιστεύουμε ότι είναι δυνατόν χαρακτηρίζουμε την απομεγέθυνση ως τη συμβολή πέντε πηγών που διασταυρώνονται χωρίς απαραίτητα να είναι ταυτόχρονες ή και συγκλίνουσες». Ακολουθεί η επεξήγηση τους.

4.2.2.2.1. Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΩΣ ΚΑΘΡΕΠΤΗΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Η δεδομένη πηγή βρίσκει τις απαρχές της στο επιστημονικό πεδίο της ανθρωπολογίας και ξεχωρίζει τον Serge Latouche ως έναν από τους κύριους υποστηρικτές της. Η πηγή εξηγεί πως η ιστορία δομεί τον κόσμο καθολικά σε ένα πανομοιότυπο πρότυπο, που προωθεί πολύ συγκεκριμένες αρχές και ιδεώδη. Η σημασία των παραγωγικών και καταναλωτικών μοντέλων που ορίζει η υπεροχή των χωρών του Βορρά είναι η αρχή και το τέλος που πλέον αποτελούν αδιάσπαστο κομμάτι της πολιτιστικής ταυτότητας και ιστορίας των περισσότερων χωρών και λαών. Οι επιπτώσεις των ενεργειών του παρελθόντος είναι γνωστές ώστε ο πολιτικός κόσμος να επιδιώκει τη θέσπιση αποφάσεων κατάλληλων να αντιστρέψουν τη ζημιά. Παρόλα αυτά οι θεωρητικοί της απομεγέθυνσης επιμένουν να αμφισβητούν το μέγεθος στο οποίο είναι ικανές οι πολιτικές της βιωσιμότητας και η θεωρητική προστασία του περιβάλλοντος να λάβουν χώρα, στην επιδίωξη οποιασδήποτε μορφής ανάπτυξης.

Αμφισβητούν την έννοια εξ ορισμού, εξηγώντας πως η απόκτηση της έχει ως δεδομένο αντίκτυπο την αλλοίωση των θεμελιωδών αρχών της ζωής, που έχουν τεθεί σε δευτερεύουσα μοίρα. Το σημερινό μοντέλο ανάπτυξης είναι κατακριτέο, καθώς αναπαράγει ανθρώπους με εγωιστικές τάσεις, που ενδιαφέρονται αποκλειστικά για τη δική τους ικανοποίηση, σε έναν κύκλο προσπάθειας επιδίωξης προσωπικής υπεροχής. «Αν επιθυμούμε να ανακαλύψουμε νέες δυνατότητες, είναι απαραίτητο να αναθεωρήσουμε ή να ανακαλύψουμε ξανά την ανθρώπινη φύση» (Flipo, 2007). Εξηγώντας πως η ιστορία απέδειξε τη δυσλειτουργία της πολιτισμικής μορφής της κοινωνίας, στο επίκεντρο τίθεται το ζήτημα του επαναπροσδιορισμού της δομής των κατάλληλων αξιών που πρέπει να την ορίζουν. Ικανότητες όπως η συλλογική σκέψη, η αίσθηση της κοινωνικής ευθύνης, ο σεβασμός προς τον άνθρωπο, η ένταξη σε μια ομάδα που προστατεύει και φροντίζει για τα μέλη της αποτελούν μερικά από τα χαρακτηριστικά που την ορίζουν. Η απομεγέθυνση πρεσβεύει μια κοινωνία όπου ο άνθρωπος έχει αναθεωρήσει την αξία και το νόημα της ταυτότητας του. Αναγνωρίζει τη σημασία του συλλογικού καλού και ενεργεί με σεβασμό προς εκείνον καθώς και προς την ανθρώπινη υπόσταση. Δεν είναι πλέον δέσμιος δευτερευόντων και επιφανειακών παραγόντων που περιορίζουν την ύπαρξη του.

4.2.2.2.2. Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Η δημοκρατία αποτελεί ένα από τα μέγιστα αγαθά που θεωρητικά παρέχουν οι κοινωνίες και ταυτόχρονα μια αξία που πρέπει να μείνει αναλλοίωτη, για να συνεχίσει να προσφέρει στον κόσμο το ασύγκριτο δικαίωμα της ελευθερίας. Δυστυχώς στη σημερινή εποχή συχνά είναι τα φαινόμενα όπου παρατηρείται η καταπάτηση αυτού του ιδεώδους και επιτακτική κρίνεται η ανάγκη της υποστήριξης του. Ως ένας από τους κύριους πυλώνες της απομεγέθυνσης, διαφυλάττει την ελευθερία στοχεύοντας σε συζητήσεις που επικεντρώνονται στο θέμα του κατά πόσο το μοντέλο ανάπτυξης είναι ηθικό και λειτουργικό. Εντάσσει τα όρια που λαμβάνει η τεχνολογική πρόοδος στη διαδικασία, σε έναν κόσμο που είναι συνεχώς εξελισσόμενος και θέτει το εξής ερώτημα. Μέχρι ποιο σημείο είναι βοηθητική η τεχνολογία στη διεξαγωγή της οικονομικής ανάπτυξης και της γενικότερης προόδου και τότε εκείνη μπορεί να μας κυριεύσει, μέσα σε ένα σύστημα που κάθε πληροφορία παρέχεται με ευκολία και οι ηλεκτρονικές υπηρεσίες αναπτύσσονται με ταχείς ρυθμούς; Επιπλέον το δημοκρατικό πνεύμα πρέπει να λαμβάνει παρουσία και να διακατέχει κάθε πολιτική συζήτηση. Ειδικότερα όταν παρουσιάζονται διαπληκτισμοί της μορφής του ποια είναι η ορθότερη επιλογή συστήματος για τη βέλτιστη μορφή της κοινωνίας και κατά ποια μέσα εκείνη θα εφαρμοστεί, η ελευθερία του λόγου και ο σεβασμός πρέπει να κυριαρχούν, ως απόρροια του δημοκρατικού ιδανικού. Τέλος, η έννοια της ελευθερίας αποτελεί το μέγιστο αγαθό που πρεσβεύεται και παρέχεται από το πολίτευμα της δημοκρατίας, η οποία έχει και χρέος να το διαφυλάξει για κάθε έμβιο οργανισμό που κατοικεί στη γη.

4.2.2.2.3. Η ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

Ο σεβασμός προς το περιβάλλον που παρέχεται για τη φιλοξενία του ανθρώπου και ταυτόχρονα καλλιεργείται για την επιβίωση του, δυστυχώς δεν αποτελεί την κοινή καθολική αντίληψη. Με αυτή τη λογική η απομεγέθυνση συμπεριλαμβάνει την οικολογία ως έναν από τους πέντε βασικούς της πυρήνες με την πεποίθηση ότι η οικολογική συνείδηση είναι χρέος και ευθύνη όλων, ως αναπόσπαστο κομμάτι του σήμερα αλλά και ως προϋπόθεση για τις μελλοντικές γενιές. Αναγνωρίζοντας την αξία του περιβάλλοντος

αλλά αποδεχόμενοι τις καταστροφές που του έχουμε προκαλέσει, θεωρείται πως ήρθε η στιγμή για την επανόρθωση της κατάστασης. Σε πρώτο στάδιο αναγκαία κρίνεται η κατανόηση της ύπαρξης και κατ' επέκταση της διαφύλαξης της φύσης και της βιοποικιλότητας ως την έναρξη και τη συνέχεια της ζωής, καθώς η συγκεκριμένη παράγεται εξ αυτών άμεσα και έμμεσα. Πρέπει οι πράξεις μας να αντικατοπτρίζουν και να προωθούν ενέργειες που αποπνέουν σεβασμό προς τη φύση, με απώτερο σκοπό οι απερίσκεπτες συνήθειες άσκοπης σπατάλης να ελαττωθούν, ιδιαίτερα στο πλαίσιο της κλιματικής αλλαγής που έχει κυριεύσει τον πλανήτη.

Αντίστοιχα, βήμα πρέπει να δοθεί και στη σχέση εξάρτησης που έχει αναπτυχθεί μεταξύ του παραγωγικού συστήματος και των απαιτούμενων πόρων. Η ασταμάτητη παραγωγή είναι συνώνυμη της αλόγιστης σπατάλης πόρων και πηγών που ουσιαστικά καταστρέφουν την ισορροπία του περιβάλλοντος και πιθανότατα δεν προβλέπεται να σταματήσει. Διαιωνίζεται το ζήτημα της οικολογικής κρίσης, με τη βιομηχανία να απαιτεί περισσότερη ενέργεια. Δεν έχει ακόμη προσαρμοστεί στα νέα τεχνολογικά δεδομένα και δεν έχει υιοθετήσει βιώσιμες νοοτροπίες αρκετά ικανές, ώστε οι συνέπειες να παραμένουν εμφανείς στο οικοσύστημα. Η απομεγέθυνση εντάσσει την προστασία του περιβάλλοντος και την αποφυγή της περαιτέρω υποβάθμισης του ως τη σημαντικότερη άποψη για το σήμερα, με σκοπό να διαφυλάξει το αύριο.

4.2.2.2.4. Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΠΡΟΤΥΠΟΥ ΑΦΘΟΝΙΑΣ ΤΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΩΝ

Η συγκεκριμένη πηγή έρχεται να κατακρίνει το σύγχρονο πρότυπο ζωής, καθώς εξηγεί πως το μέσο πάνω στο οποίο έχει διαμορφωθεί η καθημερινότητα και οι συνήθειες των ανθρώπων δεν συντελούν σε έναν υγιή τρόπο διαβίωσης. Λόγος γίνεται για την ουσία που δίνει αξία και νόημα στις υπάρξεις μας και πως εκείνη θα πρέπει να αναθεωρηθεί και να επαναπροσδιοριστεί ώστε να εξυπηρετεί τις πραγματικές ανάγκες των ανθρώπων. Στα λόγια του F. Flipo (Flipo, 2007): «Το θέμα που αναπτύσσεται εδώ είναι η απουσία αίσθησης μιας ζωής που περνάει ψάχνοντας πάντα το περισσότερο». Η λογική της πολύ σκληρής εργασίας για περισσότερα κέρδη και η εσωτερίκευση της γενικότερης ιδέας της κοινωνίας της αφθονίας, όπου όλα τα υλικά αγαθά παρέχονται σε άμεσους ρυθμούς και αντίστοιχα

αποβάλλονται με ακόμη ταχύτερους, πρέπει να απορριφθεί. Ο άνθρωπος σπαταλάει το μεγαλύτερο ποσοστό της μέρας του στην προσπάθεια να αποκτήσει περισσότερα αγαθά και μέσα, ώστε τελικά να αντιληφθεί ότι δεν έχει αποκομίσει τίποτα ουσιώδες.

Αναγκαία κρίνεται η αναζήτηση του πραγματικού νοήματος της ζωής, που όπως έχει αποδειχθεί ιστορικά δεν μπορεί να αποδοθεί σε καμία υλική απόκτηση και συμπερασματικά να επεξηγηθεί το ζήτημα του τι επιφέρει την ευτυχία, από τη στιγμή που δεν είναι τίποτα από τα δεδομένα που έχουν εδραιωθεί από τα εκάστοτε πολιτικά και οικονομικά συστήματα. Αυτή η αναζήτηση κατάσσεται και ως μια από τις βασικές αρχές στη βιβλιογραφία των 'οικονομικών της ευτυχίας'. Το επιστημονικό πεδίο που επιδιώκει να εξακριβώσει τι απουσιάζει από τις ζωές των ανθρώπων και πώς εκείνη θα επιδιώκεται ουσιαστικά, για να δώσει απάντηση στο αιώνιο ερώτημα του αν μπορούν τα χρήματα να φέρουν την ευτυχία. Τελικώς το μήνυμα που επιλέγει να προωθήσει η πηγή είναι πως η αξιολόγηση των πραγματικών ανθρώπινων αναγκών θα είναι και ο απελευθερωτικός παράγοντας που θα τους φέρει ένα βήμα πιο κοντά στην ευημερία. Η επαφή με την πραγματικότητα για τη συνειδητοποίηση ότι ο κόσμος είναι μεγαλύτερος και ότι ο ίδιος δεν αποτελεί παρά ένα τμήμα εκείνου, θα τον αφυπνίσει ώστε να εξακριβώσει τις αξίες που πρέπει να ανακαλύψει.

4.2.2.2.5. Η 'ΒΙΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ'

Όπως και ο πυλώνας της οικολογίας ατομικά, έτσι και η βιομηχανική οικολογία και τα οικονομικά του περιβάλλοντος ή διαφορετικά η βιοοικονομική έρχονται να κάνουν τη σύνδεση μεταξύ των αναπτυξιακών αποφάσεων και του περιβάλλοντος. Η έκφραση βιοοικονομική πρωτοεισάγεται στη βιβλιογραφία από τον Roegen Georgescu ο οποίος και κάνει αναφορά στην επιτακτική ανάγκη για τη μείωση άμεσης προσφοράς των φυσικών πηγών κατά τη βιομηχανική παραγωγή. Ο άνθρωπος παράγοντας όταν εμπλέκεται με τις πηγές και γενικότερα τα παράγωγα της φύσης, μετατρέπει αυτό που αρχικά είχε αξία και ποιότητα σε παράγωγο λιγότερο έως και μη αποδοτικό, διαταράσσοντας την ισορροπία της φύσης. Οποιαδήποτε προσπάθεια μεταποίησης της αρχικής μορφής στην οποία εμφανίζεται η ενέργεια κρίνεται άσκοπη, ακόμη και όταν μιλάμε για φυσικές διαδικασίες που δεν επιδέχονται ανθρώπινης εμπλοκής. Αυτή η θέση αποτελεί πλήγμα για το σημερινό

οικονομικό πλαίσιο, που έχει βασιστεί στη συστηματική χρησιμοποίηση των πηγών και των φυσικών υλικών κατά την αδιάκοπη παραγωγική του διαδικασία.

Με την αποδυνάμωση των φυσικών πόρων και παράλληλα την πολιτική θέση επιδίωξης μεγαλύτερων ποσοστών παραγωγής δεν μπορεί παρά να γεννηθεί το ερώτημα του πώς θα μπορέσει ποτέ η προσπάθεια να είναι βιώσιμη; Ειδικότερα στους καιρούς όπου το πολιτικό σύστημα πρέπει να αντιμετωπίσει κρίση σε οικονομικό και οικολογικό επίπεδο και παράλληλα απαιτεί να γεννήσει οικονομικό κέρδος και πλούτο μέσω των πόρων που το ίδιο έχει αποστραγγίσει, η απορία παραμένει. Η εύρεση ισορροπίας μεταξύ της εκμετάλλευσης των λιγοστών πηγών για την παραγωγή και μεγιστοποίηση του οικονομικού κέρδους ακόμη αναζητείται, καθώς οι περισσότερες πολιτείες δεν έχουν θέσει προτεραιότητες, αξιολογώντας ποιος εκ των δύο συντελεστών χρίζει διαφύλαξης και άμεσης προστασίας. Γνωρίζοντας την υφιστάμενη κατάσταση για τα επίπεδα των φυσικών πόρων είναι εύκολο να συμπεράνουμε την απάντηση, ακόμη και αν γνωρίζουμε πως η δεδομένη πολιτική στάση δεν προβλέπεται να την ασπαστεί.

Η απομεγέθυνση επικρίνει τα συγκεκριμένα δεδομένα, εξηγώντας πως ακόμη και οι τεχνολογικοί πρόοδοι που παρέχονται δεν είναι ικανές να αντιστρέψουν το πρόβλημα. Ακόμη και οι βιώσιμες λύσεις που υιοθετούνται, δεν μπορούν να ανακτήσουν την απώλεια πηγών, καθώς τα φυσικά τους όρια είναι γνωστά και κανένα τεχνολογικό μέσο δεν μπορεί να τις μιμηθεί, τουλάχιστον για την ώρα. Βάσει νόμων της Φυσικής επιστήμης και συγκεκριμένα της θερμοδυναμικής, είναι γνωστό πως η ενέργεια που μεταφέρεται και μετατρέπεται σε άλλη μορφή της, δεν μπορεί ποτέ να επαναφερθεί στην αρχική της και επιπλέον καμία μεταφορά ενέργειας δεν γίνεται με 100% επιτυχία. Συνεπώς υπάρχουν περαιτέρω απώλειες στις ήδη γνωστές και πεπερασμένες ποσότητες πόρων του πλανήτη. Επιπλέον η συνεχής παραγωγή ακόμη και προσαρμοσμένη στα νέα μέσα και τεχνολογίες δεν εγγυάται σε καμία περίπτωση τη βελτίωση της κατάστασης. Όπως έχει προαναφερθεί, παρόλη την ύπαρξη βιώσιμων λύσεων και επιλογών που σέβονται το περιβάλλον, η παραγωγική διαδικασία δεν έχει σκοπό να ρίξει τους ρυθμούς παραγωγής της, ώστε έμμεσα να ακυρώνεται η προσπάθεια περάσματος στις θεωρητικά πιο «πράσινες» λύσεις. Ο συνδυασμός των δύο αναφερόμενων ζητημάτων ουσιαστικά είναι η διαδικασία του πισωγυρίσματος, με τη μία διαδικασία να ακυρώνει την επόμενη. Επομένως η ενέργεια και τα μέσα που καταναλώνονται, όποιας μορφής και να είναι, συνεχίζουν να βρίσκονται σε συνεχή χρήση επαληθεύοντας την αρχική δήλωση, ότι δηλαδή μια κοινωνία μαζικής

παραγωγής μέσα σε ένα πλαίσιο οικολογικού σεβασμού βιώσιμων λύσεων δεν θα μπορέσουν ποτέ να συνυπάρξουν και να συνεργαστούν.

4.2.2.3. ΕΝΑΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΣ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΣ

Ιδιαίτερη προσοχή είναι σημαντικό να αποδοθεί στην ορολογία της έννοιας, καθώς υπάρχουν πολλαπλές ενδείξεις που επαληθεύουν τη λανθασμένη μεταφορά της κατά το λόγο. Έτσι όπως και προαναφέρθηκε, η γαλλική λέξη 'Decroissance' στην κυριολεκτική της μετάφραση στην ελληνική γλώσσα σημαίνει μείωση. Μια λέξη με αρνητική χροιά που γενικότερα δηλώνει το πρόβλημα ύφεσης. Διαφορετικά η συνώνυμη της θα ήταν η αποανάπτυξη, δηλαδή η αρνητική πορεία των οικονομικών δεικτών ανάπτυξης και του παραγωγικού συστήματος επί του συνόλου ενός τόπου, αντίθετες του πλαισίου οικονομικής ανάπτυξης που έχει επιλεγεί ως εφαρμοστέο. Το ζήτημα είναι πως η αρχική λέξη δεν μπορεί να αποδοθεί με την ακριβή μετάφραση, εφόσον συμπεριλαμβάνει ένα εμφανώς ευρύτερο φάσμα ερμηνείας και ένα διαφορετικό υπόβαθρο αντίληψης του τι συμβολίζει η ευημερία και πως αυτή θα αποκτηθεί. Η απομεγέθυνση είναι μεγαλύτερη και ταυτόχρονα διαφορετική της αποανάπτυξης. Ο συγκεκριμένος είναι και ο λόγος που την καθιστά την κατάλληλη επιλογή ως τίτλο του κινήματος.

Ο στόχος που επιδιώκει να υλοποιήσει, είναι να περιορίσει την ισχύ του ποσοτικού σκέλους που επιβάλλεται στις πολιτικές ανάπτυξης, ασκώντας κριτική πάνω σε εκείνο. Κάνει λόγο για τη σημασία απομάκρυνσης από συνήθειες που επηρεάζουν τα επίπεδα παραγωγής και τους οικονομικούς δείκτες ως τα μοναδικά μέτρα που δηλώνουν την ανάπτυξη, ενώ παράλληλα επενδύει στα ποιοτικά χαρακτηριστικά που απαρτίζουν την κοινωνία, την ανθρώπινη υπόσταση μέσα στο πλαίσιο επιδίωξης της προστασίας του περιβάλλοντος. Προσεγγίζεται ολικώς η ουσία της ευημερίας, καθώς δεν είναι μια καθορισμένη κατάσταση που απαιτεί μονομερώς τα απόλυτα νούμερα από την οικονομική απολαβή. Αρκετοί παράγοντες είναι εκείνοι που την συντάσσουν, με διαφορετικό ποσοστό επιρροής, ώστε η επικέντρωση σε αυτούς να κρίνεται αναπόσπαστο κομμάτι του τελικού στόχου. Η σύγχυση των δύο όρων είναι συχνό φαινόμενο κατά τη βιβλιογραφία, τόσο στην ελληνική απόδοση τους όσο και κατά την ξενόγλωσση, όπου η απομεγέθυνση αντικαθίσταται με την αποανάπτυξη και το αντίστροφο. Εν μέρει είναι και λογική, χάρις στα συγγενικά τους

νοήματα και ιδιαίτερα συχνή για όποιον αναζητήσει την πληροφορία και δεν ανήκει στο αντίστοιχο επιστημονικό πεδίο. Ωστόσο ορθό κρίνεται να ξεκαθαριστεί ο διαχωρισμός και να εδραιωθεί η σωστή έκφραση, ώστε να γίνει πιο ευανάγνωστο και περισσότερο αποδεκτό από την επικράτεια το λυτρωτικό μήνυμα ποσοτικής αποποίησης, της γαλλικής 'Decroissance'.

4.3. Ο SERGE LATOUCHE ΚΑΙ ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΗΣ ΑΠΟΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ

4.3.1. *ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΟΥ S. LATOUCHE*

Ο S. Latouche είναι ο καταξιωμένος Γάλλος οικονομολόγος, φιλόσοφος και αποτελεί έναν από τους γνωστότερους και ευρέως αποδεκτούς υποστηρικτές του κινήματος της απομεγέθυνσης. Έχει σπουδάσει στο πεδίο των οικονομικών επιστημών καθώς και των πολιτικών επιστημών και της φιλοσοφίας και έχει τοποθετηθεί με ηχηρές θέσεις σε πολλαπλά ζητήματα του οικονομικού πεδίου, με κυριότερο αυτό της ανάπτυξης. Θεωρείται αντίθετος της ανάπτυξης και κατακρίνει τη δομή του οικονομικού συστήματος, του ωφελιμισμού και της ανάπτυξης βασιζόμενης στο πλαίσιο της κοινωνίας της κατανάλωσης. Έχει βοηθήσει στη σύνθεση και εδραίωση απόψεων και κινήματων που αφορούν τον οικονομικό κόσμο και κυρίως προσεγγίζουν την ευρύτερη έννοια της ανάπτυξης σε παγκόσμια κλίμακα. Έχει συνθέσει σημαντικό και εκτενές έργο προς την τοποθέτηση των απόψεων του.

4.3.2. *Η ΟΠΤΙΚΗ ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ*

4.3.2.1. **Η ΑΠΟΜΕΓΕΘΥΝΣΗ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ**

Ο S. Latouche ως ένας από τους κύριους πρεσβευτές της απομεγέθυνσης κάνει λόγο για την υπεροχή της ως ιδέα, που έρχεται να καλύψει το πλέον εμφανές πρόβλημα και το κενό βοήθειας που τόσα χρόνια δεν είχε προταθεί επιτυχώς. «Η κριτική του μοντέρνου κόσμου

δεν σημαίνει ότι πρέπει απλώς να τον απορρίψουμε· αντιθέτως σημαίνει ότι πρέπει να τον υπερβούμε» (Latouche, 2009). Παρόλο που όμοιες ιδέες και κινήματα έχουν εκφραστεί στο παρελθόν, ο ίδιος πιστεύει πως η ερμηνεία τους ή η εκδοχή τους δεν είναι κατάλληλη. Συγκεκριμένα, από το 1960 και έπειτα, όταν άρχισαν να φαίνονται οι επιπτώσεις των προτύπων ανάπτυξης του Βορρά ως αποτέλεσμα στις υποανάπτυκτες χώρες, τότε μπορούμε να πούμε ότι σημειώνονται οι πρώτες κατακρίσεις του ισχύοντος οικονομικού προτύπου. Παρόλα αυτά το σύνολο των προγενέστερων εκδοχών δεν μπορεί να αποδώσει την απαραίτητη σημασία στο ζήτημα που έχει την πραγματική ανάγκη. Για τον ίδιο, το πλαίσιο στο οποίο πρέπει να τοποθετείται η ιδέα δεν είναι ούτε εκείνο που εξυμνεί τον άνθρωπο ως το ύψιστο ον, αλλά ούτε και εκείνο στο οποίο κυριεύει η ψυχολατρία. Η αναφορά μεταφέρεται σε διαφορετικά όρια, όπου η διαφύλαξη του ανθρωπισμού, δηλαδή του χαρακτηριστικού που ξεχωρίζει και προσδιορίζει τον άνθρωπο, επιδιώκεται μέσω της επικέντρωσης στα περιβαλλοντικά ζητήματα κατά τις πολιτικές, κοινωνικές και πολιτισμικές συζητήσεις συνολικά.

Όπως και οι προγενέστεροί του αποκαλεί την απομεγέθυνση ως μια χειροπιαστή ουτοπία, καθώς πιστεύει πως αυτός ο ιδανικός κόσμος που ερμήνευσε δεν θα παραμείνει ως όνειρο, αλλά είναι εφικτό να εφαρμοστεί. Η αναζήτηση για τη βελτίωση του κόσμου αποτελεί και τη δύναμη του ανθρώπου, που μπορεί να πολιτικοποιηθεί υπό την πραγματική σημασία της λέξης και όχι απλώς να διοικεί. Από τη στιγμή που υπάρχουν άνθρωποι να οραματίζονται ένα καλύτερο μέλλον, η πολιτική αποτελεί κομμάτι της ζωής μας. Έτσι, η απομεγέθυνση για τον ίδιο είναι ένα «πολιτικό σλόγκαν», πολιτικό σχέδιο καθώς δεν την ερμηνεύει ως μια πολιτική ιδέα. Όχι υπό την έννοια ότι η συγκεκριμένη θα αποτελέσει ένα νέο κόμμα εξουσίας, αλλά υπό την έννοια ότι η θεωρία στην οποία βασίζεται είναι ικανή να επαναφέρει την πολιτική σκέψη προς μια πιο ορθή και ολοκληρωμένη οπτική, που θα αντιλαμβάνεται ενδελεχώς τα ζητήματα του κόσμου και θα λαμβάνει αποτελεσματικότερες λύσεις, προς την πιο σφαιρική κατανόηση του. «Η απομεγέθυνση είναι απλώς ένας όρος κατασκευασμένος από ριζοσπάστες επικριτές της θεωρίας ανάπτυξης για να απελευθερώσει όλους από την οικονομική ορθότητα που μας αποτρέπει από το να προτάσσουμε εναλλακτικά σχέδια για την πολιτική μετά την ανάπτυξη» (Latouche, 2004).

4.3.2.2. Η ΑΠΟΜΕΓΕΘΥΝΣΗ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Ο Latouche θέτει έναν σπουδαίο διαχωρισμό κατά την ανάπτυξη της θεωρίας του. Η απομεγέθυνση και η βιωσιμότητα είναι δυο τελείως διαφορετικές έννοιες με καμία κοινή βάση. Κατανοεί τον βαθμό στον οποίο οι συγκεκριμένες μπορεί να συγχέονται, αλλά μόνο στο πλαίσιο της ευρύτερης παρουσίασης των όρων. Μάλιστα υποστηρίζει πως η συγχώνευση των δύο εννοιών γίνεται εσκεμμένα για την υποβάθμιση της απομεγέθυνσης ως μια πιο ουδέτερη και μη δραστική προσπάθεια σε σχέση με τις εδραιωμένες απόψεις, όπως είναι και η βιωσιμότητα επί του συνόλου της. Εξηγεί πως ενώ η απομεγέθυνση λαμβάνει πραγματική ουσία και έχει αξία ως υπόσταση, η βιωσιμότητα δεν μπορεί να αποδώσει αυτά που υπόσχεται. Την χαρακτηρίζει ως ένα τέχνασμα, μια παραπλάνηση από την πλευρά της αγοράς να παρουσιάσει την υποτιθέμενη προσπάθεια που καταβάλει για να προστατέψει το περιβάλλον κατά τη διαδικασία της παραγωγής. Στην πραγματικότητα βέβαια δεν είναι τίποτα παραπάνω από μια κάλυψη από το οικονομικό σύστημα για να εξασφαλίσει τη θέση του, λέγοντας ότι έχει λάβει τα ανάλογα μέτρα που διασφαλίζουν τη φύση και έτσι μπορεί ανενόχλητο να ενεργεί και να καταναλώνει, χωρίς να έχει λάβει ουσιαστικά μέτρα και διαιωνίζοντας το πρόβλημα της αδιάκοπης σπατάλης των πόρων και της μόλυνσης του πλανήτη. Η ίδια η έκφραση της βιώσιμης ανάπτυξης είναι ένας πλεονασμός και μια ειρωνεία ταυτόχρονα. Αρχικά η λέξη ανάπτυξη εξ ορισμού εμπεριέχει τη βιωσιμότητα, καθώς χωρίς τη συνεχή και λειτουργική διατήρηση δεν υφίσταται συστηματική εξέλιξη. Συμπερασματικά είναι ένας πλεονασμός και η επανάληψη της ίδιας λέξης πραγματοποιείται αποκλειστικά για σκοπούς καθοδηγούμενης προώθησης. Όσον αφορά την ειρωνεία, είναι φανερός ο βαθμός στον οποίο το παγκόσμιο σύστημα οικονομίας δεν είναι και δεν μπορεί να είναι βιώσιμο βάσει των ιστορικών δειγμάτων και των πολλαπλών κρίσεων που το ίδιο επέφερε. Παρόλα αυτά πάντα υπάρχουν μέσα επανεφεύρεσης της έννοιας βιωσιμότητα και αντίστοιχων όρων που εντάσσονται στη συζήτηση και διαιωνίζουν το πρόβλημα, καθησυχάζοντας τους αμέτοχους πολίτες και επαγρυπνώντας τους πιο επιφυλακτικούς.

4.3.3. ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

Για τον ίδιο δεν έχει ιδιαίτερη σημασία το πώς θα ονομαστεί η προσπάθεια. Προϋπήρχαν και συνέχεια προσδιορίζονται νέες θεωρίες που επιδιώκουν να αναδομήσουν την ανθρώπινη λογική ως προς το ποιες κρίνονται απαραίτητες, ηθικές και αποτελεσματικές αποφάσεις για την τροπή που απαιτείται να λάβει η κοινωνική εξέλιξη, ώστε να διασωθεί τόσο η ίδια όσο και ο πλανήτης συμπληρωματικά. Ο σεβασμός προς το περιβάλλον και οι συνετές επιλογές του κόσμου, που γνωρίζει το αντίκτυπο τους είναι θεωρητικά αρχές που όλοι πρεσβεύουν ή επιθυμούν να υιοθετήσουν. Έτσι βάση δεν δίνεται στην εδραίωση μιας συγκεκριμένης επικρατούσας ιδέας, αλλά στην αλλαγή αντιλήψεων καθολικά. Εννοείται βέβαια ότι θα απαιτηθεί σωστή τοποθέτηση και σχεδιαστικό υπόβαθρο που μπορούν να υποστηρίξουν ανάλογες μεταρρυθμίσεις. Γι' αυτόν τον λόγο ξεχωρίζει την απομεγέθυνση εκ των άλλων, καθώς θεωρεί ότι το θεωρητικό της πλαίσιο είναι ικανό όχι μόνο να γίνει αντιληπτό, αλλά και επιτυχώς εφαρμόσιμο.

4.3.3.1. ΑΠΟΔΙΔΕΙ ΤΟ ΤΡΕΧΟΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ;

Έχοντας αντιληφθεί το μερίδιο των ανθρώπων που γνωρίζουν για τον αντίκτυπο των ενεργειών τους δεν μπορεί παρά να γεννηθεί το ευρύτερο ερώτημα του σε ποιον πρέπει να αποδοθούν οι ευθύνες; Είναι πρόβλημα αποκλειστικά της πολιτικής ηγεσίας ή εμπλέκονται και οι κάτοχοι των τεράστιων κεφαλαίων, που οδηγούν την αγορά; Εν τέλει αυτό δεν αποτελεί το ερώτημα ύψιστης σημασίας. Η πορεία προδίδει πως είναι η συνολική προσπάθεια, κοινώς το οικονομικό σύστημα που έχει δομηθεί, στηριζόμενο και στηρίζοντας όλες τις παραμέτρους, εκείνο στο οποίο θα καταλογιστεί η αιτιότητα. Το μοντέλο ανάπτυξης βασιζόμενο στις καπιταλιστικές αρχές είναι εκείνο που αναζητάει και επιδιώκει το κέρδος, με κάθε κόστος. Παρόλη τη δεδομένη αρχή, προσπάθειες και πρωτοβουλίες παίρνονται σε καθημερινή βάση με σκοπό πλέον να ενταχθεί η λογική προστασίας της φύσης ως τμήμα των επιλογών μας. Από πιο ενεργειακά αποδοτικές λύσεις σε κατασκευές και κατανάλωση, στην αφομοίωση οικολογικών συνηθειών όπως η επαναχρησιμοποίηση και η ανακύκλωση, προσπάθειες γίνονται σε μικρότερες ομάδες ή και ως μεγαλύτερη

προσέγγιση. Και εδώ τίθεται το σημαντικότερο ερώτημα, του κατά ποια έννοια, οικολογία και καπιταλισμός μπορούν να συνυπάρξουν.

Καθώς παρατηρείται ακόμη και αυτή η εκδήλωση ενδιαφέροντος, έστω και στη δεδομένη κλίμακα, πολλοί θα υποστήριζαν πως η συνύπαρξη των δύο θα ήταν βιώσιμη. Ο Latouche δηλώνει ότι πράγματι στη θεωρία θα μπορούσε να λειτουργήσει ένα αντίστοιχο σύστημα. Αλλά όπως και στα λόγια του ίδιου (Latouche, 2006): «Το σύστημα της αγοράς, διοικούμενο από τεράστιες πολυεθνικές εταιρίες, δεν θα απογειωθεί ποτέ οικειοθελώς βασιζόμενο στο ηθικό μονοπάτι του οίκο-καπιταλισμού». Καμία εταιρία δεν θα επικεντρώσει το ενδιαφέρον της σε τόσο μεγάλο βαθμό στη διατήρηση του περιβάλλοντος όσο και να την πρεσβεύει μερικώς ή ολικώς, όχι όταν εμπλέκονται στη μέση ζητήματα οικονομικού ενδιαφέροντος και τα ποσοστά μεγέθυνσης κλονίζονται. Επομένως οι προσπάθειες συμπερίληψης του περιβαλλοντικού παράγοντα κατά την παραγωγική διαδικασία δεν είναι παρά μια θεωρία που δεν θα μπορέσει να λάβει πραγματική υπόσταση. Εξηγεί πως οι απαιτούμενες ρυθμίσεις όπως προτάσσονται από τους Keynes-Fordist της Σοσιαλδημοκρατικής εποχής, όσο απαραίτητες και να θεωρούνται, μέσα στο χαμένο πλαίσιο της ταξικής πάλης έναντι των κοινωνικών διαφορών, δεν μπορούν να υπερνικήσουν. Τα κοινωνικά ζητήματα χάνουν τη δύναμη τους μπροστά στην επιδίωξη κεφαλαιουχικών αποδοχών.

Είναι επόμενο η κοινωνία που χτίστηκε πάνω στη λογική του μοντέλου της κατανάλωσης, να απαιτεί οπωσδήποτε όμοια πρότυπα για να επιβιώσει. Έχοντας ενταχθεί στον φαύλο κύκλο της παραγωγής οικονομικής απόδοσης υπό κάθε μέσο, φανερώνεται πως η αειφορία δεν αποτελεί μέρος της δομικής σύστασης της. Η υπόνοια παρέκκλισης από το τρέχον σύστημα είναι ικανή να επιφέρει το χάος, καταστρέφοντας τις οικονομίες κρατών αλλά ουσιαστικά αποστερώντας τους ανθρώπους από τις βασικές ανάγκες που οι οικονομικές απολαβές τους πρόσφεραν. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, κρίνει ο Latouche πως η απομεγέθυνση είναι η λύση που πρέπει να επιβληθεί άμεσα, με σκοπό να αντιστρέψει τα προβλήματα του παρελθόντος και να διασφαλίσει το μέλλον. Θεσπίζονται οι αρχές πάνω στις οποίες η απομεγέθυνση θα αποδοθεί. «Οι απαιτούμενες ανακατατάξεις για την εδραίωση μιας αυτόνομης κοινωνίας στο πρότυπο της απομεγέθυνσης πρέπει, σε αντίθεση, να γίνουν αντιληπτές ως η συστηματική και φιλόδοξη άρθρωση οκτώ αλληλεξαρτώμενων αλλαγών που ενισχύουν η μία την άλλη» (Latouche, 2009). Θα ακολουθήσει η ανάλυση τους.

4.3.3.2. ΟΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ S. LATOUCHE

4.3.3.2.1. Η ΕΠΑΝΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Ο κόσμος που έχουμε δομήσει, οι αρχές που πρεσβεύουμε και οι σκοποί που υπηρετούμε λέμε ότι είναι ηθικοί και συνυφασμένοι με την ουσία αυτού που ουσιαστικά μας ορίζει ως ανθρώπους. Κάνουμε λόγο για αναζήτηση της αληθινής αξίας και του σεβασμού, μέσα στην κοινωνία που διψάει για γνώση και εμπειρία, στην προσπάθεια να μάθουμε από το παρελθόν και να χαράξουμε το μέλλον. Δηλώνοντας αυτά, γνωρίζουμε πολύ καλά ότι είναι απλά λόγια, μια ανάμνηση ή μια επιθυμία του πώς θα θέλαμε ιδανικά να κατασκευάσουμε τις ζωές μας. Δυστυχώς δεν είναι αυτές οι αρετές που εκφράζουν τον σύγχρονο άνθρωπο. Αντίθετα εκείνος περιορίζεται στο έργο που καταβάλει και στο πόσο εισόδημα παίρνει, ώστε να επαρκεί για να εκπληρώσει τις αμέτρητες ανάγκες του, συνεισφέροντας στην όαση της κοινωνίας της αφθονίας. Εκεί όπου η αξία του ιδίου υπολογίζεται από την ικανότητά του να παράγει και να καταναλώνει. Συνήθειες και συμπεριφορές που πηγάζουν από τον εγωισμό, την αδιαφορία και την έλλειψη ήθους προς την ανθρώπινη ύπαρξη και κοινωνική αποδοχή.

Όλες οι αρετές που υποστηρίζεται ότι πρέπει να μας χαρακτηρίζουν έχουν παραχωρήσει τη θέση τους σε εκείνες που γεννούν διχασμό, απομάκρυνση από τα πραγματικά ενδιαφέροντα της ζωής και ασέβεια προς κάθε μορφή ύπαρξης. Πρέπει λοιπόν να επαναπροσδιορίσουμε τι απαιτούμε από τις ζωές μας και να αναγνωρίσουμε ότι η τρέχουσα κατάσταση της παροχής υλικών αγαθών δεν θα είναι ποτέ ικανή να αντικαταστήσει εκείνα που έχουν πραγματική αξία. Ιδανικά όπως το ενδιαφέρον για τον συνάνθρωπο και τη φύση πρέπει να πάρουν τη θέση των εγωιστικών τάσεων, που περιορίζουν τον άνθρωπο στην αποκλειστική υπερύψωση του «Εγώ». Το ενδιαφέρον και η συμμετοχή στα πολιτικά και κοινωνικά δρώμενα, η απάρνηση των ευτελών παραγωγών για ποιοτικές επιλογές, η επένδυση για τη δημιουργία ενός ορθώς θεσπισμένου κοινωνικού συνόλου, που προστατεύει και εξυπηρετεί στην εξέλιξη των μελών της πρέπει να τεθούν ως η προτεραιότητά μας, κατά το πλαίσιο της επαναξιολόγησης. Θεσπίζοντας αλλαγές που προωθούν μικρής κλίμακας επιλογές, παράλληλες της λογικής της συρρίκνωσης, θα αφομοιωθεί η ιδέα της απομεγέθυνσης.

4.3.3.2.2. Η ΕΠΑΝΕΜΠΝΕΥΣΗ

Κάθε εποχή χαρακτηρίζεται από τις αξίες και τα πιστεύω εκείνων που τη διανύουν, ορίζοντας μια νέα πραγματικότητα. Αντίστοιχα και σήμερα η φιλοσοφία που έχουμε ορίσει για τις προτεραιότητες μας, χαρακτηρίζει τις επιλογές μας. Σωστό θα ήταν να δούμε εκ νέου αν τα δεδομένα μας είναι απαραίτητα λειτουργικά και να διαφοροποιήσουμε τα ελλιπή σημεία, ώστε να δώσουμε την αντίστοιχη προσοχή στα ζητήματα που έχουν περισσότερη ανάγκη. Σε αυτό το πλαίσιο απαραίτητος θεωρείται ο επαναπροσδιορισμός της ιδέας της αφθονίας και της αποστέρησης, ώστε να επανεμπνευστούμε ποιος είναι ο πραγματικός πλούτος και πού εκείνος πρέπει να υφίσταται. Προβλήματα όπως η απόκτηση υλικών αγαθών είναι καίριας σημασίας ή η διαφύλαξη των αποστραγγισμένων πόρων θα πρέπει να πρωτοστατήσουν στις πολιτικές και κοινωνικές συζητήσεις; Σαφώς και είναι γνωστό το που πρέπει να επικεντρωθεί το ευρύτερο ενδιαφέρον, ειδικότερα αν αναλογιστούμε την έκταση των περιβαλλοντικών κρίσεων που πλέον δεν μπορούμε να αψηφήσουμε. Είναι λοιπόν χρέος όλων να απομακρυνθούμε από τη συνήθεια επέκτασης της αγοράς που αλλοιώνει το περιβάλλον και να διαφυλάξουμε τους φυσικούς πόρους από την αναμενόμενη εξάντληση τους.

4.3.3.2.3. Η ΑΝΑΔΙΑΡΘΡΩΣΗ

Η απαιτούμενη και επόμενη κίνηση έπειτα από την επανέμπνευση θεωρείται η αναδιάρθρωση. Οι μεταβολές σε ιδανικά και αξίες πρέπει να αντικατοπτρίζονται και μέσω πρακτικών ενεργειών, λαμβάνοντας υπόψη τον νεοπροσδιοριζόμενο χαρακτήρα της κοινωνίας. Τόσο από τις ηθικές επιλογές των πολιτών όσο και κατά τη διάρθρωση του παραγωγικού συστήματος, οι κυρίως πνευματικές και δευτερευόντως αγοραστικές νοοτροπίες θα διαφοροποιηθούν. Αυτό αποτελεί και το κυριότερο βήμα στο πέρασμα προς την επιδιωκόμενη κατάσταση της α-μεγέθυνσης. Οι πράξεις πρέπει να συνάδουν με την αλλαγή στις συνήθειες για να επιβεβαιώνεται πως η μεταβολή δεν υφίσταται μόνο θεωρητικά. Αντιθέτως παρουσιάζονται ηχηρά παραδείγματα που επιδεικνύουν την ισχύ και προωθούν τα προνόμια της ηθικότερης επιλογής της απομεγέθυνσης.

4.3.3.2.4. Η ΕΠΑΝΑΤΟΠΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

Το κίνημα της απομεγέθυνσης απαιτεί και επικροτεί τη συρρίκνωση. Η συρρίκνωση εφαρμόζεται σε όλα τα επίπεδα. Κάνουμε λόγο για έναν κόσμο, όπου οι ιδέες μοιράζονται σε παγκόσμια κλίμακα, όμως οι προσπάθειες θα εφαρμόζονται από και για το όφελος τοπικών κοινωνιών. Με αυτή τη λογική η παραγωγή και αντίστοιχα η κατανάλωση περιορίζονται στην τοπική βάση, όπου οι πολίτες είναι ευχαριστημένοι και αυτάρκεις με τις δυνατότητες που παρέχει ο τόπος τους. Εξάλλου αυτό είναι και ένα από τα κύρια νοήματα της απομεγέθυνσης. Ο περιορισμός δεν γίνεται στο πνεύμα, αντίθετα εκείνο πρέπει να είναι ελεύθερο και ευρέως προσβάσιμο για όλη την επικράτεια. Το κεφάλαιο παρόλα αυτά και όποια ενέργεια εκείνο συνοδεύει θα περιοριστούν. «Αυτό μεταφράζεται ως μεταφορά της υλικής παραγωγής πίσω στα επίπεδα των δεκαετιών του 1960 και 1970» (Latouche, 2006). Επιδιώκεται η επιστροφή στις μικρότερες κοινωνίες, όπου η κάθε μια παρουσιάζει την ιδιομορφία της και δημιουργεί έναν αυτόνομο κοινωνικό και πολιτισμικό χαρακτήρα. Οι αποφάσεις κάθε φύσεως γίνονται και προσαρμόζονται αποκλειστικά για την κοινωνική ομάδα ξεχωριστά και εξυπηρετούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και ανάγκες της. Η παραγωγή πραγματοποιείται σε τοπικό επίπεδο, με τη συλλογική συμμετοχή των κατοίκων να παρέχει τη βοήθειά της προς το τελικό προϊόν. Αυτή είναι και η λογική που υιοθετείται. Η επιστροφή και γνωριμία με τις ρίζες του κάθε λαού επιτυγχάνεται, ο οποίος αναγνωρίζει τα ιστορικά, πολιτισμικά και κοινωνικά γνωρίσματά του και μπορεί να τον βοηθήσει στη δόμηση της ιδιαίτερης ταυτότητάς του.

4.3.3.2.5. Η ΑΝΑΔΙΑΝΟΜΗ

Η υιοθέτηση νέων αντιλήψεων άμεσα συνεπάγεται τη συνειδητοποίηση του αντίκτυπου των μέχρι πρότινος ανθρώπινων πράξεων. Για τη διαφοροποίηση της κατάστασης ένα από τα κορυφαία ζητήματα που μπορούμε να προσεγγίσουμε είναι η σφαιρική αναδιανομή. Λέγοντας αυτό, ο Latouche υποστηρίζει πως αναδιανομή απαιτούν όλοι οι τομείς και όλες οι κλίμακες επιρροής. Από την αλληλεπίδραση και σχέση του Βορρά με το Νότο, στις σχέσεις μεταξύ κοινωνικών δομών και τάξεων αλλά ακόμη και μεταξύ γενεών ώστε να αμβλυνθεί το συνεχώς αυξανόμενο χάσμα, η αναδιανομή κρίνεται καίριας υπόστασης.

Εννοείται πως η εφαρμογή της μέλλεται να έχει θετικό αντίκτυπο στο σύνολο του πλανήτη. Οι ισχυρότερες χώρες δεν θα δίνουν πλέον τόση βάση στο καταναλωτικό πρότυπο. Ο πλούτος ή η δυνατότητα ελέγχου του εξάλλου, θα διαμοιρασθεί προς τις υπόλοιπες χώρες που μέχρι προσφάτως απλώς υπόκειντο στις επιβολές και γενικότερα στις συνέπειες των αποφάσεων των πιο ισχυρών χωρών. Το οικολογικό αποτύπωμα που άδικα επηρέασε τις υποβαθμισμένες χώρες με κάποιο μέσο θα πρέπει να περιοριστεί. Κατά τον δεδομένο τρόπο η αλόγιστη κατανάλωση και γενικότερη κρίση μπορεί να ελεγχθεί, καθώς η δυνατότητα που παρέχονταν στις χώρες του Βορρά πλέον δεν υφίσταται. Δίνεται η δυνατότητα προς τις νότιες χώρες να επιδιώξουν την ανάκτηση της υπεροχής των υποβαθμισμένων τόπων τους.

4.3.3.2.6. Η ΕΛΑΤΤΩΣΗ

Καθώς αποτελεί ακόμη μια εκδοχή της απομεγέθυνσης, η ελάττωση κρίνεται απαραίτητη προϋπόθεση για τη θέσπιση μιας νέας κοινωνίας. Σε πρώτο επίπεδο, η μείωση πρέπει να επέλθει στα ποσά όπου οι άνθρωποι καταναλώνουν. Είναι ήδη γνωστό το πώς και πόσο οι ανεπτυγμένες χώρες έχουν την τάση να καταναλώνουν υλικά, αφηφώντας το αντίκτυπο που έχουν οι επιλογές τους στο περιβάλλον άμεσα αλλά και στα μέλη τους έμμεσα. Οι συνήθειες αυτές γεννούν προβλήματα που μεσοπρόθεσμα περιορίζουν τους ανθρώπους, αλλά μακροπρόθεσμα θα καθιστούν τις ζωές τους ανυπόφορες. Ο οικολογικός αντίκτυπος των πράξεών μας είναι γνωστό ότι επηρεάζει τη σταθερότητα του πλανήτη και συνδυαστικά την ανθρώπινη υγεία.

Όπως η κατανάλωση χρίζει άμεσου περιορισμού, αντίστοιχα και οι εργασιακές ώρες απαιτούν αναπροσαρμογή. Δεν υπάρχει λόγος για δουλειές υπέρογκων ευθυνών και ωραρίων εξηγεί ο Latouche. Οι άνθρωποι δεν πρέπει αν είναι δέσμιοι της εργασίας τους, αλλά να αξιοποιούν το χρόνο τους για επιλογές με πραγματικό αντίκτυπο. Και είναι μια πρόταση που πραγματικά έχει περιθώριο εφαρμογής, αφού γνωρίζουμε τις επιρροές που έχουν οι τοξικές συνήθειες της αδιάκοπης εργασίας στη σωματική και ψυχική υγεία. Ειδικότερα στο πλαίσιο της μειωμένης παραγωγικής διαδικασίας όπου η ανάγκη γι' εργασία θα περιοριστεί, ο άνθρωπος ως ευέλικτο ον, είναι ικανός να προσαρμοστεί σε νέα δεδομένα. Τοποθετείται σε νέες θέσεις και έρχεται να συνδράμει στο συλλογικό καλό της

ομάδας που ανήκει, μέσω κοινοτικών δράσεων και κοινωνικής προσφοράς. Αντίστοιχες είναι οι θέσεις στην καλλιέργεια κοινοτικών κήπων ή στη συμμετοχή σε πολιτιστικά δρώμενα ως κύριοι συντελεστές. Απαλλάσσεται των τάσεων εργασιομανίας ενώ παράλληλα συνεισφέρει σε διαφορετικό επίπεδο, με σκοπό η κοινωνία του να λειτουργεί ομαλά και ολοκληρωμένα.

Εξίσου σημαντική μείωση πρέπει να σημειωθεί και στις επιλογές διασκέδασης, με πρώτο και κύριο σημείο αναφοράς τον τουρισμό. Πλέον έχει φτάσει σε σημείο να φαντάζει μέσο επίδειξης πλούτου και όχι τη δυνατότητα πνευματικού εμπλουτισμού. Ταξίδια πραγματοποιούνται για να αποδείξουν απλώς ότι υπάρχει αυτή η δυνατότητα και όχι για να αντληθούν πληροφορίες για τον κόσμο, σπαταλώντας τεράστια αποθέματα πόρων και δημιουργώντας τόνους αποβλήτων στην πορεία. Είναι μια συνήθεια που πέρασε στον άνθρωπο ως κομμάτι της λογικής ότι ο κόσμος του ανήκει και ότι μπορεί να 'κατακτήσει' ό,τι επιθυμεί. Ο αντίκτυπος του μαζικού τουρισμού είναι δεδομένο ότι εν τέλει δεν παρουσιάζει θετικό ισοζύγιο, καθώς ακόμη και οι οικονομικές απολαβές που παραμένουν στον εκάστοτε τόπο αναφοράς είναι συγκριτικά χαμηλές. Όταν συμπεριλάβουμε και την οικολογική καταστροφή που γεννάει η υπερπαραγωγή στις ξενοδοχειακές μονάδες και το περιβαλλοντικό κόστος μεταφοράς, με τα αμέτρητα λίτρα καυσίμων να ρυπαίνουν τον αέρα, δεν γίνεται παρά να αναζητήσουμε νέα μέσα. Ακόμη και οι εναλλακτικές επιλογές τουρισμού έρχονται σε δευτερεύουσα μοίρα όσον αφορά τον οικολογικό χαρακτήρα τους, αν αναλογιστούμε και τα αμέτρητα μέσα που μας δίνουν τη δυνατότητα να γνωρίσουμε τον κόσμο διαφορετικά. Υπάρχουν μέσα και τεχνολογίες που μας τοποθετούν σε προσομοίωση, σαν να βρισκόμαστε στον προορισμό που επιθυμούμε, ανά πάσα ώρα και στιγμή. Το διαδίκτυο και η άμεσα ελεύθερη προσφορά πληροφορίας καθιστούν τη διαδικασία πολύ εύκολη, καθώς έχουμε γνώση του κόσμου που μας περιβάλλει και την εικόνα των θαυμάτων που φυσικά ή τεχνητά υφίστανται γύρω μας. Επιπλέον η λογική της επιστροφής στην τοπική κλίμακα επιδιώκεται, ώστε να ξαναγνωρίσουμε τον τόπο μας.

4.3.3.2.7. Η ΕΠΑΝΑΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΣΗ

Η νοοτροπία της επαναχρησιμοποίησης ή και ανακύκλωσης δεν αποτελούν νεοεμφανιζόμενες ιδέες. Είναι μια προσπάθεια που επιδιώκεται εδώ και χρόνια σε μικρότερο βαθμό. Βρίσκει όλο και περισσότερη ανταπόκριση από το κοινό που ενδιαφέρεται και επιδιώκει να δει τη διαφορά στον τρόπο που οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται και αντιμετωπίζουν τον πλανήτη. Συνέχεια παρατηρούνται προσπάθειες από εταιρίες αλλά και άτομα ξεχωριστά που βρίσκουν τρόπους να αξιοποιήσουν τα υλικά αγαθά που μπορεί να έχασαν την αξία τους, καθώς ο αρχικός σκοπός λειτουργίας τους ολοκληρώθηκε ή ακόμη γνωρίζουν πως τα εναπομείναντα τμήματα τους θα έχουν διαφορετική χρησιμότητα για μελλοντικές λύσεις, αν ανακυκλωθούν. Αυτές οι επιλογές είναι ιδιαίτερα βοηθητικές, όταν λάβουμε υπόψη και τη γενικότερη συνθήκη της χαρακτηριστικά σύντομης ζωής των αντικειμένων πλέον, στο όνομα της τεχνικής της βραχυβιότητας για την παραγωγή κέρδους. Βιοδιασπώμενα υλικά ή ακόμη και η θέσπιση οικολογικής συνείδησης ώστε τα μέλη μια ομάδας να αποκτήσουν συνήθειες ανακύκλωσης είναι βήματα προς τη σωστή κατεύθυνση. Αλλά ακόμη απέχουμε αρκετά από την καθολική μετάβαση προς το σωστό μονοπάτι των ηθικών επιλογών. «Και παρόλα αυτά είναι εύκολο να βρούμε τα κατάλληλα κίνητρα· απλώς αδυνατούμε να βρούμε την πολιτική βούληση για να τα εφαρμόσουμε» (Latouche, 2009).

4.4. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

4.4.1. ΓΕΝΙΚΗ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ

Το φαινόμενο της απομεγέθυνσης έχει ορισμένα εφαρμοσμένα παραδείγματα, από τα οποία το κάθε ένα σε διαφορετικό βαθμό υλοποίησης, μπορούν να καταδείξουν τις διαδικασίες διεξαγωγής της. Τα αποτελέσματα τους μπορούν να αποτελέσουν οδηγό για ακόλουθες μελλοντικές προσπάθειες, από κοινωνίες και οραματιστές καθώς και πηγή συζήτησης και συνεχούς αναζήτησης της τέλει μορφής κοινωνικής εξέλιξης. Δηλαδή επιστήμονες που επιθυμούν να εφαρμόσουν τη διαφορετική προσέγγιση της απόκτησης της ευημερίας, μακριά από τα συνηθισμένα όρια της γνωστής δομής του αναπτυξιακού

μοντέλου της συνεχούς κατανάλωσης, μέσα στα πλαίσια προσέγγισης μιας πιο ρεαλιστικής εικόνας της πραγματικότητας, που λαμβάνει υπόψη κάθε παράγοντα και τι αντίκτυπο έχει εκείνος στο κοινωνικό σύνολο. Έτσι, παρουσιάζεται το ακόλουθο παράδειγμα.

4.4.2. Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΗΣ ΜΑΡΙΝΑΛΕΔΑΣ

Στη χώρα της Ισπανίας και πιο συγκεκριμένα στην περιφέρεια της Μαριναλέδας έχει υιοθετηθεί εδώ και αρκετά χρόνια ένα παράδοξο μοντέλο ανάπτυξης, τουλάχιστον συγκριτικά με τα διαδεδομένα ισχύοντα πρότυπα. Δεν εφαρμόζεται το τυπικό μοντέλο ανάπτυξης του Δυτικού κόσμου, παρά το χωριό οργανώνεται ως μια συγκεντρωτική ομάδα, ερχόμενη σε αντίθεση με τη μορφή που έχουν λάβει οι σημερινές κοινωνίες, για την επιδίωξη ακύρωσης των μέχρι σήμερα γνωστών και δεδομένων. Το εναλλακτικό αυτό μοντέλο, γεννημένο από την ανάγκη του κόσμου για επιβίωση, μπορεί να παρουσιάσει την αλλιώτικη αντίληψη μερικής μερίδας ανθρώπων, έχοντας προσαρμοστεί και πορευμένοι βάσει διαφορετικών συνθηκών, που για πρώτη φορά και μέσα σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο κόσμο, ίσως και να φαντάζει η ιδανική λύση. Το παράδειγμα της περιφέρειας της Μαριναλέδας ενσαρκώνει εξ ολοκλήρου το μήνυμα της απομεγέθυνσης, όπου η επιστροφή στην τοπική κλίμακα και η διαχείριση των καταστάσεων από το δεδομένο επίπεδο, εξυπηρετεί και ικανοποιεί το σύνολο των πολιτών της. Το πέρασμα που πραγματοποιήθηκε κατά τα τελευταία έτη της δεκαετίας του 70' για την αλλαγή αντίληψης και γενικότερης νοοτροπίας ζωής γνωστοποιεί στο ευρύ κοινό πως πράγματι η ιδέα μπορεί και έχει εφαρμογή. Το βαθύτερο ζήτημα είναι αν η επικράτεια θα επιλέξει να ενταχθεί σε αυτή τη λογική και να εξακριβωθεί αν και κατά πόσο η νέα δομή ζωής καλύπτει το φάσμα της πραγματικής ευημερίας. Η παρουσίαση που ακολουθεί θα δώσει την εικόνα της υφιστάμενης κατάστασης.

Η αυτονομαζόμενη «ουτοπία», αποτελούμενη από στοιχεία όπως τα συνεταιριστικά εργοστάσια παραγωγής λαδιού, τις κατοικίες χτισμένες από και προς την κοινότητα, τις δημόσιες υποδομές, τις συλλογικές καλλιέργειες ανάμεσα σε πολλά άλλα, είναι και τα παραδείγματα που ορίζουν την περιοχή ως έμβλημα και τόπο σωτηρίας για τους κατοίκους της. Κατά τον επανεκλεγόμενο δήμαρχο του χωριού Manuel Sanchez Gordillo η περίπτωση της Μαριναλέδας αποτελεί μια προσπάθεια προς αλληλέγγυα οικονομία, από αντί-

καπιταλιστές επαναστάτες που επιδιώκουν να καταδείξουν και να επιφέρουν την αλλαγή της καταστροφικής οικονομικής ανάπτυξης, έστω για την περιοχή τους. Συγκεκριμένα, ενώ η χώρα βυθίζεται με μια οικονομική κρίση που μαστίζει κάθε ηλικιακή ομάδα, η περιοχή της Μαριναλέδας είναι ικανή και μπορεί να υποστηρίξει το σύνολο των κατοίκων της, παρέχοντας ένα σχετικά ικανοποιητικό ποσοστό εργασίας και εννοείται καλύπτοντας τις βασικές ανάγκες προστασίας για όσα μέλη αδυνατούν να αποκτήσουν εργασία. Είναι σαφές πως οι περιπτές πολυτέλειες, ανέσεις και επιθυμίες δεν αποτελούν τμήμα της ιδεολογίας των κατοίκων, καθώς έχουν απαρνηθεί την ανάγκη υλικών αποκτημάτων που είναι εις βάρος του ατομικού και συνολικού καλού. Αντίστοιχα η επικράτεια των περίπου 3000 κατοίκων του χωριού έχει απαρνηθεί και κάθε μορφής εξουσία, υποστηρίζοντας πως η ανθρώπινη αλληλεγγύη και συντροφικότητα είναι αρκετή να οδηγήσει και να επιλύσει όποιου βεληγεκούς προβλήματα προκύψουν. Κατά συνέπεια η αστυνομία και η εκκλησία ως θεσμοί εκλείπουν από τη συνείδηση του λαού, που ενοχοποιεί τη δύναμη που δεν απορρέει από τον ίδιο.

Πρέπει να σημειωθεί, ότι στην περιοχή της Μαριναλέδας, η λογική της σημερινής τυπικής συναλλαγής δεν αποτελεί το δεδομένο. Αντίθετα, οι κάτοικοι της περιοχής επιλέγουν να αναλαμβάνουν δράση, όταν μια διαδικασία δεν μπορεί να διευθετηθεί έναντι κάποιου χρηματικού ποσού. Αυτό σημαίνει ότι σε περιπτώσεις που υπάρχει στοιχειώδης έλλειψη, δηλαδή δεν μπορούν να καλυφθούν οι κοινοτικές ανάγκες λόγω χρηματικής απουσίας ή δυσκολίας οποιασδήποτε φύσης, συλλογικά οι κάτοικοι της, συνεργάζονται για να αποτρέψουν το ανεπιθύμητο αποτέλεσμα. Αυτό μπορεί να λάβει οποιαδήποτε μορφή ή ακόμη και έκταση, με επιβάρυνση εργασίας/δουλειάς. Είναι όμως ένα μέσο, μια διαδικασία που ευχαριστεί τους πολίτες, καθώς τους δίνει το δικαίωμα στη συμμετοχική δράση και ενισχύει τη δύναμη της κοινότητας, στον πυρήνα της. Καθώς αυτή είναι και η κύρια ιδεολογία και η αφετηρία τους, είναι μια ενέργεια που προωθείται στο βαθμό που μπορεί, ακόμη και από την πλευρά του τοπικού συμβουλίου. Μια τελείως διαφορετική προσέγγιση από τη συνηθισμένη μορφή που συναντάται στην υπόλοιπη έκταση της χώρας και γενικότερα του Δυτικού πλανήτη, όπου ο άμεσος λόγος δεν είναι εκείνος των πολιτών. Αυτή ακριβώς είναι η δύναμη που κατέχουν οι κάτοικοι της περιοχής. Έχουν εδραιώσει ένα συμπαγές σύστημα επικοινωνίας και παροχών που είναι λειτουργικό και αποδοτικό για τους ίδιους. Μάλιστα η διοίκηση είναι τόσο οργανωμένη ώστε να μπορεί να εδραιωθεί σε επίπεδα χώρας, συμμετέχοντας, διεκδικώντας και αποκομίζοντας σημαντικά οικονομικά

υποστηρικτικά μέτρα, για την δική της ανάπτυξη. Συμπερασματικά γίνεται αντιληπτό, πως η κοινότητα δεν είναι πλήρως ανεξάρτητο τμήμα της χώρας, παρά μια αυτόνομη δράση, που στηρίζεται σε εκείνη, αλλά με το μικρότερο δυνατό αντίκτυπο. Κοινώς ένα κομμάτι της ευρύτερης επικράτειας της Ισπανίας που μοιράζεται την κοινή ιστορία και πολιτισμό, όμως έχει θεσπίσει το δικό της τοπικό και ιδιαίτερο χαρακτήρα.

Έτσι παρουσιάζεται ως μια περιοχή που έχοντας τις δομές και τις υπηρεσίες, μπορεί να καλύψει τις ανάγκες και επιθυμίες των κατοίκων της. Διατηρώντας το πνεύμα και τη λογική της κοινότητας, της συλλογικής ευημερίας, οι παροχές και οι υπηρεσίες είναι προσβάσιμες και η απόκτηση τους επιτεύξιμη, προς το σύνολο των μελών της, με υπερβολικά χαμηλά αντίτιμα. Ως αποτέλεσμα, τα μέλη της κοινότητας είναι ευχαριστημένα με το επίπεδο διαβίωσής τους και επιθυμούν να διατηρήσουν την παρούσα κατάσταση, εδραιώνοντας για ακόμη μεγαλύτερο χρονικό διάστημα το συγκεκριμένο αναπτυξιακό μοντέλο. Φαίνεται πως οι απαιτήσεις τους είναι ανάλογες και δικαιωματικές, καθώς καταβάλουν προσπάθεια, δουλεύουν για να αποκτήσουν ό,τι έχουν. Αυτή είναι μια κυκλική διαδικασία, που στοχευμένα είναι αποδοτική για την περιοχή. Ένα μοντέλο που υπό άλλες συνθήκες είναι άγνωστο το κατά πόσο θα μπορούσε να λειτουργήσει. Αυτή όμως η εφαρμογή, αποτελεί και τον κύριο λόγο ανάπτυξής της, λαμβάνοντας όμως υπόψη και τη θέληση και συμμετοχική προσπάθεια από την πλευρά των μελών της κοινότητας. Η Μαριναλέδα εξάλλου εκπροσωπεί την ουσία της ισπανικής λέξης *rueblo* που μεταγλωττίζεται ως πόλη αλλά παράλληλα και ως οι άνθρωποι. Η πόλη είναι οι άνθρωποι της, ζει και εξελίσσεται για και με εκείνους και δεν θα υφίσταντο διαφορετικά.

Και η συλλογική δράση δεν περιορίζεται αποκλειστικά εκεί. Η εφαρμογή της εμφανίζεται και σε πολλά ακόμη ζητήματα. Όταν εμφανίζονται θέματα κοινωνικής φύσεως και έρθει η ώρα να συγκριθούν πρόσωπα της κοινότητας, ώστε να παρθούν αποφάσεις που ορίζουν την οικονομική και εργασιακή τους εξέλιξη, τότε η κοινοτική συνεδρίαση καλείται, ώστε να δοθούν απαντήσεις σε ερωτήματα που θα καθορίσουν το μέλλον της μορφής του εργασιακού δυναμικού της περιοχής. Αυτό ουσιαστικά σημαίνει ότι στην περίπτωση που υπάρχει περιορισμένη προσφορά θέσεων εργασίας που δύναται να καλυφθεί από τους κατοίκους της περιοχής, και περισσότερη ζήτηση από την πλευρά των εν δυνάμει εργαζομένων, το κοινοτικό σύνολο, βάσει κριτηρίων προτεραιότητας αναγκών, θα αποφασίσει ποιος θα καλύψει τη θέση εργασίας. Λέγοντας αυτό, αξίζει να σημειωθεί ότι προσφορά εργασίας υπάρχει σχεδόν πάντα και είναι στην κρίση του ανθρώπου αν θα

επιλέξει να συμμετάσχει. Έτσι καταφέρνουν και εδραιώνουν ένα ισχυρό κοινωνικό σύστημα, μη λαμβάνοντας υπόψη άλλους παράγοντες, όπως η αποδοτικότητα. Όμως αυτή είναι μια λογική που δεν τους επηρεάζει, καθώς επιλέγουν να ζουν συνεισφέροντας προς την συνολική πρόοδο και έχοντας αποποιηθεί εννοιών όπως η αδιάκοπη και σκληρή εργασία για προσωπικό όφελος.

Κάθε προσπάθεια είναι συλλογικής φύσεως. Σε ζητήματα στέγασης, ένα δυνατό προνόμιο της περιοχής είναι ότι οι κάτοικοι έχουν τη δυνατότητα να αποκτήσουν δική τους περιουσία με πολύ χαμηλό αντίτιμο, πάντα βέβαια συνεισφέροντας στη συνολική διαδικασία δημιουργίας εκείνης. Η έννοια της ελεύθερης αγοράς στην απόκτηση κατοικίας στην Μαριναλέδα, αποτελεί άγνωστη ιδέα. Η εξέλιξη των πραγμάτων είναι ότι μετά την παροχή γης από την δημαρχεία, μέσω εργασίας και βοήθειας προς την ολοκλήρωση του έργου, συνδυαστικά με ένα χαμηλό οικονομικό αντίτιμο, που κοστολογείται κοντά στα 15-20 ευρώ τον μήνα, όλοι είναι ικανοί να δημιουργήσουν τη δική τους περιουσία. Αυτό αποτελεί ιδιαίτερα βοηθητικό σχεδιασμό, όταν είναι γνωστή η δυσκολία που αντιμετωπίζουν οι νεότερες γενιές για να εδραιωθούν στα πρώτα βήματα της ενήλικης ζωής τους. Με την εξασφάλιση θεμελιωμένων και ισχυρών βάσεων, μπορούν με μεγαλύτερη άνεση να σχεδιάσουν και να δομήσουν τα μελλοντικά τους πλάνα. Κατά αυτόν τον τρόπο ορίζεται η αγορά των ακινήτων στην περιοχή, εξασφαλίζοντας άμεση κατοικία στην πλειοψηφία του συνόλου των κατοίκων της.

4.4.3. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

Η Μαριναλέδα αποτελεί την εξαίρεση στην κανόνα, ένα παράδειγμα που υμνεί τη συλλογική προσπάθεια έναντι στην πιο ατομικιστική κοινωνία, στην οποία οι άνθρωποι παράγουν αποκλειστικά για την προσωπική τους απόλαυση. «Όταν όλα γύρω είναι μίξερα, η Μαριναλέδα προσφέρει μια ματιά στο πώς οι καταστάσεις πρέπει να είναι αλλιώς» (Hancox, 2013). Τα χρήματα δεν αποτελούν το κίνητρο, παρά μόνο το μέσο για την απόκτηση των βασικών αγαθών, καθώς η γενικότερη φιλοσοφία της κοινότητας κατακρίνει τη μεγέθυνση και επικροτεί την εμβάθυνση σε αξίες. Ενώ σίγουρα αυτό το ποσοστό ανάπτυξης, δεν αποτελεί συγκρίσιμο μέγεθος αναλογικά με εκείνο άλλων περιοχών, ακόμη και έτσι, αυτό το εναλλακτικό οικονομικό μοντέλο, αποδεικνύει πως υπάρχουν και

διαφορικοί τρόποι λειτουργικής οικονομίας. Στη διαδικασία ανάλυσης της υφιστάμενης κατάστασης όμως γεννιούνται ερωτήματα. Είναι όμως αρκετό αυτό; Που και πώς ορίζονται τα όρια της ιδανικής οικονομικής ανάπτυξης, εναλλακτικής ή τυπικής, που δεν περιορίζεται σε κανένα βαθμό, ώστε να θυσιάζεται σε τίποτα η ατομική εξέλιξη; Είναι η μερική ανάπτυξη, αρκετή και ικανοποιητική, ή ένα απλό μέσο επιβίωσης;

Όπως υπάρχει η μερίδα ανθρώπων που ασπάζεται αυτή τη λογική, αντίστοιχα κάποιοι τοποθετούνται αντίθετα της. Εξηγούν πως το μοντέλο που έχει υιοθετήσει και εξάγει το χωριό της Μαριναλέδας μπορεί να είναι εν μέρει λειτουργικό, ολοκληρωτικά όμως δεν μπορεί να είναι αποδοτικό. Ακόμη και για τους κατοίκους του, που έχουν συνηθίσει σε αυτή τη λογική και δεν γνωρίζουν τι θα πει η πραγματική ανάπτυξη δεν είναι εφικτό να μην αναζητήσουν ποτέ την αυτοβελτίωση, όσο και ο δημοσιογράφος Γ. Βότσης να προάγει πως η ευτυχία πρέπει να έρχεται μόνο με την κάλυψη των ελάχιστων αναγκών. Αυτή τη στάση παίρνει και ο πολιτικός Ανδρέας Ανδριανόπουλος ο οποίος χαρακτηριστικά εξηγεί για τα μέλη της κοινότητας της Μαριναλέδας: «Έχουν προοπτικές βελτίωσης της ζωής τους ή ζουν σε ένα κατά κάποιο τρόπο απαγειωποιημένο σύστημα στο οποίο δεν αλλάζει τίποτα και σε ποιο βαθμό αυτό ικανοποιεί τις φιλοδοξίες των ανθρώπων;» (Βαξεβάνης, n.d.). Από τη στιγμή που δεν υφίσταται πλούτος και δεν υπάρχει ποσοστό βελτίωσης είναι αναμενόμενο όλοι οι άνθρωποι να μένουν στάσιμοι σε εκείνο το σημείο. Ειδικά αν δεν έχουν γνωρίσει τις καλύτερες εκδοχές της ζωής και για την ώρα καλύπτονται με τα απολύτως απαραίτητα, δεν θα αναρωτηθούν ποτέ αν απουσιάζει κάτι από μέσα τους. Η στέγαση και η τροφή είναι αδιαμφισβήτητα ανάγκες πρώτης προτεραιότητας, αλλά ο τρόπος διαβίωσης τους παρέχει αποκλειστικά αυτά. Η εργασιακές αποδοχές τους δεν είναι εφικτό να εξυπηρετήσουν κάτι παραπάνω, τουλάχιστον όχι κατά τον τρόπο που εκείνη διεξάγεται. Υπάρχουν θέσεις εργασίας που προφανώς καλύπτουν μέχρι τη βάση των αναγκών. Όμως η ανεργία κατανικάται μέσω οικονομικής δραστηριότητας. Η δημιουργία της οξύμωρης κατάστασης είναι εμφανής, ώστε να λέμε ότι υπάρχει εργασία, αλλά αυτή να μην προσφέρει τίποτα παραπάνω χάρις στην απουσία οικονομικών απολαβών. Η εξέλιξη σε κάθε επίπεδο για να δομηθεί απαιτεί υπόβαθρο με ισχυρά θεμέλια. Αρά το εσωτερικό ερώτημα παραμένει. Η κοινωνία υφίσταται, αλλά ο άνθρωπος υπάρχει;

Επιπλέον, η διαδικασία μετάβασης απαιτεί κατά τον δήμαρχο εθνικοποίηση των περισσότερων δομών που παράγουν πλούτο, ώστε οι απολαβές τους απευθείας να επενδύονται στο κράτος. Το ζήτημα είναι πως ιστορικά έχει αποδειχθεί ότι κρατικές δομές

δεν ήταν ικανές να καλύψουν αυτό το χάσμα, από τη στιγμή που δεν υπάρχει κίνητρο, ώστε να δημιουργείται ένα ακόμη μεγαλύτερο κενό. Πλέον το κράτος δεν καλύπτει τις εξ αρχής μικρές χρηματικές υποσχέσεις προς την ενίσχυση των περιοχών του. Επιζητούνταν αρχικά μόνο η χρηματική κάλυψη για τα βασικά, αλλά τώρα δεν μπορεί να υλοποιηθεί ούτε αυτή η προϋπόθεση. Επιπλέον αυτή είναι μια λογική που εντάσσεται στην ευρύτερη ιδέα ότι οι άνθρωποι πρέπει να καλύπτονται από το κράτος για τα πάντα, χωρίς οι ίδιοι να ανταποδίδουν στο ελάχιστο. Δεν είναι εφικτό να απαιτούμε συνέχεια από το κράτος αλλά παράλληλα να μην προσφέρουμε βοήθεια. Τουλάχιστον στα παραδείγματά της Ελλάδας είναι γνωστό ότι όταν ζητείται η κάλυψη των υποχρεώσεων των πολιτών, πιο συχνό είναι το φαινόμενο έντασης από μεριάς τους παρά ομαλής διεξαγωγής της όποιας διαδικασίας. Ο άνθρωπος έχει μάθει να απαιτεί συνέχεια χωρίς να αντιλαμβάνεται το ποσοστό που επιβαρύνει μια κατάσταση. Επάνω σε αυτή την παρατήρηση ταιριάζει και η απορία του πώς ακριβώς μια περιοχή που υπερηφανεύεται για τις αντί-καπιταλιστικές τις τακτικές, ζητάει και στηρίζεται πάνω σε χορηγίες που παρέχει το καπιταλιστικό σύστημα. Είναι μια κατάσταση ειρωνείας, στην οποία οι κατακριτές χρησιμοποιούν τους πόρους που τους παρέχουν οι κατακριτέοι για να δομήσουν τον τόπο τους και να ευδοκιμήσουν, υπονομεύοντας τάσεις εκμετάλλευσης.

Τελικώς πρέπει να αναλυθεί το ζήτημα της απολυτότητας. Ακριβώς όπως οι ακραίες θέσεις δεν είναι ποτέ αποτελεσματικές, έτσι και η σταθερή και απόλυτη άποψη που απορρίπτει κάθε άλλη εκδοχή δεν θεωρείται σωστή. Δεν είναι εφικτό το σύνολο μιας ομάδας να έχει τις ίδιες στάσεις για πολλά θέματα, αλλά αντίστοιχα δεν είναι εφικτό να ακυρώνονται και να μην γίνονται δεκτές αυτές οι διαφορετικές απόψεις, με αποτέλεσμα τα πρόσωπα που τις ασπάζονται να παραγκωνίζονται και να χάνουν τη δύναμη του λόγου τους. Μέσω παρόμοιων ενεργειών και αποφάσεων χάνεται το βαθύτερο νόημα της δημοκρατίας, του πολιτεύματος που κάθε μορφής ηγεσία θεωρητικά επιδιώκει να εφαρμόσει με τον βέλτιστο τρόπο. Αυτό αποτελεί το δεδομένο στην περιοχή του χωριού, όπου όποιος έρχεται αντιμέτωπος με τον δήμαρχο δεν έχει δικαίωμα και δεν έχει φωνή. Λόγος γίνεται για κάθε πολιτική άποψη που δεν είναι η δική του ή αποφάσεις και επιλογές που δεν επικροτεί ο ίδιος. Θεσμοί όπως η αστυνόμευση και η εκκλησία κατά ένα μέρος είναι κατακριτέοι, στην προσπάθεια αποποίησης από κάθε μορφής επιβολής προς τους κατοίκους. Υπάρχει βέβαια η μειονότητα που δεν συμφωνεί με τις πολιτικές πεποιθήσεις της αρχής και γι' αυτό απαγχονίζεται. Σε αυτό το σημείο λοιπόν πρέπει να αναλογισθούν όλοι κατά πόσο αυτή η

στάση είναι ηθική και εξυπηρετεί τις δημοκρατικές αρχές που οι ίδιοι επιθυμούν να πρεσβεύουν. Είναι επομένως το χωριό της Μαριναλέδας μια επιβεβλημένη ουτοπία; Είναι δεδομένη η συμμετοχική δημοκρατία ή απλώς αποτελεί τη συνήθεια της γνώριμης κατάστασης; Οι πολίτες πρέπει να αντιληφθούν τα ιδανικά που ασπάζονται καθώς και τα δικαιώματά τους, ώστε οι επιλογές τους να είναι απόρροια πίστης στην συλλογική προσπάθεια και όχι πίστη στο όργανο που εκλέγεται επανειλημμένως. Η Δημοκρατία πρέπει να διασφαλίζεται πάση θυσία ώστε να εξυπηρετείται και να επιδιώκεται η βέλτιστη μορφή της κοινωνίας.

Η Μαριναλέδα αποτελεί ένα ηχηρό παράδειγμα που ορίζει το νόημα της απομεγέθυνσης σε πραγματικά δεδομένα. Παρουσιάστηκαν οι θέσεις που σκιαγραφούν την κοινωνία καθώς και τον αντίκτυπο των αποφάσεών τους. Με τις θετικές και αρνητικές τους εκδοχές, φανερώνεται η ισχύς και οι επιπτώσεις που έχει το σχέδιο σε μια μικρότερης κλίμακας κοινωνία. Πρέπει βέβαια να γίνει αντίστοιχη ανάλυση σε ένα ευρύτερο επίπεδο. Εκεί όπου τοποθετείται σε ρεαλιστικές συνθήκες ως η επικρατούσα ιδέα για την ανάπτυξη και οι στάσεις της θέτονταν υπό πραγματική εφαρμογή για όλη την επικράτεια. Η θεωρητική υλοποίησή της όπως παρουσιάστηκε και στο παράδειγμα μικρότερου βεληνεκούς θέτει ξεκάθαρους προβληματισμούς. Θα ακολουθήσει η συνολική αποτίμηση της βαρύτητας και της σημασίας της έννοιας της απομεγέθυνσης.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

5.1. Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ

5.1.1. *Η ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ*

Έχοντας ολοκληρώσει τη διαδικασία συγκέντρωσης των δεδομένων για την απομεγέθυνση και έχοντας αποκτήσει τη σφαιρική ιδέα των αλλαγών που η εφαρμογή της θα επέφερε, δεν μπορούν παρά να δημιουργηθούν ερωτήματα. Πώς και γιατί ξεκίνησε αυτή η ιδέα; Μπορεί να λάβει πραγματική υπόσταση σε καθολική κλίμακα; Είναι όντως λειτουργική η εφαρμογή της; Έχοντας τα συγκεκριμένα ερωτήματα κατά νου και βάσει των δειγμάτων που αναλύθηκαν παραπάνω, θα μπορούσαμε να πούμε πως η απάντηση έχει ήδη δοθεί. Μέσα από τις συζητήσεις και αναλύσεις σε ακαδημαϊκό επίπεδο αναφοράς, που επιζητούν την εφαρμογή αποτελεσματικότερων πολιτικών και πιο ολοκληρωμένων αποφάσεων, ο λόγος για την απομεγέθυνση λαμβάνει ιδιαίτερη υπόσταση.

Αποτελεί μια συζήτηση που έχει ξεκινήσει εδώ και δεκαετίες αλλά βρίσκει όλο και αυξανόμενη υποστήριξη τα τελευταία χρόνια, ειδικότερα με την άνοδο των εναλλακτικών και κοινωνικοκεντρικών πολιτικών προσεγγίσεων. Μπορεί να αποτελεί κατά τους υποστηρικτές της απόσπασμα μιας ευρύτερης και ήδη εδραιωμένης θεωρίας, βέβαια με τις στάσεις της να λαμβάνουν απόλυτα και ξεκάθαρα όρια, πλέον έχει αποκτήσει ολοκληρωμένη υπόσταση κατά τον πολιτικό διάλογο. Η απομεγέθυνση αντιτίθεται πλήρως στο υφιστάμενο οικονομικό σύστημα και επιλέγει να μεταφέρει το κύριο ενδιαφέρον για την ανάπτυξη, από τον παράγοντα των οικονομικών απολαβών προς εκείνον της συλλογικής σκέψης. Η ανάπτυξη δεν βασίζεται σε καμία περίπτωση στη συνέχιση άνθισης της οικονομίας, καθώς η κατεύθυνση που έχει λάβει η εκάστοτε κοινωνία αποποιείται κάθε έννοια υλικών απολαύσεων. Με τελικό σκοπό την προστασία του πλανήτη και την ευρύτερη ισότητα των ανθρώπων, η ιδεολογία υποστηρίζει την ολοκληρωτική υιοθέτηση μια απλούστερης μορφής ζωής, αυτόνομης και βασιζόμενης στην ολιγάρκεια και την αλληλεγγύη ως τη βέλτιστη λύση. Κατά το δεδομένο τρόπο θα μπορέσει ο κόσμος να συνεισφέρει τόσο στο περιβάλλον που έχει κατακερματίσει, όσο και στο σύνολο της

ανθρώπινης επικράτειας που θα αποκτήσει περισσότερα δικαιώματα από εκείνα που ο σημερινός τρόπος ζωής θεωρητικά του προσφέρει. Μέσω και αναλυτικών παραδειγμάτων φανερώνεται ο βαθμός στον οποίο είναι εφικτή η εφαρμογή της, με τα πλεονεκτήματα και τις ατέλειες της. Καθώς έχει πραγματοποιηθεί εκτενής αποτύπωση του όρου και των εφαρμογών του, πλέον είναι διακριτός ο βαθμός στον οποίο εκείνος μπορεί να αποδοθεί, σε ρεαλιστικές συνθήκες. Θα ακολουθήσει η συγκεντρωτική αποτίμηση της έννοιας της απομεγέθυνσης.

5.1.2. Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΠΟΣΟΤΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ

Κανένας δεν μπορεί να αρνηθεί το γεγονός ότι η ιδέα μιας πιο ίσης κοινωνίας, που σέβεται και προνοεί για το σύνολο της επικράτειας και προστατεύει κατά τη διεξαγωγή αποφάσεων τα μέλη της και το περιβάλλον στο οποίο ορίζονται, είναι το ιδανικότερο σενάριο που πρέπει να εφαρμόσουν όλες οι πολιτικές αρχές. Το συγκεκριμένο αποτελεί και τον πυρήνα της απομεγέθυνσης, της ιδέας που τοποθετεί την κοινωνική υπόσταση ως τον αποκλειστικό πρωταγωνιστή όλων των συζητήσεων, εξαλείφοντας τον παράγοντα της οικονομικής προόδου από το προσκήνιο. Δυστυχώς όμως το προνόμιο που η ίδια ιδέα προστάζει είναι και εκείνο που δημιουργεί το πραγματικό πρόβλημα. Η δεδομένη ακύρωση των ποσοτικών χαρακτηριστικών μιας αναπτυξιακής εφαρμογής δεν μπορεί να είναι λειτουργική σε μεγαλύτερη κλίμακα, όπως άλλωστε έχει αποδείξει και η ιστορία. Τόσο η ποσοτική όσο και η ποιοτική πλευρά της έννοιας κρίνονται απαραίτητες για την απόκτηση της ολοκληρωμένης ανάπτυξης. Εξάλλου, είναι δύο έννοιες αλληλένδετες και αλληλοστηριζόμενες, ώστε όταν απουσιάζει η μία, η δεύτερη να υπολειτουργεί.

Είναι μια πιθανή έκβαση, η μετατροπή των δεικτών που αποδίδουν την οικονομική μεγέθυνση για να συμπεριλαμβάνουν με πιο σφαιρική αντίληψη τη συνολική ανάπτυξη και μια διαφορετική, η ιδέα της ολοκληρωτικής απομάκρυνσης από την οικονομική δραστηριότητα. Δεν είναι εφικτό να υφίσταται ανάπτυξη χωρίς την οικονομική πρόοδο της κοινωνίας, καθώς αυτή αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του ευρύτερου συνόλου που σημαίνει ευημερία. Οι οικονομικοί δείκτες αποτελούν δείγμα προόδου, ειδικότερα σε ένα παγκόσμιο οικονομικό σύστημα που έχει χτιστεί για να λειτουργεί κατά αυτόν τον τρόπο

και δομεί στο πέρασμα των χρόνων κοινωνίες, αξίες και νοοτροπίες συνδεδεμένες στο ίδιο. Η πιθανή ελεγχόμενη οικονομική μεγέθυνση είναι εφικτή σαν υπόθεση, όμως η απότομη και απόλυτη απουσία της δεν μπορεί παρά να επιφέρει το χάος. Δεν είναι εύκολη η απάντηση στο ερώτημα του σε ποιο ποσοστό θα μπορούσε η οικονομική μεγέθυνση να περιοριστεί, όμως μπορεί με μεγαλύτερη ασφάλεια να επιβεβαιωθεί πως εκείνη σίγουρα αποτελεί μέρος της ανάπτυξης και η απουσία της θα επηρέαζε το συνολικό επιθυμητό αποτέλεσμα. Γίνεται φανερό ότι η οικονομική μεγέθυνση δεν αποτελεί τον τελικό σκοπό και κάλλιστα δεν πρέπει να αλλάξει αυτή η στάση, καθώς βέβαια αποτελεί ένα μέρος της ευρύτερης έννοιας ανάπτυξη και ποτέ την αντικατάστασή της. Είναι ψευδές το δίλημμα της επιδίωξης της ακύρωσης της μιας εκ των δύο μεταβλητών της ευημερίας, όταν γνωρίζουμε ότι απαιτούνται και οι δύο εξ ολοκλήρου για την τελειοποίηση του σκοπού.

Η καθοριστική αλλαγή στη νοοτροπία της ανθρώπινης καθημερινότητας θα απαιτούσε οριακά οπισθοδρόμηση, με την απάρνηση κάθε μορφής πολυτέλειας και άνεσης που μπορεί να προσφέρει η σύγχρονη κοινωνία, μέσω των τεχνολογιών. Η επιστροφή στα δεδομένα επίπεδα ζωής των δεκαετιών του 1960 όπως προτείνει και ο Latouche είναι πράγματι μια ιδεατή εικόνα, αλλά μόνο για εκείνους που έζησαν σε εκείνη την εποχή και πορεύτηκαν με εκείνα τα δεδομένα. Η σημερινή κοινωνία δεν μπορεί να προσαρμοστεί σε παλιά στοιχεία, καθώς μεγάλο μερίδιο των υλικών αγαθών και υπηρεσιών που έχει προσφέρει η οικονομική ανάπτυξη είναι τα μέσα που πλέον καθιστούν την πραγματικότητα πιο άμεση και άνετη. Η απλούστερη ιδιοκτησία που μπορεί να έχει κάποιος στην κατοχή του, από ένα κινητό τηλέφωνο – πλέον προσβάσιμο σε μεγάλο μερίδιο του κόσμου - έως και την πρόσβαση στο διαδίκτυο είναι εργαλεία που χρησιμεύουν στην καθημερινότητα, εξυπηρετώντας καθήκοντα μικρότερου ή μεγαλύτερου βεληνεκούς. Εξαιρετικά όταν κάνουμε αναφορά στη σημερινή εποχή, όπου η τεχνολογία έχει διεισδύσει σε τέτοιο βαθμό στις ανθρώπινες ενέργειες, η απόρριψη όλων των αντίστοιχων προνομίων συνεπάγεται αυτόματη απώλεια ανθρώπινων θέσεων εργασίας, ο πραγματικός αντίκτυπος των οποίων δεν θα είναι μόνο οικονομικός, αλλά στην πορεία κοινωνικός και πολιτιστικός. Η διάλυση του παραγωγικού συστήματος δημιουργεί περαιτέρω προβλήματα και εδραιώνει μια ομάδα που αδυνατεί να δραστηριοποιηθεί και να εξελιχθεί στον χώρο που έχει σχεδιασθεί με αυτή την προοπτική, καθιστώντας την πλέον άχρηστη και μη λειτουργική για τα μέλη της. Επομένως πρέπει να αναθεωρήσουμε αν πράγματι αυτή η προσπάθεια μπορεί να είναι αποτελεσματική, αν αξίζει η δεδομένη ανακατανομή που υπονομεύει άπειρα ρίσκα, ειδικότερα όταν υπάρχουν και

συνεχώς εξελίσσονται τα μέσα που μπορούν να εξασφαλίσουν την αποτελεσματικότερη αναπτυξιακή διαδικασία.

Συγκεντρώνοντας όλες τις παραπάνω ιδέες πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι η ανάπτυξη είναι μια πολυσύνθετη διαδικασία, αλλά η μεγέθυνση είναι και θα παραμείνει αναπόσπαστο κομμάτι της. Πράγματι βέβαια, όταν γίνεται η αποτίμηση των ποσοτών μεγέθυνσης σίγουρα υπάρχουν δείκτες και μέσα που μπορούν να αποτυπώσουν καλύτερα την πρόοδο της. Ο δείκτης ΑΕΠ μεν καταμετράει τον βαθμό της μεγέθυνσης, αλλά μόνος του δεν μπορεί να επιβεβαιώνει την πρόοδο. Συνδυαστικά με άλλους σύνθετους δείκτες που λαμβάνουν πιο ποιοτικά χαρακτηριστικά μπορεί να επιτευχθεί ο στόχος και η καταμέτρηση της ανάπτυξης να μεταφραστεί σε ποσοτικοποιημένη μορφή. Σε κάθε περίπτωση όμως πρέπει να παραμένει η λογική ότι και οι δύο μορφές απαιτούνται ως αναπόσπαστα κομμάτια της ευημερίας, καθώς τόσο τα ποιοτικά χαρακτηριστικά όσο και τα ποσοτικά αποδίδουν εν μέρει τις ελλείψεις και τον κορεσμό των ανθρώπινων αναγκών.

5.1.3. Η ΑΠΟΜΕΓΕΘΥΝΣΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΗ ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Αναφερόμενοι στον εξίσου σημαντικό παράγοντα που η απομεγέθυνση επιδιώκει να εξαλείψει, πρέπει να αντιληφθούμε τον αντίκτυπο και τις πραγματικές μεθόδους αντιμετώπισης της κλιματικής κρίσης. Η ιδέα της απομεγέθυνσης κάνει λόγο για την καταστροφή του περιβάλλοντος, με τα οικοσυστήματα να συρρικνώνονται αδιάκοπα χάρις στις ανθρώπινες ενέργειες και το φαινόμενο του θερμοκηπίου, τις εκπομπές άνθρακα που αποτελεί και τον κύριο δείκτη αποτίμησης της κλιματικής αλλαγής, να πρωτοστατούν ανάμεσα στα προβλήματα μείζονος σημασίας κατά τον πολιτικό διάλογο. Η ίδια υποστηρίζει ότι η απομάκρυνση από κάθε μορφής υλική και μη παροχή που προσφέρεται από τον νέο κόσμο πρέπει να αντικατασταθεί με την επιστροφή στην πιο απλοϊκή μορφή ζωής, ώστε να δοθεί τέλος στο πρόβλημα της περιβαλλοντικής υποβάθμισης. Η αρχική σκέψη έχει ιδιαίτερα θετικές βλέψεις, αλλά δυστυχώς ορίστηκε βάσει πολύ περιορισμένων αντιλήψεων και αποφάσεων ώστε να μην είναι απαραίτητα λειτουργική. Λέγοντας αυτό, εννοούμε ότι η απομεγέθυνση απέτυχε παταγωδώς, όταν παρέλειψε να συμπεριλάβει όλες τις παραμέτρους που ορίζουν το σήμερα.

Ζούμε σε έναν πλανήτη και σε χώρες με συγκεκριμένα όρια, παρόλα αυτά γνωρίζουμε ότι αποτελούμε πολίτες του κόσμου, ώστε κάθε απόφαση και διαδικασία που διεξάγεται στο ένα μέρος της υδρογείου, να προσεγγίζει και να επηρεάζει άμεσα ένα άλλο. Δεν μπορούμε να ξεχνάμε ότι τα περισσότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε πλέον είναι σε παγκόσμια κλίμακα, όπως άλλωστε έχει επαληθεύσει και η πρόσφατη ιστορία. Αντίστοιχα και η πρόκληση της κλιματικής αλλαγής δεν περιορίζεται σε μια περιοχή. Οι πάγοι που λιώνουν στους πόλους της γης για παράδειγμα, θα έχουν μελλοντικό αντίκτυπο στις παραθαλάσσιες ζώνες πολλών χωρών σε όλη την υφήλιο, όταν η στάθμη του νερού θα τις πολιορκήσει. Επομένως και μόνο η σκέψη ότι το ζήτημα της παγκόσμιας περιβαλλοντικής κρίσης θα αντιμετωπιστεί ολοκληρωτικά με αυτόνομες λύσεις και αποφάσεις από το μικρότερο επίπεδο επιρροής, είναι αδιανόητη. Ένα καθολικό ζήτημα της ανάλογης εμβέλειας απαιτεί και την κατάλληλη προσοχή και συνεργασία στην ευρύτερη κλίμακα, όπου καλομελετημένες ιδέες και οργανωμένες προσπάθειες θα ενεργοποιούνται για να αντιστρέψουν την υφιστάμενη κατάσταση και να περιορίσουν την περαιτέρω εξάπλωση του προβλήματος. Εξάλλου η τεχνολογική πρόοδος έχει επέλθει τόσο δυναμικά στη συζήτηση για την αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής κρίσης, ώστε πλέον όλες οι προσπάθειες κατά της κλιματικής αλλαγής να συμπεριλαμβάνουν ανελλιπώς τη συμμετοχή ευρημάτων εξελιγμένων και υψηλών προσδοκιών αντίστοιχα. Αυτή η δήλωση από μόνη της κάνει εμφανές το δεδομένο της ανάγκης για παγκόσμια συνεργασία και διάλογο, που πηγάζει από τον τομέα της τεχνολογίας και επιδρά σε εκείνον των πολιτικών αποφάσεων.

Η τεχνολογική πρόοδος στην προκειμένη περίπτωση μπορεί να αποδείξει τη συνεισφορά της στο μεγεθυνόμενο οικολογικό ζήτημα. Αλλά είναι θέμα οπτικής του πώς θα επιλέξουμε να αντιληφθούμε μια κατάσταση. Είναι αδιαμφησβήτητο το γεγονός ότι η τεχνολογία έχει προκαλέσει τιτάνιες πληγές στο περιβάλλον, με την καύση πεπερασμένων πόρων και τη δημιουργία τόνων αποβλήτων μέσα στο πλαίσιο του βιομηχανοποιημένου κόσμου να καταλήγουν σε διάσπαρτες περιοχές, απελευθερώνοντας επιβλαβή αέρια και μολύνοντας υδάτινα οικοσυστήματα και παρθένα εδάφη στην πορεία. Όμως κανένας δεν μπορεί να απορρίψει τη θετική όψη που έχει λάβει η τεχνολογική εξέλιξη καθ' όλη τη διαδικασία. Η γνώση που έχει αποκτηθεί στην πορεία για τις αρνητικές επιπτώσεις των ανθρωπίνων ενεργειών οδήγησε τον επιστημονικό κλάδο να σπεύσει στην εύρεση άμεσων λύσεων που είναι δυνατό να αντιστρέψουν τη ζημιά. Γι' αυτό πλέον κάνουμε λόγο για καινοτομίες στην επιστήμη, που εφαρμόζονται έναντι προηγούμενων διαδικασιών και ενώ παράγουν το

αντίστοιχο έργο, δεν επιφέρουν και την ανάλογη επιβάρυνση στον πλανήτη. Το παράδειγμα της εδραίωσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας χρίζει ξεχωριστής αναφοράς, ώστε πλέον να μπορεί να παράγεται η κατάλληλη ενέργεια σε τόση ποσότητα, ώστε να καλύπτει τις απαιτήσεις των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων, δίχως να σπαταλούνται οι ανεκτίμητης αξίας περιορισμένοι πόροι. Η τεχνολογία πλέον είναι ικανή να προσφέρει τέτοιες παροχές, ώστε οι υποθέσεις του R. Georgescu περί απώλειας αξίας πόρων κατά τη βιομηχανική διαδικασία να κρίνονται άτοπες, εφόσον η λογική περί χρήσης συγκεκριμένων μορφών ενέργειας έχει μετατοπισθεί. Είναι φανερό η αλλαγή που έχει επικρατήσει στη λογική των πολιτικών αποφάσεων και σχεδιασμών τα τελευταία χρόνια και οδηγεί προς την απόκτηση πιο συνετών επιλογών στη χρήση ενέργειας τώρα και για το μέλλον, αντικρίζοντας ήδη τα ευεργετικά αποτελέσματα προς τη φύση και κατ' επέκταση τις κοινωνίες. Αυτή η κίνηση συνεπώς και αδιαψεύστως οδηγεί στη μείωση παραγωγής ρύπων που μολύνουν τόσο το περιβάλλον όσο και την ανθρώπινη υγεία, αναδιατυπώνοντας το ερώτημα του κατά ποιο μέσο το περιβάλλον μπορεί να βοηθηθεί και πώς η απομεγέθυνση με τις σημερινές συνθήκες μπορεί να αποτελέσει την αποτελεσματικότερη επιλογή.

5.2. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

5.2.1. *Η ΤΕΛΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ*

Η γνωριμία με την ιδέα της απομεγέθυνσης δίνει μια ιδιαίτερη εκδοχή των βλέψεων που μπορούν να υιοθετηθούν κατά τον επιστημονικό διάλογο, καθώς πραγματεύεται ζητήματα που αγγίζουν ποικίλα επίπεδα ενδιαφέροντος. Η οικονομία συνδυάζεται με την κοινωνική διάσταση και συμπεριλαμβάνει τον οικολογικό παράγοντα, για να σχηματιστεί το ιδεατό σύστημα που μπορεί να εδραιωθεί και να βελτιώσει τόσο την κοινωνική πρόοδο όσο και να διαφυλάξει το περιβάλλον. Η αλήθεια όμως είναι ότι έπειτα από την εκτενή ανάλυση του όρου και την αποτίμηση όλων των παραμέτρων του, οι αρνητικές πτυχές του υπερισχύουν των θετικών. Φαίνεται πως ενώ αποτελεί μια ιδιαίτερη στάση με παρακινητικά σημεία αναφοράς στο θεωρητικό της πλαίσιο, δυστυχώς δεν μπορούμε να δούμε την εφαρμογή της να προσαρμόζεται στα δεδομένα της σημερινής εποχής.

Μια μεταστροφή ανάλογου μεγέθους κρίνεται ιδιαίτερα ριψοκίνδυνη, ώστε να υπονομεύει την εδραίωση πολύ ισχυρότερων προβλημάτων από εκείνα που υπαινίσσεται ότι θα λύσει. Όπως αναλύθηκαν στις προηγούμενες ενότητες, τα ρίσκα δεν είναι αποκλειστικά οικονομικού υπόβαθρου, αλλά και περιβαλλοντικού. Κοινώς τα δύο προβλήματα που υπόσχεται να υποστηρίξει, αντίθετα είναι πολύ πιθανό να διογκωθούν. Και αυτή αποτελεί την αποτρεπτική δήλωση κάθε πιθανής επιλογής της ιδέας ως την επικρατούσα πολιτική εφαρμογή. Ειδικότερα μέσα στο πλαίσιο όπου ο κόσμος φλέγεται και έρχεται αντιμέτωπος με αρκετά προβλήματα, ενώ έχει οριστεί η βάση για την αντιμετώπιση τους, η ιδέα της απομεγέθυνσης δεν θα ήταν εφικτό να ευοδώσει. Η επιστροφή 60 χρόνια πίσω δεν ήταν ποτέ η λύση, καθώς αποτελεί ξεκάθαρο πισωγύρισμα και δεν μπορεί παρά να υπονομεύσει όση προσπάθεια έχει καταβληθεί και όση εξέλιξη μέλλεται να έρθει.

5.2.2. ΟΙ ΕΝΑΜΜΑΚΤΙΚΕΣ ΛΥΣΕΙΣ

Έχοντας κατανοήσει την ιδέα της απομεγέθυνσης, μαζί με τα ισχυρά σημεία και τις αδυναμίες της, καταλήξαμε πως η ίδια δεν θα μπορούσε να αποτελέσει μια απαραίτητα βιώσιμη λύση εφαρμογής. Σε καμία περίπτωση όμως δεν μπορούμε να αμφισβητήσουμε τη θετική πρόθεση της ιδέας, για τη γενικότερη στροφή που προσπαθεί να εντυφώσει στη λογική μας για τα ζητήματα ανάπτυξης. Καθώς συντάσσει μια σκέψη προς τη σωστή κατεύθυνση, αντίστοιχα και οι συζητήσεις πολιτικού περιεχομένου μπορούν να λάβουν διαφοροποίηση στο περιεχόμενο των ιδεών τους και να επανεντάξουν με μεγαλύτερο βαθμό την αντίληψη ότι η ανάπτυξη αποτελεί μια πολυσύνθετη διαδικασία και οι συντελεστές της είναι ύψιστης σημασίας και απαιτούν ανάλογη επισκόπηση.

Λέγοντας τα παραπάνω, η πρόταση που τίθεται προς ανάλυση είναι σε επίπεδο κατεύθυνσης και επικεντρώνεται κυρίως στο οικονομικό σκέλος του αναπτυξιακού πλαισίου, έχοντας βέβαια επιρροή στο συνολικό αποτέλεσμα του. Η απομεγέθυνση μπορεί να μην υφίσταται, αλλά πέτυχε να μεταλαμπαδεύσει τη λογική ότι το ενδιαφέρον για περισσότερους παράγοντες, πέραν εκείνων της απόκτησης χρηματικών απολαβών, θα πρέπει να εδραιωθεί κατά την αναπτυξιακή διαδικασία. Έτσι, ενώ η αποτίμηση της παραγωγής δεν θα δει ιδιαίτερα δραστική αλλαγή σε θέμα απόδοσης και οι σύνθετοι δείκτες θα πρέπει να παραμείνουν συγκριτικά οι ίδιοι, με τον δείκτη ΑΕΠ ακόμη να δηλώνει το

ποσοστό μεγέθυνσης μιας χώρας, το υπόβαθρο στο οποίο πραγματοποιείται η δεδομένη παραγωγή θα διαφοροποιηθεί, με σκοπό να εξυπηρετήσει περισσότερους παράγοντες, πέραν των απολαβών. Η οικονομική δραστηριότητα θα πρέπει να εντάξει με μεγαλύτερη ένταση λύσεις πιο φιλικές στο περιβάλλον κατά την παραγωγική διαδικασία, ώστε να βελτιωθούν οι συνθήκες που διεξάγεται τόσο η ίδια αλλά και αυτές που αναπαράγει στο εξωγενές περιβάλλον, άμεσα η έμμεσα. Η καθιέρωση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας ως οι αποκλειστικοί πόροι άντλησης και παραγωγής ενέργειας αποτελούν τον μονόδρομο, αν επιθυμούμε να δούμε τον κόσμο να συνεχίσει να υφίσταται στη γνωστή του μορφή και να εξελίσσεται, με μακροπρόθεσμα θετικά εκθετικά ποσοστά σε κάθε μέτρηση. Εξάλλου στο ίδιο πλαίσιο πορεύεται και η μακροπρόθεσμη στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία κάνει λόγο για κλιματική ουδετερότητα μέχρι το 2050. Η οικονομία δεν ορίζει αποκλειστικά το παραγωγικό σύστημα, αλλά μαζί της υπονομεύει και την ευημερία των ανθρώπων, όπως και το περιβαλλοντικό ενδιαφέρον, που στο παρελθόν είχε παραγκωνιστεί. Αποτελεί χρέος του εκάστοτε πολιτικού προγραμματισμού να ξεκαθαρίσει την αξία του περιβαλλοντικού πλούτου και να εξασφαλίσει τη διατήρησή του, καθώς είναι εκείνος που ορίζει σε υψηλό βαθμό την ανθρώπινη ευεξία και τις συνθήκες πάνω στις οποίες ο πλανήτης εξελίσσεται και οι κοινωνίες μπορούν να ανθίσουν.

Η κατεύθυνση για την οικονομική συζήτηση δεν διαφοροποιείται με τόσο έντονες αλλαγές. Όμως είναι εκείνη η στροφή, προς την εδραίωση εναλλακτικών μέσων διεξαγωγής της παραγωγικής διαδικασίας, που μπορούν να επιφέρουν την ανατροπή. Υπάρχουν οι δομές, όντας απεριόριστες και αναπαραγόμενες και υφίσταται η καινοτομία που μέσω των τεχνολογικών εξελίξεων μπορεί να αξιοποιήσει και να αντλήσει τους πόρους προς το συνολικό κέρδος. Οι συνήθειες αλόγιστης σπατάλης θα αποτελέσουν κομμάτι του παρελθόντος, ώστε η χρήση των ανανεώσιμων πόρων να επαναφέρει τα χαμένα εδάφη σε πληθώρα μορφών ζωής, βιοποικιλότητας, ποιοτικών χαρακτηριστικών που η περιβαλλοντική κρίση επέφερε, ενώ ταυτόχρονα τα οικονομικό και πολιτικό σύστημα θα θριαμβεύει. Απομένει μόνο η επιβεβαίωση και εδραίωση αναπτυξιακών αποφάσεων και προγραμματισμού προς τον επιθυμητό σκοπό από την πλευρά της πολιτικής ηγεσίας.

Καθώς βέβαια γίνεται η αναφορά στην πλευρά των υποχρεώσεων την πολιτείας, πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι μια αλλαγή ανάλογου μεγέθους απαιτεί και συμμόρφωση από το σύνολο της επικράτειας. Έτσι σημαντικό και καθοριστικό ρόλο λαμβάνει η παιδεία των πολιτών ενός κράτους, που ενημερώνει και κατευθύνει τα μέλη της σε πιο συνετές και με

σεβασμό προς το περιβάλλον επιλογές. Η αλλαγή συνθηκών και νοοτροπίας, βάσει των μέχρι τώρα ισχυόντων αρχών θα πρέπει να απορριφθεί, καθώς ο κόσμος πρέπει να αποκτήσει επίγνωση των πράξεων του και συνείδηση για την επιχείρηση μελλοντικών. Εννοείται ότι αυτή αποτελεί μια συνεργασία μεταξύ κράτους και πολίτη. Μέσα σε εκείνη οι ανώτεροι μεταλαμπαδεύουν αρχές και ενημερώνουν για τις παρενέργειες της μέχρι προσφάτως διαβίωσης τους και του αντίκτυπου που εκείνη είχε σε ευρεία κλίμακα και παρακινούν τους πολίτες να υιοθετήσουν νέες συνήθειες, με σεβασμό τόσο στον κόσμο όσο και τους ίδιους, καθώς σε μια τελική αποτίμηση, η ανάπτυξη που βιώνουν ή αποστερούνται πηγάζει και καταλήγει στους ίδιους. Η ανάληψη ευθυνών είναι συνολικό ζήτημα και αφορά όλους όσους ενδιαφέρονται να ορίζονται σε μια κοινωνία και να αποτελούν κομμάτι της, χωρίς όμως να αποστερούνται των προσωπικών χαρακτηριστικών τους και ενώ παράλληλα ακολουθούν την ατομική επιδίωξη των στόχων τους, προσδιορίζοντας την δική τους εξέλιξη. Ακόμη και σε αυτό το πλαίσιο, ο κόσμος πρέπει να αναγνωρίζει και να αποκτήσει συνείδηση των πραγματικών αξιών της ζωής, που οδηγούν στην ολοκληρωτική ευημερία.

5.3. Η ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ

Κάνοντας την αποτίμηση της συνολικής κατάστασης μπορούμε να κατανοήσουμε τις θετικές βλέψεις που η ιδέα της απομεγέθυνσης μπορεί να μεταλαμπαδεύσει σε μια πολιτική συζήτηση. Ακόμη αναγνωρίζουμε τις αστοχίες που αδυνατεί να ερμηνεύσει, καθώς στη σημερινή εποχή εικασίες και απόψεις του παρελθόντος έχουν βρει μέσο απόδοσης και γενικότερης αποδοχής. Ανεξαιρέτως των αδυναμιών της απομεγέθυνσης, που την καθιστούν άμεσα μη εφαρμόσιμη ιδέα, αναγνωρίσαμε το θετικό σκέλος που μπόρεσε να μεταλαμπαδεύσει η συγκεκριμένη έρευνα. Το ιδιαίτερο γνώρισμα της είναι ότι μπορεί να υπενθυμίσει στον άνθρωπο ότι πράγματι είναι εφικτό να αναλογιστούμε ένα κόσμο με πιο έντονα ποιοτικά χαρακτηριστικά και λιγότερη εξάρτηση στην υλική πραγματικότητα. Χωρίς να λαμβάνουμε ακραίες θέσεις και αποφάσεις, η ένταξη μικρών αλλαγών που διαφέρουν των γνωστών συνθηκών μας, αλλά εγγυόνται ένα καλύτερο αύριο είναι ευπρόσδεκτες και επιθυμητές. Άλλωστε η συζήτηση για την ανάπτυξη είναι πάντοτε ανοιχτή και θα επιδέχεται συνεχών εναλλαγών και προσαρμογών, ώστε να μπορέσει να αποκτήσει τη βέλτιστη μορφή της.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Abramovitz, M., 1986. Simon Kuznets 1901–1985. *The Journal of Economic History*, 3 March, XLVI(1), pp. 241-246.
- Anadin, S. & Sen, A. K., 1994. *Human Development Index: Methodology and Measurements*. New York, Human Development Report Office, pp. 1-19.
- Anand, S. & Sen, A. K., 2000. The Income Component of the Human Development Index. *Journal of Human Development*, 1 February, I(1), pp. 83-106.
- Anon., 2015. Development as Freedom (1999) Amartya Sen. Στο: *The Globalization and Development Reader: Perspectives on Development and Global Change (Second Edition)*. s.l.:Wiley Blackwell.
- Bayon, D., Flipo, F. & Schneider, F., 2012. *La décroissance: Dix questions pour comprendre et débattre*. Paris: La Decouverte.
- Brinkman, R., 1995. Economic Growth versus Economic Development: Toward a Conceptual Clarification. *Journal of Economic Issues*, December, XXIX(4), pp. 1171-1188.
- Britannica, The Editors of Encyclopaedia, n.d. *Laissez-faire*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.britannica.com/topic/laissez-faire>
- Britannica, The Editors of Encyclopedia, n.d. *Marshall Plan*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.britannica.com/event/Marshall-Plan>
- Bureau of Economic Analysis - U.S. Department of Commerce, 2000. *GDP: One of the Great Inventions of the 20th Century*. s.l., s.n.
- D' Alisa, G., Demaria, F. & Kallis, G., 2015. *DEGROWTH: A vocabulary for a new era*. s.l.:Routledge, R.
- Demaria, F., Schneider, F., Sekulova, F. & Martinez-Alier, J., 2013. What is Degrowth? From an Activist Slogan to a Social Movement. *Environmental Values*, 1 April, XXII(2), pp. 191-215.
- Dickinson, E., 2011. GDP: a brief history. *Foreign Policy*, 3 January.

European Commission, n.d. *2050 long-term strategy*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://ec.europa.eu/clima/eu-action/climate-strategies-targets/2050-long-term-strategy_en

European Commission, n.d. *Beyond DGP - Key Quotes*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://ec.europa.eu/environment/beyond_gdp/key_quotes_en.html

Famous Economists, n.d. *Serge Latouche*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.famouseconomists.net/serge-latouche>

Ferrero, A., 2017. Marinaleda, a utopia towards peace. *Australian Socialist*, 1 January, XXIII(1), pp. 5-6.

Flipo, F., 2007. Voyage dans la galaxie décroissante. *Mouvements*, April, L(2), pp. 1-12.

Fotopoulos, T., 2007. Is degrowth compatible with a market. *The International Journal of INCLUSIVE DEMOCRACY*, January, III(1), pp. 1-16.

Hancox, D., 2013. *The Village Against the World*. s.l.:Verso Books.

Jones, C. I., 2005. Growth and Ideas. Στο: *Handbook of Economic Growth*. s.l.:Elsevier B.V., pp. 1063-1111.

Latouche, S., 2003. WOULD THE WEST ACTUALLY BE HAPPIER WITH LESS? The world downscaled. *Le Monde diplomatique*, December, pp. 1-4.

Latouche, S., 2004. WHY LESS SHOULD BE SO MUCH MORE: Degrowth economics. *Le Monde Diplomatique*, November, pp. 1-5.

Latouche, S., 2006. HOW DO WE LEARN TO WANT LESS? The globe downshifted. *Le Monde diplomatique*, January, pp. 1-7.

Latouche, S., 2009. *FAREWELL TO GROWTH*. s.l.:Polity Press.

Meadows, D. & Randers, J., 2004. *The Limits to Growth ; The 30-year Update*. 1η επιμ. London: Routledge.

Robeyns, I., 2005. The Capability Approach: a theoretical survey. *Journal of Human Development*, 1 March, VI(1), pp. 93-117.

- Robeyns, I. & Byskov, M. F., 2020. *The Capability Approach*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://plato.stanford.edu/entries/capability-approach/>
- Smith, S. C. & Todaro, M. P., 2020. *Οικονομική Ανάπτυξη (12η Έκδοση)*. s.l.:Εκδόσεις Τζιόλα.
- Stiglitz, J. E., Sen, A. K. & Fitoussi, J. P., 2009. *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. s.l., s.n., pp. 1-292.
- The Light Bulb Conspiracy*. 2010. [Ταινία] Σκηνοθεσία: Cosima Dannoritzer. s.l.: ARTE FRANCE ; MEDIA 3.14-ARTICLE Z ; TELEVISION ESPANOLA ; TELEVISIO DE CATALUNYA.
- Wilton, J., 2014. The Spanish town where people come before profit. *New Internationalist*, 24 August.
- Βαξεβάνης, Κ., n.d. *Μαριναλέδα*. s.l.:ΕΡΤ Τηλεόραση.
- Γκάγκα, Ε., 2018. *Οικονομική Ανάπτυξη, Προγραμματισμένη Βραχυβιότητα και Αποανάπτυξη*. Βόλος: s.n.
- Καλλιώρας, Δ., 2020. *Οικονομική της Ανάπτυξης*. Βόλος: s.n.
- Πολύζος, Σ., 2011. *Περιφερειακή Ανάπτυξη*. s.l.:Εκδόσεις Κριτική.

